

ZAGREB

ZA ORLOM, STROFO! TU JE ODŽAK ZRINJSKIH,
U GRADU TOM JE VILOVO LISINSKI,
U GRADU TOM JE SUSTO VRAZ I GAJ.

DIJETENKLASNIH POKRAJ OVIH UZA
BJE KRV ILIRA, MATE GUBCA SUZA:
TA ŽUHKA SUZA, SLATKA KAO K A J
(MATOŠ, 1911)

Z A G R E B

Z A G R E B 1956.

IZDAVAČ: TURISTIČKI SAVEZ ZA KOTAR ZAGREB ● TEKST: **IVAN RAOS** ● GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: MIRKO PAVLEKOVIĆ ● REDAKCIJSKI ODBOR: DR FRANJO BUNTAK, ANTE CVITKOVIĆ, VIKTOR KNIVALD, DINKO VOLARIĆ, ING. ARH. IVAN ZEMLJAK I VILKO ZUBER ● TEHNIČKI UREDNIK: IVAN RAOS ● CRTEŽI: JULIO MEISSNER, SLIKAR ● KARTE I NACRTI: NIKOLA MALJCOV ● TISAK: GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE, ZAGREB — FRANKOPANSKA ULICA 26

Strossmayerovo šetalište s kulom Lotrščak →

Foto Zuber

MARŠAL TITO ČEST JE GOST ZAGREBA

SADRŽAJ

Strana

Strana

Strana

Strana

OPĆE INFORMACIJE

Sve potrebne informacije o mogućnostima putovanja i boravka u Jugoslaviji inozemni turisti mogu dobiti kod svih većih putničkih agencija svojih zemalja, nadalje kod stalnih jugoslavenskih turističkih predstavnika, a gdje ovih nema kod jugoslavenskih diplomatsko-konzularnih predstavništava.

TURISTIČKA PREDSTAVNIŠTVA

AUSTRIJA: WIEN I, Seilerstätte 30, tel.: R 22 4 81

FRANCUSKA: Paris 2e, 3 rue de la Chaussee d'Antin. Tel. PRO 14-34

NJEMAČKA: FRANKFURT a/M., Goetheplatz 7, Tel. 95-625

ŠVEDSKA: STOCKHOLM, Tirgetan 6

V. BRITANIJA: LONDON W1, 143 Regent Street, Tel. Regent 52-43

U. S. A.: 816 Fifth Avenue, NEW YORK 21

PUTNICE I DEVIZNI PROPISI

Za ulazak u Jugoslaviju inozemni turisti moraju imati vlastitu putnicu i jugoslavensku vizu, koja se dobiva kod diplomatsko-konzularnih predstavništava FNRJ. Ulazna viza vrijedi za sva mjesta u Jugoslaviji, osim pogranična, za koja treba posebno odobrenje.

Ukoliko inozemni turist želi produžiti boravak u Jugoslaviji, dovoljno je da se obrati na neki turistički ured, koji će obaviti sve potrebne formalnosti.

Pri ulasku u FNRJ inozemni turisti trebaju prijaviti pograničnim organima sva strana sredstva plaćanja (efektivni novac, čekove, vaučere, kreditna pisma i sl.) o čemu će im carinski organi izdati potvrdu.

Mijenjanje stranih sredstava plaćanja vrši se kod Narodne banke FNRJ i njenih filijala, kao i u mjenjačnicama — koje su redovito u sastavu turističkih poduzeća.

Preostalu, t. j. neutrošenu valutu inozemni turisti mogu u cijelosti iznijeti iz FNRJ, pod pret-

postavkom, da je prijavljena carinskim organima prilikom ulaska u zemlju.

Inozemni turisti mogu unijeti u FNRJ i iz nje iznijeti 1500 dinara u novčanicama od 100 dinara. Višak dinarskih novčanica može se deponirati kod carinskih organa, s tim da se u roku od 30 dana podignu.

Neutrošeni dinari mogu se pri izlasku iz FNRJ promijeniti u onu valutu, za koju su prilikom ulaska dobiveni.

CARINSKI PROPISI

Inozemni turisti mogu unijeti u Jugoslaviju slobodno od carine osobni prtljag, kao i sve ostale predmete koji služe za osobnu upotrebu.
Pod osobnom prtljagom podrazumijeva se i slijedeće: fotoaparat, radioaparat, razni muzički instrumenti, gramofon s najviše 20 ploča, pisaći stroj, pribor za lov i ribolov, camping oprema, razni sportski rekviziti i sl.

Nadalje do 200 cigareta, ili 20 cigara, ili 250 gr duhana, 1 lit. vina, ¼ lit. kolonjske vode. Za igraće karte plaća se carina. Preporuča se navedene predmete prijaviti na granici prilikom ulaska u zemlju, kako bi se pri povratku mogli nesmetano iznijeti iz zemlje.

Kod putovanja iz FNRJ nema nekih osobitih zabrana, osim za zlato, srebro, vrijedne antikvitete i umjetničke predmete — za koje treba imati posebno odobrenje.

VEZE S JUGOSLAVIJOM

ŽELJEZNIČKE VEZE

SIMPLON ORIENT EXPRESS:
LONDON - Dover-Calais-Paris-Lausanne-Milano-Venezia-(Venezia-Roma)-Trieste-Sežana- (Sežana-Pivka-Opatija-Rijeka) - Ljubljana - **Z A G R E B**-(Zagreb-Split, Zagreb-Sarajevo-Dubrovnik)-Beograd-Niš (Niš-Athenes)-Sofija-**ISTANBUL.**

TAUERN EXPRESS:
OOSTENDE - Köln - Stuttgart-München-Salzburg, Jesenice-Ljubljana (Ljubljana - Opatija - Rijeka): **Z A G R E B** - (Zagreb-Split, Zagreb-Sarajevo-Dubrovnik)-**BEOGRAD.**

JUGOSLAVIJA EXPRESS:
LONDON-Oostende (London-Hoek van Holland) (Emmerich-Amsterdam) Köln-Frankfurt (M)-Nürnberg-München-Salzburg-Schwarzach-Jesenice-Ljubljana - **Z A G R E B - BEOGRAD.**

BALKAN EXPRESS:
WIEN-Graz-Maribor- (Maribor-Ljubljana-Pivka-Rijeka, Ljubljana - Trieste) - Zidani Most - **Z A G R E B** (Zagreb-Split)-Beograd-Skopje-Thessaloniki (Thessaloniki-Istambul-**ATHENES**)

STEIERMARK EXPRESS:
LONDON - Oostende-Köln-München-Salzburg-Jesenice-Ljubljana (Ljubljana-Rijeka)-**Z A G R E B**-(Zagreb-Split).

ADRIA EXPRESS:
OSLO-Kobenhavn-Grossenbrode,Lüneburg (Hamburg-Lüneburg) - München - Schwarzach-Jesenice-Ljubljana - (Ljubljana - **Z A G R E B** - Beograd-Thessaloniki-Athenes-Istanbul)-**RIJEKA.**

ITALIJA JUGOSLAVIJA:
ROMA-Venezia - Sežana - Pivka (Pivka - Rijeka)-Ljubljana - **Z A G R E B.**

ROMANIA-JUGOSLAVIJA:
BUCURESTI-Jimbolia-Kikinda-**BEOGRAD.**

POPUST NA ŽELJEZNICI

Inozemni turisti uživaju povlasticu od 25% od željezničke tarife na području FNRJ, a na osnovu turističke vize.

AVIONSKE VEZE

Jugoslavija je uključena u međunarodnu zračnu vezu, te održava tokom čitave godine slijedeće linije:

BEOGRAD-BEČ-MÜNCHEN-FRANKFURT a/M
BEOGRAD-BEČ-MÜNCHEN-PARIS i obratno
BEOGRAD-BEČ-MÜNCHEN-SALZBURG
BEOGRAD-ZAGREB-ZÜRICH i obratno
DUBROVNIK-ZAGREB-GRAZ-BEČ i obratno
BEOGRAD-ISTAMBUL-BEYROUTH i obratno
BEOGRAD-ATENA-KAIRO i obratno
BEOGRAD-LONDON i obratno
BEOGRAD-WARSZAVA i obratno
BEOGRAD MOSKVA i obratno

U unutrašnjem prometu održavaju se tokom čitave godine slijedeće linije:
LJUBLJANA-ZAGREB-BEOGRAD-SKOPJE; ZAGREB-BEOGRAD; BEOGRAD-SARAJEVO; LJUBLJANA-ZAGREB-SARAJEVO-TITOGRAD

Za vrijeme turističke sezone, t. j. od 1. VI. do 30. IX. uz navedene održavaju se i slijedeće linije:
ZAGREB-SARAJEVO; ZAGREB-RIJEKA; ZAGREB-DUBROVNIK; BEOGRAD-TITOGRAD; BEOGRAD-ZAGREB-RIJEKA-PULA; BEOGRAD - SARAJEVO-SPLIT-ZADAR - ZAGREB; BEOGRAD-SARAJEVO-DUBROVNIK; BEOGRAD-SARAJEVO-HERCEGNOVI; BEOGRAD-SKOPJE-OHRID; OHRID-SKOPJE-DUBROVNIK-SPLIT-RIJEKA;

ULAZNE CESTE

Iz Francuske, Italije, Švicarske:
Trst-Sežana (jug. granica) Rijeka; ili Trst-Sežana-Ljubljana-ZAGREB; Traviso-Kranjska gora-Ljubljana-ZAGREB; Gorica-Ljubljana-ZAGREB
Iz Austrije, Njemačke, Švicarske:
Villach-Podkoren-Bled-Ljubljana-ZAGREB; Graz-Dravograd-Celje-Graz - Št. Ilj - Maribor-Varaždin-ZAGREB.
Inozemni turisti koji dolaze u FNRJ cestovnim vozilima moraju imati Carnet de Passage et Douannes, izdan od FIA ili AIT-a.

PROMETNA PRAVILA U JUGOSLAVIJI

VOZI SE DESNO, OBILAZI LIJEVO.
Signali: 1 X pravo, 2 X desno, 3 X lijevo.
Prometni znaci: isti kao i u ostaloj Evropi.

P. T. T. TARIFA

PISMA do 20 g za tuzemstvo 15 Din, za inozemstvo 30 Din.
DOPISNICE (otvorene) za tuzemstvo 10 Din, inozemstvo 17 Din.
TELEGRAMI: obični telegram 8 Din po riječi za tuzemstvo. Za inozemstvo vrijedi posebna tarifa i to: za AUSTRIJU 19 Din po riječi, za NJEMAČKU 28,50 Din po riječi, za FRANCUSKU 28 Din, za V. BRITANIJU 40,50 Din, za U. S. A. 101 Din po riječi.
TELEFON: u gradskom prometu 10 Din za jedinicu.
Za tri minute razgovora s inozemstvom vrijedi slijedeća tarifa AUSTRIJA 600 din, NJEMAČKA 720 Din, FRANCUSKA 1.020 Din, V. BRITANIJA 1.495 Din, USA 3.500 dinara.

INFORMACIJE O ZAGREBU

INFORMACIJE NA KOLODVORU

U »INFORMATIVNOM UREDU JDŽ« — koji se nalazi na kolodvoru — mogu se dobiti informacije o dolasku i odlasku vlakova, vezama s unutrašnjošću, cijenama voznih karata i sl.
Sve navedene informacije mogu se dobiti i na telefon: 38-181

INFORMATIVNI URED JDŽ nalazi se na peronu kolodvora u neposrednoj blizini desnog izlaza.

Ostale informacije u vezi boravka u gradu mogu se dobiti kod poduzeća »PUTNIK« — INOZEMNA POSLOVNICA — Starčevićev trg 3 (preko puta Gl. kolodvora) kao i u poslovnicama poduzeća »TURIST«, Zrinjevac 18 i »PUTNIK«, Praška 5. (Tramvaj br. 2)

GARDEROBA I NOSAČI PRTLJAGE

Garderoba se nalazi u zgradi Glavnog kolodvora kod lijevog izlaza, a radi od 0 do 24 sata.

Peronski nosači prtljage imaju na kapama metalne brojeve i vrše usluge na peronu i do izlaska iz željezničke stanice.

Daljnji prijevoz prtljage preuzimaju t. zv. vanjski nosači koji se nalaze pred Gl. kolodvorom, gdje su također stacionirani autotaxi i kočije.

PRODAJA VOZNIH KARATA

Neprekidna prodaja voznih karata za sve pravce vrši se u vestibulu kolodvora. Uz to prodaju voznih karata za tuzemstvo i inozemstvo vrše i ova turistička poduzeća:

»PUTNIK«, Praška 5, tel.: 34-257. Otvoreno od 6,30 do 19 sati

»TURIST«, Zrinjevac 18, tel.: 25-373. Otvoreno od 6,30 do 20 sati

»PUTNIK INOZEMNA POSLOVNICA«, Starčevićev trg 3, tel.: 37-912. Otvoreno od 8 do 19,30 sati,

kao i prodavaonice voznih karata J. D. Ž., koje se nalaze na Kvaternikovom i Britanskom trgu. Ove prodavaonice posluju od 7 do 19 sati neprekidno.

KARTE ZA SPAVAĆA KOLA

Prodaja karata za spavaća kola obavlja se na ovim mjestima:

GLAVNI KOLODVOR — Telefon: 37-276
Hotel »ESPLANADE«, Mihanovićeva 1 — Telefon: 34-762
»WAGONS LITS COOK«, Trg Republike 13 — Telefon: 35-775

PUTNIČKI I TURISTIČKI UREDI

»PUTNIK«, poduzeće za saobraćaj putnika i turista, Praška 5 — Telefon: 34-257
»PUTNIK — INOZEMNA POSLOVNICA«, Starčevićev trg 3 — Tel.: 37-912
»TURIST«, gradsko turističko poduzeće, Zrinjevac 18 — Tel: 25-373
»CENTROTURIST«, Praška 5/II — Tel. 33-216
»J. A. T« Jugoslavenski aerotransport, Zrinjevac 17 — Tel.: 24-593
»JUGOSLAVENSKA POMORSKA AGENCIJA, Zrinjevac 20 — Tel.: 35-814
»WAGONS LITS COOK«, Trg Republike 13 — Tel.: 35-775

BANKE I MJENJAČNICE

NARODNA BANKA FNRJ — Centrala za NRH, Trg J. Vlahovića 3 — Telefon: 24-471
FILIJALA 400, Jurišićeva 22 — Telefon: 35-441
FILIJALA 401, Trg Republike 10 — Telefon: 32-341
FILIJALA 402, Račkoga ul. 5 — Telefon: 33-441
FILIJALA 404, Ilica 5 — Telefon: 32-441
FILIJALA 405, Rade Končara ul. 92 — Telefon: 32-590
FILIJALA 406, Vlaška 53 — Telefon: 34-551
FILIJALA 407, Jurišićeva 17 — Telefon: 33-341
GRADSKA ŠTEDIONICA, Trg Republike 10 — Tel.: 32-341
»PUTNIK«, Praška 5 — Telefon: 34-257
»TURIST«, Zrinjevac 18 — Telefon: 25-373

OSIGURAVAJUĆI ZAVOD

»D. O. Z.« DRŽAVNI OSIGURAVAJUĆI ZAVOD, Trg Republike 13 — Tel.: 33-455

KONZULATI

AMERIČKI KONZULAT, Braće Kavurića 2 — Telefon: 24-333
BRITANSKI GEN. KONZULAT, Ilica 12 — Telefon: 37-627
FRANCUSKI KONZULAT, Braće Kavurića 34 — Telefon: 35-061
KONZULAT SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, Draškovićeva 13 — Telefon: 34-665
TALIJANSKI GENERALNI KONZULAT, Medulićeva 22 — Telefon: 39-270
AUSTRIJSKI KONZULAT, Gundulićeva 3 — Telefon: 38-379
ŠVICARSKI KONZULAT, Bogovićeva 3 — Telefon: 35-439
NORVEŠKI KONZULAT (počasni), Medveščak 57 — Telefon: 38-208

HOTELI

»BEOGRAD« Kat.: B	Petrinjska 71. Tel.: 35-027 Komfor: Ww, Ch, R, C, D, F, M, G.
»DUBROVNIK« Kat.: B	Gajeva 1, Tel.: 33-751 Komfor: Ww, B, Ch, R, C, D,M.
»ESPLANADE« Kat.: B	Mihanovićeva 1. Tel.: 34-654 Komfor: Ww, B, Ch, R, C, D, F, I, M.
»PALACE« Kat.: B	Strossmayerov trg 10. Tel.: 33-044 Komfor: Ww, B, Ch, R.
»JADRAN« Kat.: C	Vlaška 50. Tel.: 32-646 Komfor: Ww, B, Ch, R, F.
»GORANIN« Kat.: C	Jurišićeva 6. Tel.: 37-910 Komfor: Ww, B, Ch, R, F.
»IMPERIAL« Kat.: D	Frankopanska 8. Tel.: 33-021 Komfor: W, B, Ch.

SVRATIŠTA:

»CENTRAL« Branimirova 3. Tel: 38-387
Komfor: W, B, O, R, F.

PRENOČIŠTA:

»BRISTOL« Gajeva 12. Tel.: 39-365
Komfor: Ww, B, O, F, I.
»OBRT. REST. I KONAČIŠTE« Ilica 49.
Komfor: W, B, Ch, R.

Tumač znakova:

B - Kupaonica; C - Kavana; Ch - Centralno grijanje; D - Bar; F - Buffet; G - Garaža; I - Gostionica; M - Muzika; O - Obična peć; R - Restauran; Ww - Tekuća topla i hladna voda; W - Tekuća voda.

RESTAURANTI

Osim restauranata navedenih u sastavu hotela, preporučuju se posjetiocima još i slijedeći:
»GRADSKI PODRUM«, Trg Republike 10
»LOVAČKI ROG«, Ilica 14
»DVA RIBARA«, Preradovićeva 11
»KORNAT«, Gajeva 9
»SLAVIJA«, Jurišićeva 18
»FRANKOPAN«, Frankopanska 4
»KVARNER«, Frankopanska 10
»EXPRESS REST. MOSOR«, Jurišićeva 2
»KOLODVORSKA RESTAURACIJA«, Gl. Kolodvor

KAVANE

»BLED«, Medulićeva 2
»CORSO«, Gundulićeva 2
»DUBROVNIK«, Gajeva 1
»ESPLANADE«, Mihanovićeva 1
»GRADSKA KAVANA«, Trg Republike 10
»KAZALIŠNA KAVANA«, Trg Maršala Tita 1
»MALA KAVANA«, Kraševa 29
»NARODNA KAVANA«, Rade Končara 80
»SPLENDID«, Zrinjski trg 15

BAROVI

»ADRIA BAR«, Vlaška 28
»BEOGRAD«, Petrinjska 71
»CORSO«, Gundulićeva 2
»DUBROVNIK«, Gajeva 1
»ESPLANADE«, Mihanovićeva 1
»GRILL ROOM«, Trg Republike 10
»RITZ BAR«, Petrinjska 4
»SPLENDID BAR« Zrinjski trg 15
Barovi su otvoreni od 21 do 02 sata (subotom do 03 sata)

GOSTIONE

Nekoliko uglednijih gostiona u centru:
»DOLAC«, Dolac 1
»DVA GOLUBA«, Maksimirska 7
»GORNJI GRAD«, Ćiril Metodova 2
»GRAČANI«, B. Adžije 1
»KAPTOLSKA KLET«, Kaptol 5
»MIRNA«, Martićeva 14
»LOTRŠĆAK«, Radićeva 30
»PANTOVČAK«, Britanski trg 1
»PLJEŠIVICA«, Braće Kavurića 25
»POSAVINA«, Branimirova 1
»PRIMORJE«, Preradovićeva 16
»RIBNJAK«, Vlaška 9
»TRI LOVCA«, Mesnička 6
»DVA JELENA«, Ilica 19

»ZAGREB«, Pod Zidom 10
»ZAGREB«, Vlaška 89
»PUTNIK«, Starčevićev trg 3
»MEDULIĆ«, Frankopanska 13

IZLETIŠTA

»ŠESTINSKI LAGVIĆ«, Šestine. Tramvaj 14 - autobus.
»OKRUGLJAK«, Mlinovi. Tramvaj 14.
»MAKSIMIR«, Maksimirski perivoj. Tramvaj 11, 1 i 12.
»GRMOŠČICA«, Grmoščica. Tramvaj 11, 1, 10.
»CRVENI LAJBEK«, Remete.

SLASTIČARNE

Preradovićeva 3	Nikole Tesle 3
Ilica 1a	Zrinjski trg 13
Masarykova 23	Jurišićeva 5
Račkog 10	Jurišićeva 3
Preradovićeva 1	Frankopanska 2
Masarykova 26	Kaptol 17
Vlaška 72 c	Vlahovićev trg 1
Frankopanska 10	Praška 4
Boškovićeva 24	Soc. revolucije 30
Martićeva 17	Gajeva 4
Gundulićeva 5	Soc. revolucije 7
Nikole Tesle 9	

GARAŽE I SERVISNE STANICE

Gajeva 42. Telefon: 23-653
Vlaška 88. Telefon: 36-024
Motor service — Samoborska c. 191 — Telefon: 62-342
AUTO SERVIS, Soc. revol. 23. Tel.: 38-582
AUTOMOTOCIKLISTIČKI SAVEZ, Draškovićeva 29 — Telefon: 32-872
AUTO-MOTO DRUŠTVO, Martićeva 17 — Telefon: 39-002
»ZANATLIJA« Auto-moto društvo, Preradovićeva 20 — Telefon: 36-935

BENZINSKE PUMPE

Jagićeva ulica
Trg Jože Vlahovića
Vlaška 27
Glavni kolodvor
Podsused

POŠTE

1 Jurišićeva 13. Telefon: 27-66
2 Branimirova 4. Telefon: 37-100
3 Basaričekova 11. Telefon: 24-918
4 Ljubljanska 38. Telefon: 25-016

5 Britanski trg 11. Telefon 34-365
6 Gundulićeva 9. Telefon: 32-687
7 Kvaternikov trg. Telefon: 25-938
8 Kontakova 3. Telefon: 39-194
9 Vodovodna 11. Telefon: 23-842
10 Lopašićeva 3. Telefon: 25-795
11 Rade Končara 112. Telefon: 23-860
12 Nova Ves 87. Telefon: 25-660
13 Soc. revol. 38. Telefon: 39-915
14 Budmanijeva 14. Telefon: 25-092
15 Savska c. 25. Telefon:36-180
16 Trnjanska 66a. Telefon: 34-472
17 Savska 142. Telefon: 39-930
18 Kustošija. Telefon: 39—250
19 Gajevo. Telefon: 23-933
20 P. Miškine 73. Telefon: 24-772
21 Prosin. žrtava. Telefon: 38-665
22 Ogrizovićeva 1. Telefon: 39-460
23 Petrova 36. Telefon: 24-435
24 Ljubljanica. Telefon: 39-869
25 Ilica 4 (Na-Ma). Telefon: 37-488
26 Beogradska 58. Telefon: 36-521
— Vrapče. Telefon: 61-301
— Gračani. Telefon: 25-920
— Markuševac. Telefon: 25-842
— Šestine. Telefon: 25-104
— Stenjevec. Telefon: 61-321
— Podsused. Telefon: 62-272

JAVNE TELEFONSKE GOVORNICE

A. KOD SVIH POŠTA NA PODRUČJU GRADA

B. ULIČNE

1 Ugao Draškovićeve i B. Adžije
2 Ugao Zrinjevac i Braće Kavurića
3 Britanski trg — tramvajska čekaonica
4 Černomerec — posljednja tramvajska stanica
5 Ugao Ilice i Frankopanske ulice
6 Glavni kolodvor — kod putničke blagajne
7 Glavni kolodvor — peron
8 Gupčeva Zvijezda — tramvajska čekaonica
9 Kažotićev trg — Željeznička kolonija
10 Istočni kolodvor — u zgradi
11 Zapadni kolodvor — kod putničke blagajne
12 Kvaternikov trg — tramvajska čekaonica
13 Trg Marka Oreškovića
14 Ljubljanska ulica — tramvajska čekaonica
15 Maksimir — tramvajska stanica
16 Matica hrvatskih obrtnika — Ilica 49
17 Rade Končara ulica — posljednja tramvajska stanica

18 Račkoga ulica
19 Strossmayerovo šetalište — kod uspinjače
20 Ugao Šubićeve i Socijalističke revolucije
21 Trešnjevka — tržnica
22 Trg Bratstva i Jedinstva
23 Trg Maršala Tita — kod Pravnog fakulteta
24 Ilica 1
25 Trg Republike — Splavnica
26 Trg Stjepana Radića — Kustošija
27 Ugao Trnjanske i Bosutske ulice.

C. U USTANOVAMA I PODUZEĆIMA

Bolnica — Zajčeva ulica
Bolnica — Vinogradska ulica
Bolnica — Rebro
Gradska Kavana — Trg Republike 10
Gradski Podrum — Trg Republike 10
Kavana »BLED« — Medulićeva 2
Kavana »CORSO« — Gundulićeva 2
Kavana »ESPLANADE« — Mihanovićeva 1
Kavana »DUBROVNIK« — Gajeva 1
Kavana »SPLENDID« — Zrinjski trg 15
Kazališna kavana — Trg Maršala Tita 1
Hrvatsko narodno kazalište — Trg Maršala Tita
Restaurant »LOVAČKI ROG« — Ilica 14
Trgovačka kuća »NA-MA« — Ilica 2
Okružni sud — Zrinjski trg 5
Zagrebački Velesajam — kod ulaza u stari dio — Savska 25

TELEFONI SLUŽBE OPĆEG INTERESA

00 — P. T. T. — Interurban
02 — Kriminalistički odjel — dežurni
03 — Vatrogasna milicija
04 — Stanica za hitnu pomoć
05 — P. T. T. Točno vrijeme
08 — P. T. T. Obavijesti

37-227 Autozov
37-041 Biro za nađene stvari
23-531 Dežurni oficir JNA
37-621 Električna centrala
24-593 Jugoslavenski aerotransport J. A. T.
34-762 Kola za spavanje
39-626 Plinara
34-257 Putnik
25-373 Turist
38-341 Vodovod
38-181 Gl. Kolodvor: obavijesti

GRADSKI PROMET

AUTOTAXI

STAJALIŠTA:
Trg Marka Oreškovića
Glavni kolodvor
Britanski Trg
Trg Bratstva i Jedinstva
Petrinjska - Amruševa (Ugao)
Bakačeva ulica
Početak Martićeve ulice
Gundulićeva 2 — pred kavanom »Corso«
AUTOZOV 37-227

AUTOBUSNE VEZE

Černomerec-Jankomir; Černomerec-Podsused
Britanski trg-Pantovčak-Cmrok-Prekrižje
Mihaljevac-Šestine
Kvaternikov trg (Šrapčeva)-Kozjak
Maksimir-Markuševac
Dubrava-Studentski grad
Dubrava-Miroševac
Dubrava-Sesvete
Savski most-Remetinec

TRAMVAJSKE VEZE
Stalne linije

Broj 1. ČERNOMEREC-TRG REPUBLIKE-MAKSIMIR
Prolazi ulicama: Černomerec-Ilica-Trg Republike-Jurišićeva-Draškovićeva-Vlaška-Kvatenikov trg-Maksimir i obratno

Broj 2. ZAPADNI KOLODVOR-TRG REPUBLIKE-GL. KOLODVOR-BRANIMIROVA ULICA
Prolazi ulicama: Zapadni kolodvor-Ljubljanska-Ilica-Trg Republike-Praška-Zrinjski trg-Strossmayerov trg-Tomislavov trg-Glavni kolodvor-Branimirova ulica i obratno

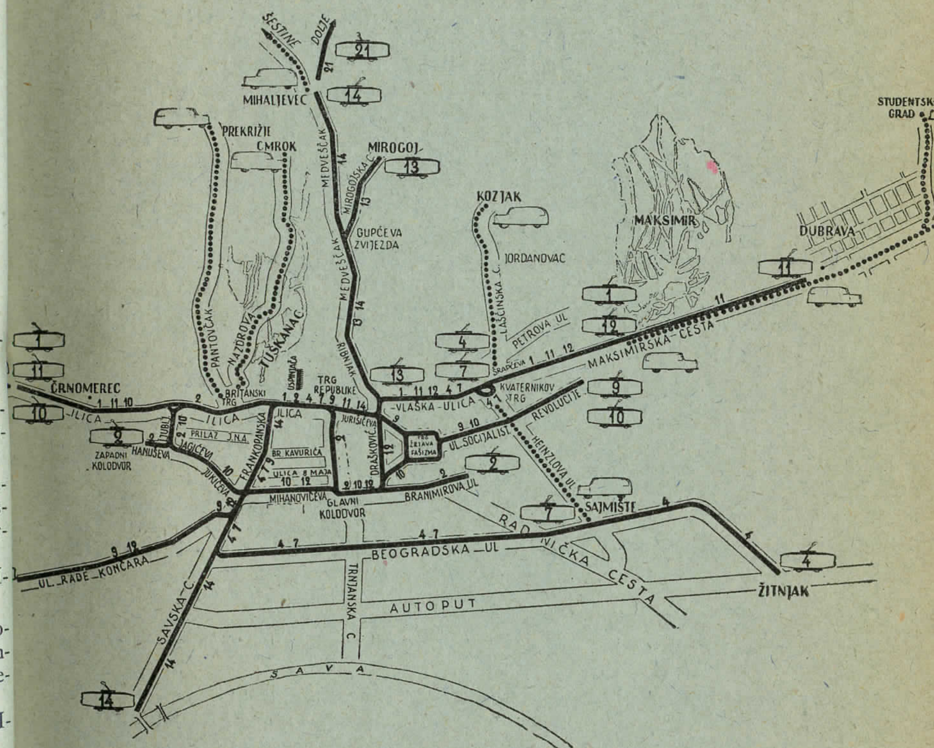
Broj 4. KVATERNIKOV TRG-TRG REPUBLIKE-ŽITNJAK
Prolazi ulicama: Kvaternikov trg-Vlaška-Draškovićeva-Jurišićeva-Trg Republike-Ilica-Frankopanska-Trg Maršala Tita-Rooseveltov trg-Savska cesta-Beogradska-Žitnjak, i obratno.

Broj 7. KVATERNIKOV TRG-TRG REPUBLIKE-SAJMIŠTE
Prolazi ulicama: Isto kao i linija br. 4, s time da ne ide do Žitnjaka, već samo do kraja Beogradske ulice — do Sajmišta.

Broj 9. RADE KONČARA ULICA-TRG REPUBLIKE-HARAMBAŠIĆEVA ULICA
Prolazi ulicama: Rade Končara-Savska cesta-Rooseveltov trg-Trg Maršala Tita-Frankopanska-

Ilica-Trg Republike-Jurišićeva-Račkoga-Trg žrtava fašizma-Socijalističke revolucije-Harambašićeva, i obratno

Broj 10. ČERNOMEREC-MIHANOVIĆEVA-GL. KOLODVOR-HARAMBAŠIĆEVA
Prolazi ulicama: Černomerec-Ilica-Ljubljanska-Jagićeva - Jukićeva - Vodnikova - Mihanovićeva-Gl. kolodvor - Branimirova - Draškovićeva - Božidara Adžije - Socijalističke revolucije - Harambašićeva, i obratno. Saobraća do 22 sata.

Gradski promet. Crte označuju tramvajske, a točkice autobusne linije.

Broj 11. ČERNOMEREC-TRG REPUBLIKE-DUBRAVA
Prolazi ulicama: Černomerec-Ilica-Trg Republike-Jurišićeva-Draškovićeva-Vlaška-Kvaternikov trg-Maksimirska-Maksimir-Dubrava, i obratno

Broj 12. RADE KONČARA-MIHANOVIĆEVA-GL. KOLODVOR-MAKSIMIR
Prolazi ulicama: Rade Končara-Savska cesta-Vodnikova-Mihanovićeva-Gl. kolodvor-Branimirova-Draškovićeva-Vlaška-Kvaternikov trg-Maksimirska-Maksimir i obratno.

Broj 14. SAVSKI MOST-TRG REPUBLIKE-MIHALJEVAC
Prolazi ulicama: Savski most-Savska cesta-Rooseveltov trg-Trg Maršala Tita-Frankopanska-Ilica-Trg Republike-Jurišićeva-Draškovićeva-Ribnjak-Medvešćak-Mihaljevac, i obratno.

Broj 21. MIHALJEVAC-TUNEL
Prva tramvajska kola kreću s krajnih stanica radnim danom u 5,00 sati, a u nedjelju i blagdanom u 5,35 sati.
Posljednja kola kreću s Trga Republike u 23,45 sati u pravcu svih krajnjih stanica, s kojih kreću u 24,00 sati u spremište.

Noćne linije

Broj 25. ČERNOMEREC-TRG REPUBLIKE-GLAVNI KOLODVOR-MAKSIMIR
Prolazi ulicama: Černomerec-Ilica-Trg Republike-Praška ulica-Zrinjski trg-Strossmayerov trg-Tomislavov trg (Gl. kolodvor)-Branimirova ulica-Draškovićeva ulica-Vlaška ulica-Kvaternikov trg-Maksimir, i obratno.

Broj 30. ULICA RADE KONČARA-TRG REPUBLIKE-GLAVNI KOLODVOR-ZVIJEZDA
Prolazi ulicama: Rade Končara-Savska cesta-Rooseveltov trg-Trg M. Tita-Frankopanska ulica-Ilica-Trg Republike-Praška ulica-Zrinjski trg-Strossmayerov trg-Tomislavov trg (Glavni kolodvor) - Branimirova - Draškovićeva ulica-Ribnjak-Medvešćak-Zvijezda, i obratno.
Ove dvije linije saobraćaju od 24,00 do 2,00 sata.

Povremene linije

Saobraćaju samo prema potrebi
Broj 6. RADE KONČARA-GLAVNI KOLODVOR-KVATERNIKOV TRG
Broj 8. SAVSKI MOST-TRG REPUBLIKE-MAKSIMIR
Broj 16. TRG ŽRTAVA FAŠIZMA-TRG REPUBLIKE-SAJMIŠTE
Broj 17. ŠOŠTARIĆEVA ULICA-MIHALJEVAC
Broj 20. ZAPADNI KOLODVOR-TRG REPUBLIKE-MIHALJEVAC

GRADSKA USPINJAČA

TOMIĆEVA ULICA-STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE, saobraća od 7 do 21 sat

KOČIJE

Stajalište kočija nalazi se pred Glavnim kolodvorom. Voze po želji — na principu taxija.

KOLODVORI

GLAVNI KOLODVOR — Tomislavov trg. Tramvaj 2, 10, 12, 25 i 30
ZAPADNI KOLODVOR — Trg Francuske republike. Tramvaj: 2, 10 i 20
SAMOBORSKI KOLODVOR — Ulica Kate Dumbović. (Lokalna pruga Zagreb-Samobor-Bregana.)

ODLAZAK AUTOBUSA IZ ZAGREBA

STANICA — TRG MARKA OREŠKOVIĆA
ZA: Sljeme i Hrvatsko Zagorje
STANICA TRG BRATSTVA I JEDINSTVA
ZA: Samobor i Breganu
STANICA J. A. T. Zrinjski trg 17
ZA: Aerodrom Lučko
STANICA IZA »HOTELA ESPLANADE«
ZA: Rijeku, Beograd, Maribor, Varaždin i Banja Luku.

KAZALIŠTA

HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE, Trg Maršala Tita — Telefon: 37-446
Prodavaonica karata, Marinkovićeva 3. Tel. 38-758
ZAGREBAČKO DRAMSKO KAZALIŠTE, Frankopanska 10 — Telefon: 32-233
Pretprodaja karata: »SERVIS«, Gajeva 7
KAZALIŠTE »KOMEDIJA« Kaptol 9 — Telefon: 38-571
Pretprodaja karata — Oktogon. Tel.: 38-214
KAZALIŠTE LUTAKA — Tomislavov trg 29 — Telefon: 36-820
PIONIRSKO KAZALIŠTE, Preradovićeva 16 — Telefon: 37-932
VARIÉTÉ, Ilica 31 — Telefon: 33-414

KINEMATOGRAFI

BALKAN, Varšavska 3 — Telefon:36-080
CENTRAL, Petrinjska 4 — Telefon: 37-550
JADRAN, Ilica 42 — Telefon:38-010
KALNIK, Ilica 227 — Telefon: 29-431
KOSMAJ, Jurišićeva 6 — Telefon: 34-754
KOZARA, Ilica 90 — Telefon: 36-423

LIKA, Ilica 10 — Telefon: 36-668
MOSOR, Socijalističke revolucije 63 — Telefon: 36-270
PARTIZAN, Kvaternikov trg 3 — Telefon: 25-860
ROMANIJA, Trnjanska cesta 70 — Telefon: 24-834
TRIGLAV, Okićka 3
ZAGREB, Trg Bratstva i Jedinstva 4 — Telefon: 36-007
SLOBODA, Tuškanac 1 — Telefon: 39-983
ISTRA, Nikole Tesle 7 — Telefon: 36-376
LJETNA POZORNICA TUŠKANAC — Dubravkin put
Pretprodaja karata od 10—12 i 1 sat prije početka predstave.

KONCERTNE DVORANE

ISTRA, Nikole Tesle 7 — Telefon: 36-376
HRVATSKI GLAZBENI ZAVOD, Gundulićeva 6 — Telefon: 36-116

MUZEJI

ARHEOLOŠKI, Zrinjski trg 19 — Telefon: 34-311
ETNOGRAFSKI, Mažuranićev trg 14 — Telefon: 36-227
GEOLOŠKO-PALEONTOLOŠKI, Demetrova 1 — Telefon: 34-313
GRADSKI HIGIJENSKI, Ilica 223 — Telefon: 29-435
MINERALOŠKO-PETROGRAFSKI, Demetrova 1 — Telefon: 38-109
GRADA ZAGREBA, Opatička 20 — Telefon: 35-628
NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE, Trg žrtava fašizma — Telefon: 35-920
V. ZEMALJSKE KONFERENCIJE KPJ, Bihaćka 20
I. ZEMALJSKA KONFERENCIJA KPH, Čulinečka Dubrava
VIII. KONFERENCIJE KPH Pantovčak 175
SRBA U HRVATSKOJ, Marinkovićeva 4 — Telefon: 38-070
ZA UMJETNOST I OBRT, Trg Maršala Tita 10 — Telefon: 34-316
POVIJESNI HRVATSKE, Zrinjevac 19 — Telefon: 39-228
ŠKOLSKI, Trg Maršala Tita 4 — Telefon: 24-563
ZOOLOŠKI, Demetrova 1 — Telefon: 24-574
STALNA LOVAČKA IZLOŽBA, Račkog 9
Muzeji su otvoreni svaki dan.

GALERIJE I ZBIRKE

GALERIJA SLIKA GRADA ZAGREBA »BENKO HORVAT«, Katarinski trg 2. — Telefon: 32-827
GALERIJA STARIH MAJSTORA, Zrinjski trg 11 — Telefon: 34-347
MODERNA GALERIJA, Braće Kavurića 1. — Telefon: 36-831
KABINET GRAFIKE, Braće Kavurića 1
GLIPTOTEKA, Medvedgradska 2 — Telefon: 37-670

PRIVATNE ZBIRKE JAVNOG ZNAČAJA

DURIEUX TILLA, Jurjevska 27 — Telefon: 36-620
FLOEGEL LELA i Dr SLAVKO, Tomislavov trg 14.
GERERSDORFER-TILLER, Demetrova 7
KOVAČIĆ TEREZIJA, Masarykova 21
LUBIENSKY ZLATA, Jurjevska 27 — Telefon: 36-620
MAVRAK DAGMAR, ILICA 117 a
PUČAR ZVONIMIR, Novakova 24 — Telefon: 33-659

IZLOŽBENI SALONI

UMJETNIČKI PAVILJON, Tomislavov trg 1 — Telefon: 37-175
SALON »ULUH« Praška 4 — Telefon: 37-636
SALON »LIKUM« Ilica 40 — Telefon: 33-820
Povremeni:
KABINET GRAFIKE, Braće Kavurića 1
MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT, Trg Maršala Tita 10 — Telefon: 34-316
DVORANA DRUŠTVA ARHITEKATA, Trg Republike 3 — Telefon: 35-607
GLIPTOTEKA, Medvedgradska 2 — Telefon: 37-670

ARHIVI

GRADA ZAGREBA, Opatička 29 — Telefon: 39-189
DRŽAVNI, Marulićev trg 21 — Telefon: 34-690
JUGOSL. AKAD. ZNANOSTI I UMJETNOSTI, Zrinjski trg 11 — Telefon: 34-347
ZA LIKOVNE UMJETNOSTI, Demetrova 18 — Telefon: 23-135

KNJIŽNICE

GRADSKA KNJIŽNICA, Rooseveltov trg 4 — Telefon: 39-554
OPĆINE »DONJI GRAD«, Ilica 17
OPĆINE »TRNJE«, Trnjanska 36

OPĆINE »MAKSIMIR«, Maksimir 13
OPĆINE »MEDVEŠĆAK«, Brešćenskog 4
OPĆINE »ČERNOMEREC«, Slovenska 2
OPĆINE »TREŠNJEVKA«, Ljubljanica 25
OPĆINE »PEŠĆENICA«, Županova 16
OPĆINE »TREŠNJEVKA«, Nova cesta 97 a
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA, Marulićev trg 21 —Telefon: 39-647
RADNIČKA KNJIŽNICA, Lenjinov trg 2 — Telefon: 39-651

ČITAONICE

GRADSKA ČITAONICA, Perkovčeva 2 — Telefon: 39-554
OPĆINE »DONJI GRAD«, Ilica 22 — Telefon 33-221
OPĆINE »GORNJI GRAD«, Ugao Tkalčićeve i Krvavog mosta
ENGLESKA ČITAONICA, Ilica 12 — Telefon: 24-418
AMERIČKA ČITAONICA, Zrinjski trg 11 — Telefon: 24—333
FRANCUSKA ČITAONICA, Preradovićeva 5 — Telefon: 24-600

KLUBOVI JAVNIH RADNIKA

KLUB KNJIŽEVNIKA, Trg Republike 7 — Telefon: 36-001
KLUB NOVINARA, Mažuranićev trg 5 — Telefon: 25-257
KLUB ARHITEKATA, Trg Republike 3 — Telefon: 35-607
KLUB INŽINJERA I TEHNIČARA, Berislavićeva 6 — Telefon: 36-271
KLUB RATNIH VOJNIH INVALIDA, Osmog maja 15 — Telefon: 23-261
KLUB PROSVJETNIH RADNIKA, Maršala Tita 4 — Telefon: 34-012
KLUB SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA, Braće Kavurića 17 — Telefon: 38-289

SPOMENICI

ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ, Ugao Mesničke ulice i Ilica (Rendić)
ANDRIJA MEDULIĆ, Tomislavov trg (Meštrović)
BORBA — Jezuitski trg (Rosandić)
DON FRANE BULIĆ, Bulićev perivoj (Kršinić)
ĐURO DEŽELIĆ, Ugao Frankopanske i Prilaza JNA (Cota)
EUGEN KUMIČIĆ, Rooseveltov trg (Kršinić)
JOSIP JURAJ STROSSMAYER, Strossmayerov trg (Meštrović)

PETAR PRERADOVIĆ, Trg Bratstva i Jedinstva (Rendić)
SV. JURAJ, Trg Maršala Tita (Fernkorn)
KRALJ TOMISLAV, Tomislavov trg (Frangeš-Mihanović)
ZDENAC ŽIVOTA, Trg Maršala Tita (Meštrović)
ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA, Strossmayerov trg (Kršinić)
MAJKA I DIJETE, Gupčeva zvijezda (Meštrović)
ZLATAREVO ZLATO, Kamenita vrata (Kerdić)
BOGORODICA, Kaptol (Fernkorn)

POPRSJA

DRAGUTIN DOMJANIĆ, Strossmayerov trg (Radauš)
AUGUST ŠENOA, Strossmayerov trg (Rendić)
RUĐER BOŠKOVIĆ, Strossmayerov trg (Rosandić)
IVAN KUKULJEVIĆ, Zrinjski trg (Valdec)
NIKOLA JURIŠIĆ-ZRINJSKI, Zrinjski trg (Rendić)
J. J. CLOVIO-KLOVIĆ, Zrinjski trg (Rendić)
IVAN MAŽURANIĆ, Zrinjski trg (Valdec)

PARKOVI I ŠETALIŠTA

BOTANIČKI VRT — BULIĆEV PERIVOJ — CMROK — DUBRAVKIN PUT — GRIČ — JELENOVAC — KAŽOTIĆEV TRG — MAKSIMIR — MARULIĆEV TRG — PERIVOJ SRPANJSKIH ŽRTAVA — GORNJE i DONJE PREKRIŽJE — ROKOV PERIVOJ — RIBNJAK —ROOSEVELTOV TRG — LENJINOV TRG — STROSSMAYEROV TRG — STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE — SVAČIĆEV TRG — TRG MARŠALA TITA — TOMISLAVOV TRG — TUŠKANAC — VRAZOVO ŠETALIŠTE — ZELENGAJ — ZRINJSKI TRG. i t. d.

ZOO-VRT

ZOOLOŠKI VRT SE NALAZI U MAKSIMIRU. Otvoren je svakim danom od 8-18 sati. Tramvaj br. 1, 11 i 12.

BOTANIČKI VRT

BOTANIČKI VRT nalazi se u Mihanovićevoj ulici. Otvoren svaki dan.

JAVNA KUPALIŠTA

»DIANA«, Ilica 8
Nazorova ulica 8
Kvaternikov trg 9
Creska ulica 5

»TERAPIJA«, Mihanovićeva ulica 3
Plivački (ujedno i kupališni) bazen PK »Naprijed«, Šalata. Plivački (ujedno i kupališni) bazen »Mladosti« na Savi. Zatvoreni bazen, Daničićeva ulica.
Kupalište na Savi (840 kabina i 500 mjesta u skupnoj garderobi).

ZVJEZDARNICA

Zvjezdarnica Hrvatskog prirodoslovnog društva nalazi se u Opatičkoj ulici 22, a otvorena je za građanstvo svake subote do 22 sata

PANORAMA GRADA

MJESTA S KOJIH SE OTVARA LIJEP POGLED NA POJEDINE DIJELOVE GRADA:

STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE. Veoma lijep pogled na središte i južni dio grada.

KATEDRALA. S galerija i tornjeva prekrasan pogled na čitav grad, Zagrebačku goru i Savsku ravnicu.

VRAZOVO ŠETALIŠTE. Pogled na Kaptol, stare dijelove grada i Šalatu.

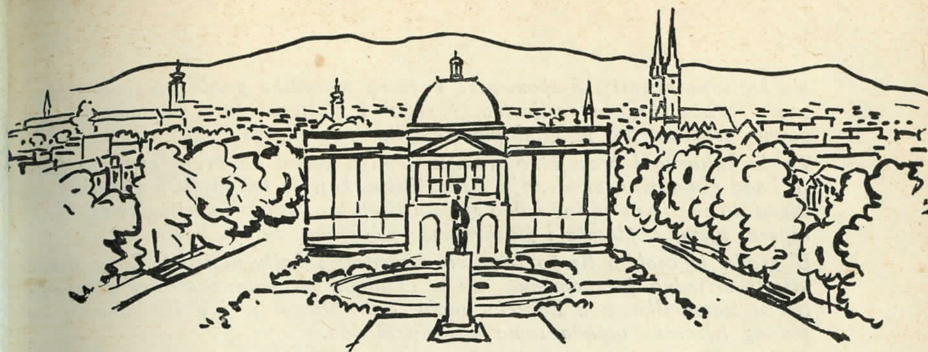
JURJEVSKO GROBLJE. Pogled na Šalatu i Mirogoj, Kaptol i stare dijelove grada između Gradeca i Kaptola, te na Savsku ravnicu.

ROKOV PERIVOJ. Pogled na zapadni i južni dio grada, kao i na Samobor i Plešivicu.

ŠALATA. Pogled na središte, južni dio grada i Savsku ravnicu. Osobito lijep pogled na istočni dio grada s park-šumom Maksimir, te na obronke Zagrebačke gore.

GORNJE PREKRIŽJE. Prekrasan pogled na Mirogoj, boulevard Medvešćak, na obronke i doline Zagrebačke gore, kao i na romantična naselja Remete, Gračane i Šestine, nad kojima se uzdižu ruševine drevnoga grada Medvedgrada.

MIROGOJ. Pogled na sjeverni i središnji dio grada, na obronke Zagrebačke gore, park-šumu Maksimir i Savsku ravnicu.

Zagreb je glavni grad Hrvatske, zemlje neobično bogate prirodnim ljepotama i kulturnim spomenicima.

Ovom ćemo rečenicom početi razgovor o ovom gradu, jednom od najznačajnijih gradova evropskoga jugoistoka, drugom po veličini u Jugoslaviji (uskoro 400.000 stanovnika), najvećem prometnom raskršću preko kojega vode najkraći putovi iz Srednje i Sjeverne Evrope na more, na Jadran, taj biser Sredozemlja, u Grčku i Bliski Istok.

Hrvatska, po veličini druga narodna Republika u FNR Jugoslaviji, jedina je evropska zemlja, koja je gotovo čitava pokrivena obim evropskim turističkim i rekreacionim zonama: alpskom i mediteranskom. Uz bogatstvo sunca i subtropskog raslinstva Istre i Dalmacije i visokih vrhunaca alpskih i krških gorskih masiva, niže se bezbroj turističkih atrakcija, prirodnih ljepota i rijetkosti: od živahnih gorskih brzaca i krških rijeka kao stvorenih za kajakaštvo, do jedne od najvećih i najdragocjenijih evropskih prirodnih ljepota — Plitvičkih jezera. Ali nisu samo prirodne ljepote . . . Hrvatska je zemlja spomenika, spomenika iz svih razdoblja evropske kulture i civilizacije. Tu ćete sresti kulturno-historijske spomenike još iz kamenoga doba, ostatke diluvijalnog pračovjeka neandertalskog tipa (»homo crapiniensis«), spomenike starih Ilira, na svakom koraku spomenike Rimskog carstva (čuvena Dioklecijanova palača u Splitu, izvrsno uščuvan amfiteatar u Puli i t. d.), vozit ćete se cestama koje su sagradili Rimljani, onima koje je podizao Napoleon, kao i najsuvremenijim autocestama. Naići ćete na obilje starohrvatskih spomenika, na velik broj ostataka našega srednjovjekovnoga graditeljstva (bedemi, utvrde, dvorci i kule), vidjet ćete mnoštvo nadgrobnih spomenika iz našega Srednjeg vijeka (»stećci«), koji su na izložbi u Parizu izazvali veliko zanimanje kod stručnjaka i širokog kruga posjetilaca; srest ćete evropsku romaniku, gotiku, renesansu, barok i klasicizam, te na kraju spomenike orijentalne kulture, koji su ostali iz četiristogodišnje borbe hrvatskoga naroda protiv turske najezde.

Glavni grad te zemlje historijskih i turističkih zanimljivosti, njeno kulturno, političko i privredno središte neka bude odskočna daska za vaš daljnji put po tom lijepom i neobičnom dijelu Evrope.

Uz kulturno-historijske spomenike najveća je odlika grada njegova skladnost, čistoća, bogato raslinstvo, parkovi i stoljetne šume u samom njegovom središtu. To je grad pun zelenila, zeleni grad.

To je kulturno i prosvjetno središte zemlje, jedan od prvih gradova koji je imao gimnaziju, akademiju i sveučilište, koji je kazališnu umjetnost uzdigao do zamjerne visine i dao svijetu lijep broj velikih umjetnika (slikara, kipara, pjevača, plesača i glazbenika) i učenjaka, napose liječnika.

U gradu je osobito lijepo razvijen društveni i kulturni život. Zbog slikovitosti vrijedno je spomenuti, da u Londonu na jednog arhitekta otpada tisuću stanovnika, a u Zagrebu samo 750. Slično je i s liječnicima: na jednog liječnika otpada samo 385 stanovnika.

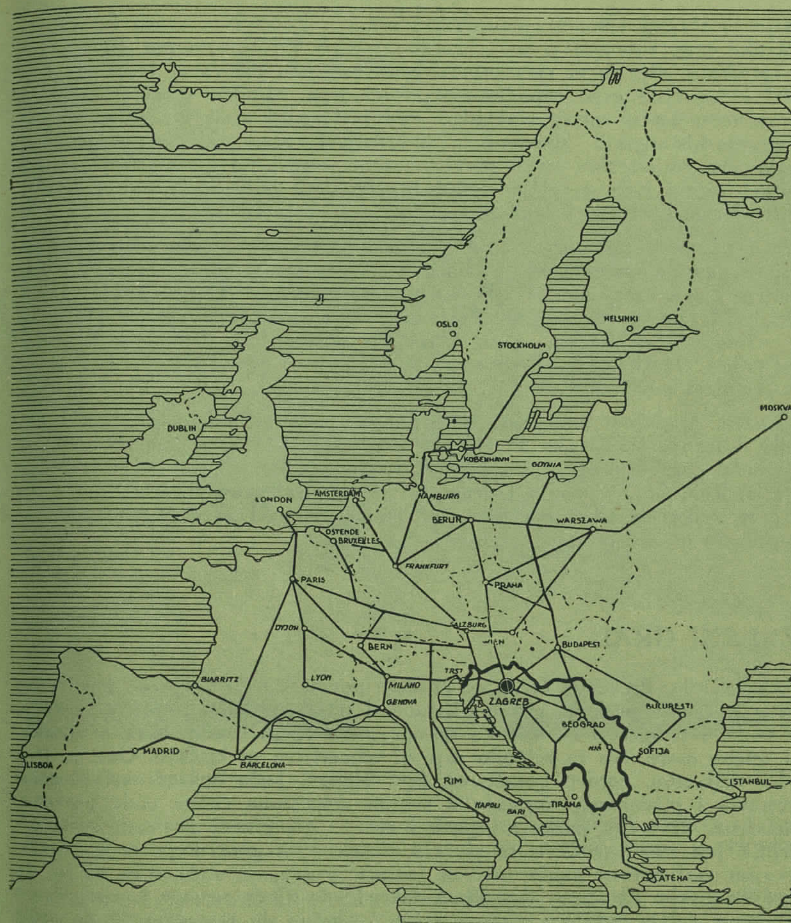
Osim toga to je jedan od rijetkih suvremenih gradova u kojemu još i danas živi folklor sa svim svojim draž estima i ljepotama.

Zagreb je najjače privredno, napose industrijsko središte u čitavoj Jugoslaviji. Preko petine stanovništva prehranjuje industrija. Gigantski objekti kapitalne izgradnje: tvornica električnih strojeva »Rade Končar« i industrijski kombinat na Žitnjaku jedni su od najznačajnijih objekata naše proizvodnje. Bogata okolica opskrbljuje grad uvijek svježim poljoprivrednim proizvodima. U trgovini, osobito u međunarodnoj, Zagreb zauzima prvo mjesto u zemlji, isto tako i u poštanskom tranzitnom prometu. Njegova u svijetu dobro poznata izložba »Zagrebački Velesajam« okuplja svake godine na tisuće izlagača iz velikog broja zemalja i tako postaje ogledalom međunarodnoga privrednog života. Isto tako i na kulturnom, političkom i društvenom području grad ne živi izolirano. On je usko povezan s ostalim evropskim i svjetskim središtima s kojima je u neprestanoj izmjeni dostignuća i u prisnoj suradnji. Njegovi umjetnici i čitavi ansambli (opera, balet, narodni plesovi) kao i sportske ekipe, gostuju u mnogim zemljama i obratno. U Zagrebu se gotovo svake godine održava poneki međunarodni kongres (Svjetski skup mira, Svjetski kongres za zaštitu djece, Svjetski kongres esperantista i t. d.). To je značajan evropski grad, koji ćemo samo u blijedim crtama upoznati u ovom priručniku sažetom uglavnom na škrtu informaciju.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Nešto sjevernije od Milana i Ottawe, nešto zapadnije od Beča i Léopoldvillea na $45^0 48' 43''$ sjeverne širine, $15^0 58' 52''$ istočne dužine i na 120,4 (Zrinjevac) i 162,5 (Gornji grad) metara nadmorske visine smjestio se po broju pučanstva stoosamdesetdeveti grad na svijetu — veći od Bologne, Göteborga, Hulla, Krakova, Nottinghama, Surabaje i Venecije (350.648 stanovnika). Smjestio se između rijeke Save i posljednjih zelenih izdanaka Alpa, u krajnjem zaljevu panonskoga mora, koje je nakon povlačenja ostavilo bogatu i plodnu Panonsku nizinu.

Zahvaljujući svom položaju Zagreb postaje raskršće, bolje, veza između evropskog istoka i zapada, sjevera i juga. Glavne evropske cestovne, željezničke i avionske magistrale ili prolaze kroza nj ili će u bliskoj budućnosti prolaziti.

Zagreb je veoma važno evropsko prometno i tranzitno središte

POVRŠINE

Nije to zbijeni kameni mediteranski grad, u kojemu je svaka kuća spomenik, grad zatvoren u uske mračne uličice što ljubomorno čuvaju trg i katedralu, nije to ni sjevernjački grad načičkan palačama i dvorcima, a niti industrijski grad zapadno-evropskoga tipa, zagušen vlagom, čađom i prometom. To je miran i skladan srednjoevropski grad s lijepim brojem kulturno-historijskih spomenika, industrijski grad, ali s industrijom uglavnom smještenom izvan stambene zone, trgovačko i prometno čvorište ovoga dijela Evrope, glavni grad i privredno, političko i kulturno središte Hrvatske i drugi grad po veličini u Jugoslaviji.

Grad se prostire u dužinu i to u smjeru istok-zapad, usporedan s tokom rijeke Save, s opsegom od 88 kilometara i površinom od 235,74 km². Podijeljen je na osam unutrašnjih općina (Černomerec, Donji grad, Gornji grad, Maksimir, Medvešćak, Pešćenica, Trešnjevka i Trnje) s ukupnom površinom od 78,59 km² i na devet vanjskih općina (Dubrava, Gračani, Kustošija, Markuševac, Podsused, Remete, Stenjevec, Šestine i Vrapče) s ukupnom površinom od 157,15 km².

U užem gradskom području izgrađena površina s površinom ulica, pločnika i trgova iznosi oko 35 km² ili nešto preko 15% sveukupne površine. Premda Zagreb nema kulturno-historijskih vrednota u tolikoj mjeri kao Pariz, Rim, Beč, Venecija i drugi veliki evropski gradovi, ipak ima nešto što u tolikoj mjeri nema skoro ni jedan evropski grad i zbog čega se s pravom može nazvati

ZELENI GRAD

Ima zelenilo. Preko tri četvrtine gradske površine pokriva javno i privatno zelenilo (šume, parkovi, vrtovi i livade). I stambene kuće, i upravne zgrade, i škole, i bolnice, i tvornice, i crkve... sve je to uraslo, upravo utonulo u zeleno more. No to zelenilo nije ni nametljivo ni kričavo. Ono je štoviše diskretno, gotovo bojažljivo. Sivi blokovi kuća opasani asfaltiranim cestama i pločnicima, skrivaju u svojim dvorištima čitave male parkove. Šetališta, drvoredi, parkovi i park šume... Ali glavni izvor njegova zelenila jest ono bogatstvo sa sjevera, Zagrebačka gora, koja se s čitavim svojim raslinstvom naglo ruši za leđima grada, a onda kao da se sa svojim niskim i zelenim obroncima dokrada do njega samoga i neprimjetno se poput češlja uvlači u njegovo tkivo i prodire do samoga srca, do same arterije. Prodire i ne smiruje se.

Oko 80 km² javnih park-šuma i perivoja, ne smanjuje se nego raste, i u skoroj će budućnosti srušiti i glavni kolodvor i tako povući zelenu magistralu od Zagrebačke gore do rijeke Save.

To zelenilo ne dozvoljava, kao u Rimu, da ga kućetine, pa makar to bile i palače neviđene ljepote, potisnu s njegovih brežuljaka, da ih uguše, nego naprotiv ono čuva svojih dvadesetak bregova i još k tome prodire u ravnicu, gdje stvara perivoje, vrtove, drvorede i zelena dvorišta, te tako

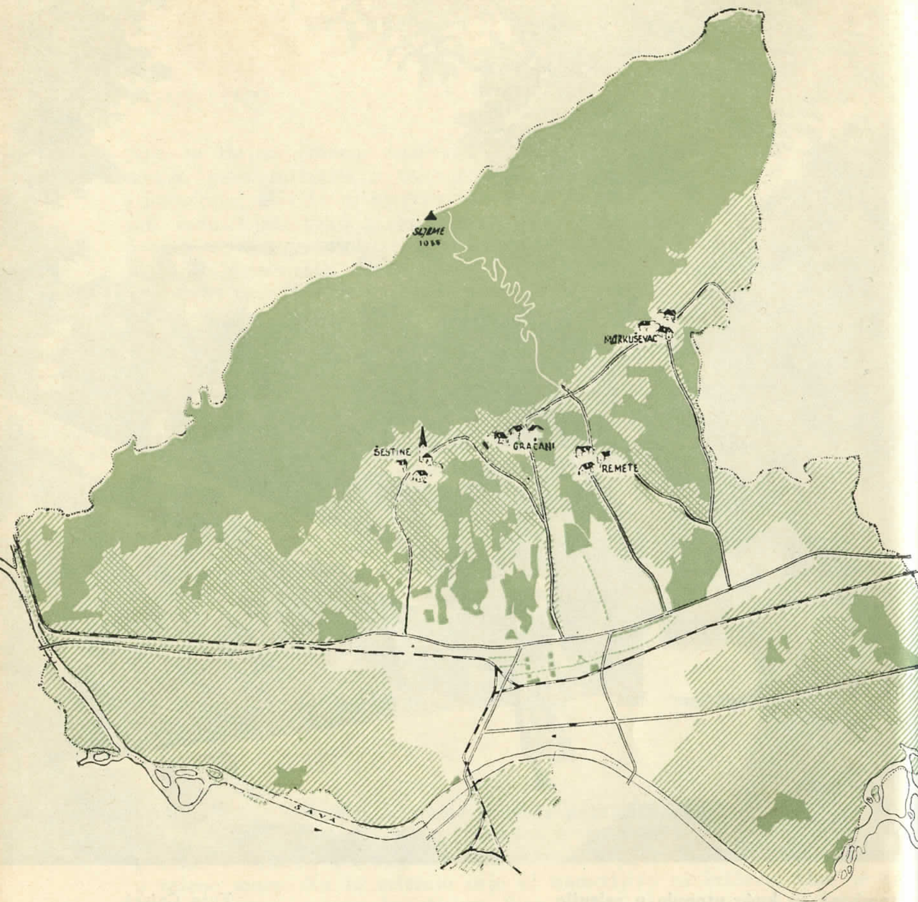

Stambene su kuće utonule u zelenilo Foto Cajzek

usklađuje rad ljudskih ruku s onim što je priroda stihijski stvorila i stvara. Grad ima sve mogućnosti da sraste s okolicom, s ambijentom, s prirodom, i on će potpuno srasti.

Gotovo pet četvornih kilometara gradskih perivoja, 80 km² park-šuma s drugih osamdeset četvornih kilometara šumskog područja Zagrebačke gore s proplancima i stotinu kilometara gradskog drvoreda s nekoliko tisuća privatnih vrtova, cvjetnjaka i travnjaka sačinjava ovaj grad. Preko 230 m² javnog zelenila otpada na stanovnika, a to je lijepi mali park od 23 m dužine i 10 m širine. Ako tome pribrojimo privatno zelenilo, kao i pašnjake i livade, onda će se taj mali park više nego početvorostručiti. Koliko gradova može to pružiti svojim stanovnicima?

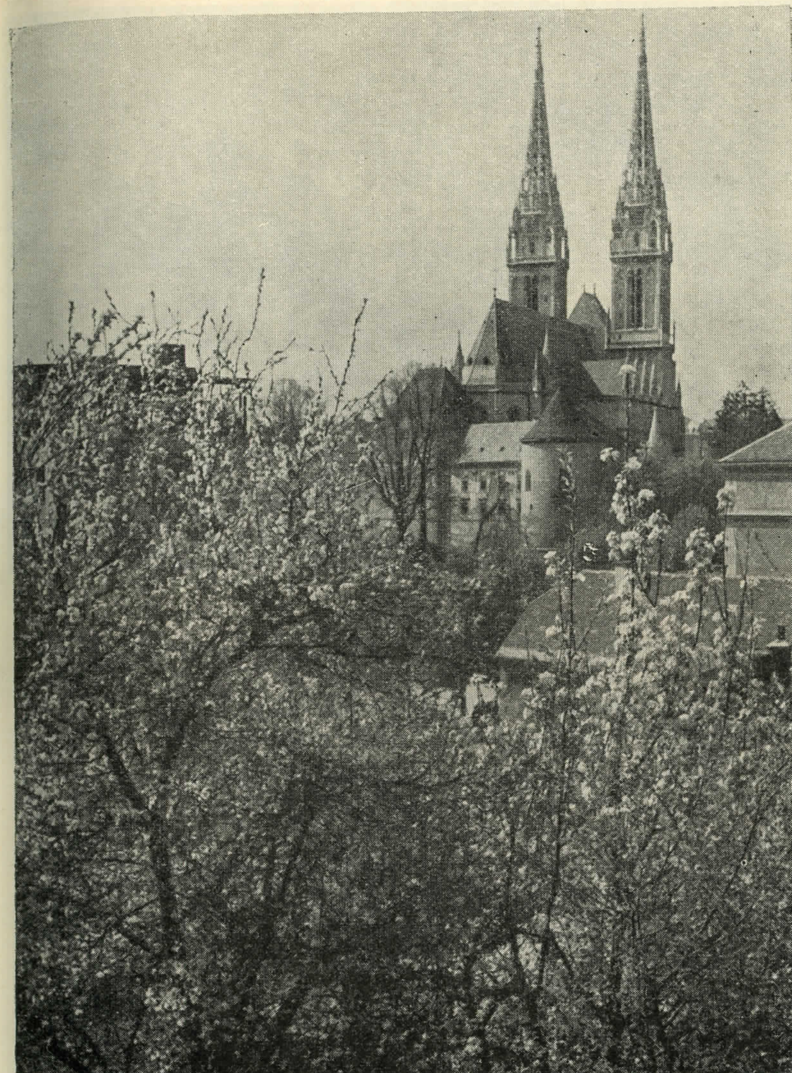
Znam, vas u prvom redu zanima što će pružiti vama. Dobro. Najprije ću vas upoznati s njegovim podnebljem.

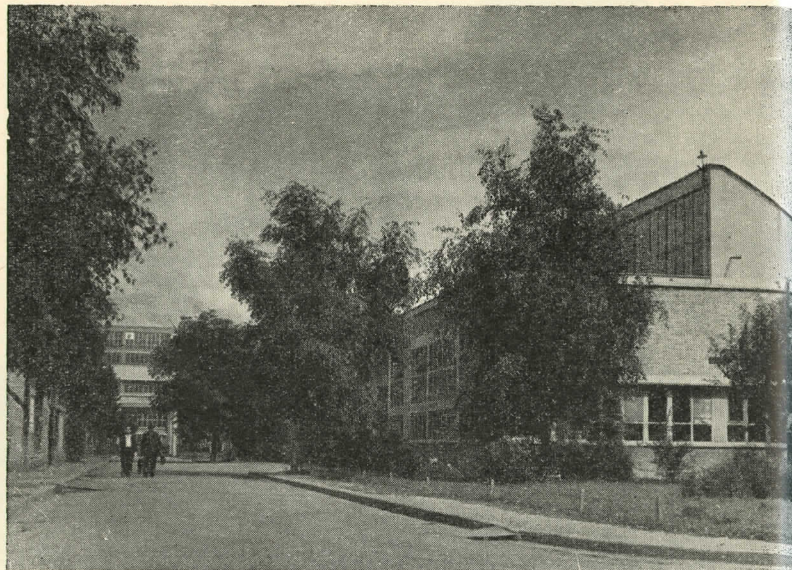
Grad je utonuo u zelenilo

PODNEBLJE

Umjereno kontinentalno. Sa sjevera zaštićen šumama i Zagrebačkom gorom (Medvednicom) s vrhom Sljeme 1035 m nadmorske visine, dovoljno udaljen od alpskih atmosferskih vrtloga i snažnih sjeveroistočnih zračnih strujanja Panonske nizine, grad je uglavnom pošteđen od oštrih i hladnih vjetrova. Premda pod utjecajem kontinentalne klime istočne i sjeverne Evrope, zbog spomenute prirodne zaštite, njegove zime nisu tako izrazito hladne, a niti ljeta odviše topla. Svježi i gotovo neprestani ljetni lahor

Katredala i Nadbiskupski dvor kao da izrastaju iz zelenila Foto Dabac

I tvornice su otvorene suncu, zraku i raslinstvu Foto Roca

sa Sljemena ublažuje ljetna zagrijavanja asfalta i crijepa, a kratka proljeća i jeseni čini podjednako toplim i podjednako ugodnim.

Srednja godišnja temperatura nije nepovoljna. U petgodišnjem prosjeku (1948—1953) iznosila je 12,2° C, a to je tek 1,3° C manje nego u Rijeci i 3,6° C manje nego u Splitu — gradovima toplog Jadranskog mora. A to je daleko povoljnije od srednje godišnje temperature srednjoevropskih gradova: Pariz (11,2° C), Beč (9,8° C) i Berlin (9,2° C).

Dok je u pogledu toplotnih uvjeta zavisan od kontinentalnih utjecaja, u pogledu oborina zavisi od vlažnih vjetrova sa Sredozemlja i Atlantika. Budući da ga od Jadrana dijele visoki gorski lanci Krša, a od Atlantika ogromni masiv Alpa prima veoma malo oborina (821 mm godišnje). Srednji godišnji tlak iznosi 748,2 mm/Hg. Ni osunčanje nije nepovoljno, jer je u istom razdoblju (1948-1953) imao u godišnjem prosjeku 2,753 sunčana sata, a to je skoro dvije trećine od ukupno mogućih.
Klima je čitave godine, izuzev nekoliko maglenih tjedana kasne jeseni, zdrava i ugodna.

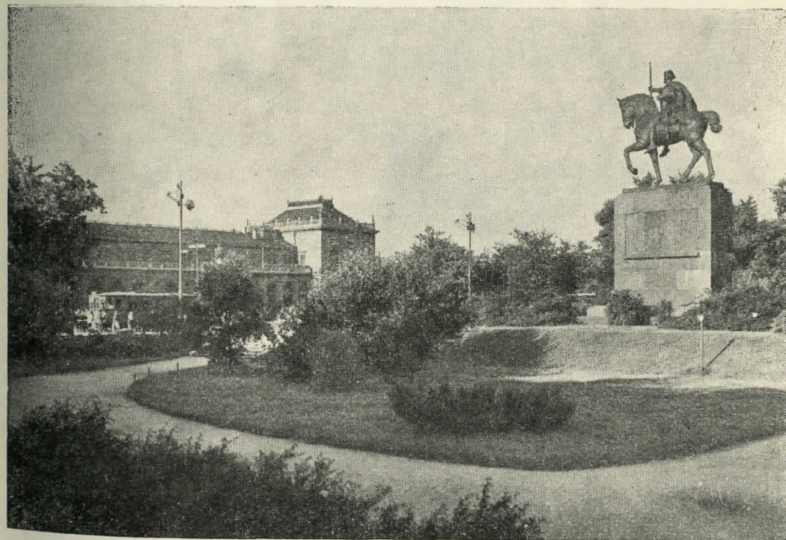
DOLAZITE IZ INOZEMSTVA

24 sata vožnje (1.373 km) iz Hamburga Tauern-expressom, 43 sata (2.607 km) iz Stockholma, ili ako dolazite iz Londona (36 sati) iz Pariza (1.537 km) Simplon-Orient-expressom nakon 26 sati, iz Venecije (450 km) nakon 10 sati, ili se vraćate iz Atene (1.616 km) nakon 36 sati vožnje sići ćete na jednom, vjerojatno prvom peronu zagrebačkog Glavnog kolodvora.

GLAVNI KOLODVOR

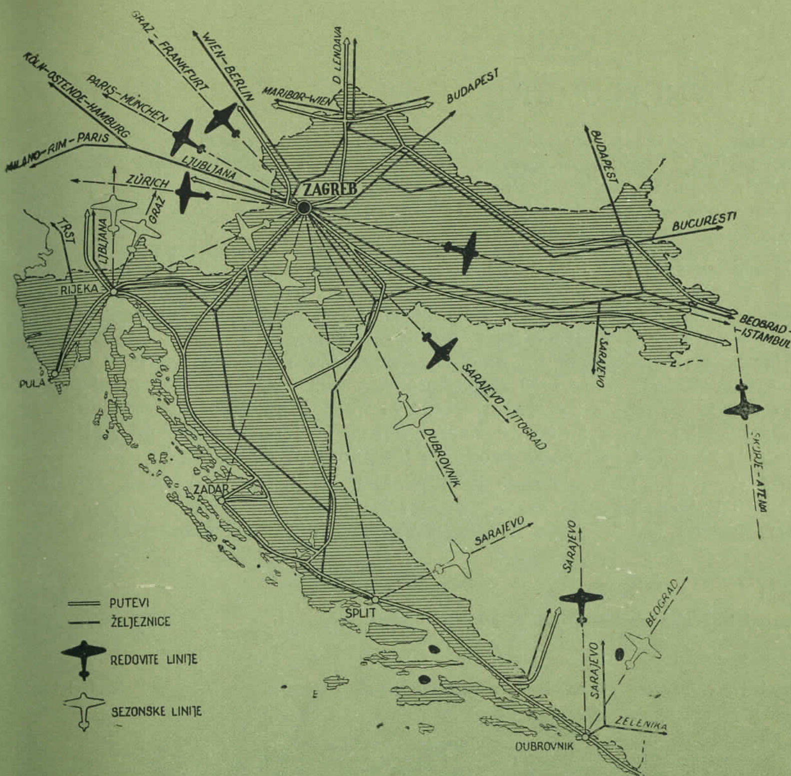
Najveći i najprometniji kolodvor u zemlji. Na njegovih šest perona dnevno dolazi i odlazi preko stotinu osobnih i brzih vlakova, dvadesetak lokalnih i tridesetak teretnih. Semafori svaki čas mijenjaju boju, i svaki čas ulazi ili izlazi po jedan vlak noseći uz lomnjavu željeza i huku lokomotive stotine ljudskih radosti i žalosti, briga i smijeha.
I tako iz dana u dan, ta željezna zmija u toku jedne godine preveze preko pet milijuna putnika. Drugim riječima 15 puta godišnje iseli čitav grad do posljednjeg stanovnika.
I dok tu stojite i gledate ulaštene tračnice, mislite kako je svaki grad kontinenta povezan njima, i kao da bilo svih tih gradova osjećate u ovom

Pogled na Glavni kolodvor i Frangešov spomenik kralju Tomislavu
Foto Grisbach

željezničkom čvoru, i kako bi se živjelo bez straha kad bi svim tim tračnicama putovali turisti i poslovni ljudi, kako bi život bio lijep kad se ovim željezom nikada i nigdje ne bi vozilo ono drugo ubojito željezo.
No sada ste tu, i sad je mir. Htjeli biste vidjeti ovu zemlju, ovu lijepu zemlju. Od njenih gradova i njenih turističkih mjesta ne dijele vas ogromni prostori. Dok tu stojite udaljeni ste od Beograda samo 414 km, od Ljubljane 142 km, od Maribora 156 km, od Osijeka 274 km, od mora, od Rijeke 229 km, od Splita 424 km, a od Plitvičkih jezera samo 148 kilometara.
Zagreb je dobio željezničku prugu 1862. g. kao nužnu prometnu spojnicu Srednje Evrope s Balkanom (Beč - Zidani Most - Zagreb - Sisak), a zatim i s morem (Budimpešta-Zagreb-Rijeka). Nakon toga dovršena je pruga koja preko Zagreba veže Zapad s Istokom, Evropu s Azijom (Pariz s Istanbulom), Hamburg s Atenom. Izgrađen je i niz unutrašnjih zemaljskih i lokalnih pruga, a to je pridonijelo ekonomskom, političkom i kulturnom razvitku grada
Osim ovih željezničkih veza Zagreb svake godine otvara nove i nove zračne linije. Zračni se promet odvija preko Jugoslavenskog aerotransporta.

Zagreb je središte unutrašnjeg željezničkog, cestovnog i zračnog prometa

JAT
(Jugoslavenski aerotransport — Zrinjevac 17)

JAT je ukopčan u međunarodnu zračnu mrežu, te s nekoliko međunarodnih linija povezuje Srednju i Zapadnu Evropu s Jugoistočnom i s azijskim kontinentom (London, Pariz, München, Zürich s Atenom, Istambulom, Beyrouthom i Kairom). Dobro je organiziran i unutrašnji zračni promet, koji se preko čitave godine odvija između većih gradova u zemlji, a za vrijeme turističke sezone otvaraju se nove turističke linije koje povezuju Zagreb s turističkim i kupališnim gradovima na Jadranu (Split, Dubrovnik, Rijeka, Pula, Zadar).
Putnički su avioni veoma udobni, a sam lijet nad zelenim dolinama rijeka, šumovitim bosanskim planinama i golim vrletima Krša, bogatim prirodnim ljepotama i izuzetnim prirodnim fenomenima, postaje nesamo turistička senzacija, nego i jedan zaista dubok doživljaj, koji dugo ostaje u nama.

CESTOVNI PROMET

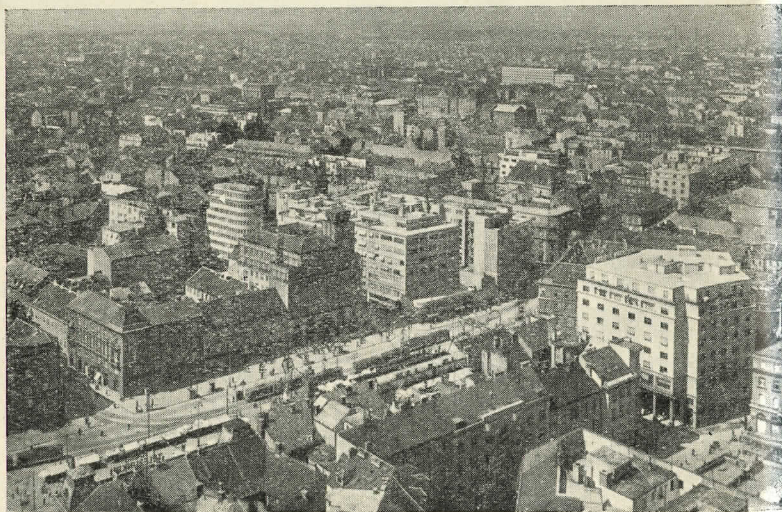
Zagreb je povezan cestama sa zaleđem (Hrvatskim Zagorjem) Slovenijom, Slavonijom, Plitvičkim jezerima i hrvatskim i dalmatinskim primorjem. Vožnja je ovim cestama iznad očekivanja ugodna, jer nas na svakom kilometru čeka novi neviđeni krajolik, novo obzorje, novi oblici i nove boje kamenja, neba i raslinstva.

Uz obične sagrađene su i tri izvanredno dobre ceste, koje vežu Zagreb s Beogradom, Plitvičkim jezerima i Rijekom. Prva, glavna prometna panonska arterija, suvremena autocesta Bratstva-Jedinstva sagrađena je nedavno uglavnom dobrovoljnim radovima domaćih i stranih omladinskih brigada. Svakim danom na ovoj cesti saobraćaju autobusi na crti Zagreb-Beograd. Vožnja traje 6,30 sati. Autocesta ima niz benzinskih stanica, kao i servisne stanice s garažama, restauracijom i hotelom. U završnoj fazi nalazi se izgradnja autoceste Zagreb-Plitvička jezera, jedne od najljepših cesta u zemlji. Cesta će se produžiti do Jadrana, do Splita.

Pod konac 1954. g. puštena je u promet još jedna suvremena autocesta Zagreb-Rijeka, koja je preko čitave zime prometna. Cesta vodi kroz prekrasne predjele Gorskoga Kotara, a sama vožnja traje oko tri sata. To je

Pogled iz zraka na Ilicu, Trg Republike i Katedralu Foto Gersy →

Pogled na središte grada, koji se gubi u Savskoj ravnici Foto Grisbach

ujedno najbolji i najljepši put iz Srednje Evrope na more. Grad je autobusima dobro povezan s bližom i daljom okolicom, kao i s mnogobrojnim susjednim izletištima, kupalištima, te kupališnim i klimatskim lječilištima. Međutim, mi smo još uvijek na Glavnom kolodvoru. Građevina je podignuta 1892. U njoj ćete naći uglavnom sve što vas kao putnika može zanimati: informacije, carinarnicu, prodavaone domaće i strane štampe, restaurant oslikan zidnim slikarijama naših umjetnika, suvremeno uređene čekaone, brijačnicu i garderobu. Pred zgradom vas čekaju nosači, autotaxi, kočije i tramvaji.

Mislim da smo se i odviše zadržali u ovoj vrevi. Osim toga, premda ste ugodno putovali, ipak se najprije morate smjestiti i odmoriti. Izaberite jedan od hotela. Malo se odmorite i osvježite. A kad osjetite, da vas ipak nešto vuče na sunce, dođite na Trg Republike i produžite oko dvije stotine koraka Ilicom. Tamo ćete odmah opaziti uspinjaču, koja veže Donji grad s historijskim Gradecom. Popnite se njom i sjednite na prvu klupu u bogatoj hladovini kestena. To je Strossmayerovo šetalište, šetalište prošlovjekih Zagrepčana. Za vašim je leđima Gornji grad, historijski Gradec, a pred vama se u nizini pruža panorama novoga grada s tornjevima i kupolama, s krovovima i dimnjacima, s mrežom ulica i pogledom na zelenu posavsku ravnicu.

Ako vas zanima kad je i kako nastao ovaj grad, kako se razvijao i rastao i kako će se razvijati, onda pročitajte slijedeći ulomak.

Niz vila u Novakovoj ulici na Šalati **Foto Dabac**

JUČER, DANAS, SUTRA

Jučer malo srednjovjekovno naselje, danas lijep i velik suvremeni grad, sutra polmilijunski, a možda i milijunski velegrad, koji će zadržati sve svoje jučerašnje i današnje odlike: zelenilo, skladnost i čistoću. Zadržat će i vodeće mjesto na privrednom i kulturnom području. Zadržat će i svoj tradicionalni osjećaj slobode i miroljubivosti: ne napadati nikada, a braniti se do posljednjeg čovjeka. Kroz dugu i mučnu povijest (9 stoljeća) čuvao je svoju slobodu, slobodu države i naroda, uzdizao se gospodarski i neprestano se koristio tekovinama evropske kulture i civilizacije, pružajući joj za uzvrat svoja dostignuća. Može se reći da je od svog početka živio na razini ostalih evropskih gradova, a nerijetko i iznad te razine. Njegov život nije jednostran, nego mnogostruk i kompleksan, te podjednako razvija sve grane ljudske djelatnosti: od poljoprivrede, obrta i industrije do prosvjete i kulture.

KRATKA POVIJEST

Na mjestu današnjega Zagreba u rimsko doba, a ni ranije nije bilo nikakvo veće naselje. No sudeći po nalazima iz toga doba, naselje je postojalo. U sedmom stoljeću naselili su Hrvati krajeve oko Zagreba, a vjerojatno su podigli naselje i na današnjem gradskom teritoriju. Međutim grad se prvi put spominje 1094. g. i to kao crkveno središte. Madžarski kralj Ladislav u doba borba za hrvatsko prijestolje stekao je sjevernu Hrvatsku i osnovao biskupiju u Zagrebu. Osnutkom biskupije Zagreb se počinje razvijati. Biskupi postaju najbogatijom vlastelom. Međutim, biskupija je podređena nadbiskupu u Kaloči. Biskup Stjepan II. poveo je akciju da se biskupija uzdigne na čast nadbiskupije za sve hrvatske zemlje, te da se tako Hrvatska u crkvenom pogledu oslobodi od madžarske dominacije.

Papa je oklijevao, a u to provališe Mongoli i akcija je propala. I tek 610 godina kasnije Zagreb dobiva nadbiskupiju (1852). Sijelo biskupa bio je današnji Kaptol, koji se u ono vrijeme zvao Zagreb. Zapadna mu je granica bila potok Medvešćak. S druge strane potoka dizalo se na brijegu drugo utvrđeno naselje Gradec (»Gratz«, »Grec«, »Grech«, današnji Grič ili Gornji grad), sijelo zagrebačke županije.
Ova dva utvrđena srednjovjekovna feudalna naselja, koja čine jezgro današnjega grada, živjet će stoljećima nezavisno i nezavisno se razvijati. Između crkvenog i svjetovnog grada sve do XVIII. st. bit će veoma malo dana snošljivosti, a još manje iskrene suradnje. Međutim, razmirica, svađa, tučnjava i krvi bilo je i odviše. Zašto? Zbog nazora na svijet? Zbog ideja? Zbog časti? Ne. Tko zna. Ti srednjovjekovni ljudi izgledaju kao djeca i piljarice. Ubijali su se zbog pijacovine i filjarščine, zbog smetanja posjeda, zbog Popova tornja, kule koju je Kaptol na svom zemljištu sagradio pred sjevernim vratima Gradeca. Ubijali su se na mostu preko potočića Medvešćak koji ih je razdvajao, ubijali su se na mostu, koji ih je morao povezivati. I sve što su učinili bilo je to, da su taj most prozvali: Krvavi most. Tako se nazivlje i danas, premda ga već davno nema. Tako je to teklo: kad ih nisu tukli, tukli su se međusobno. Biskup Ivan III. (1397. g.) udario je grad crkvenim interdiktom. Možemo li razumjeti tu srednjovjekovnu djecu? A zar se u naše vrijeme ne mrzimo i ne ratujemo zbog sličnih razloga?
Uporedo s ova dva utvrđena grada razvijala su se još tri gradska jezgra: Vlaška ves, Nova ves i Horvati. Sve će ove općine živje i dugo samostalno i svaka pod svojim imenom. Tek 1850. g. sjedinit će se u jednu općinu pod zajedničkim imenom Zagreb.
Kralj Bela IV. bježeći pred Mongolima počeo je upravo rasipati plemstva i sloboštine. Tako je 16. XI. 1242. g. i Gradec postao »Slobodnim kraljevskim gradom«, poveljom sa zlatnim pečatom. Zato se ta povelja i zove

Prvi ispravni nacrt Zagreba. Početak XVIII. stoljeća

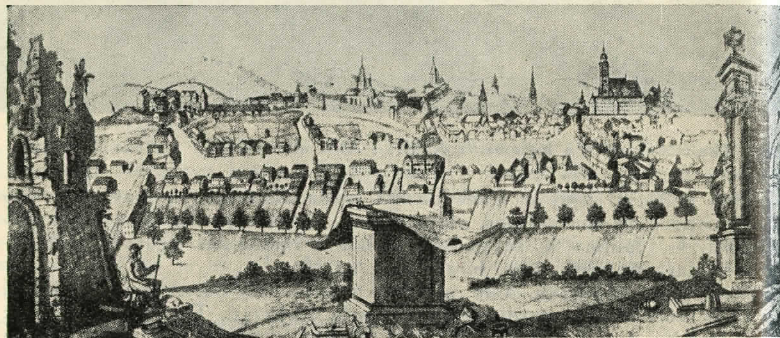

Stara Tkalčićeva ulica s kućama iz XVIII. i XIX. stoljeća Foto Čorković

»Zlatna bula«. U njoj su stanovnicima grada dana mnoga prava i povlastice: Gradec je izuzet ispod svake vlasti osim kraljevske ili njegova zamjenika. Građanima je zajamčena osobna i imovinska sigurnost, oslobođeni su daća na mitnicama, biraju suca i t. d.
Građani su se obavezali, a to je bilo i u njihovom obrambenom interesu, da će o svom trošku utvrditi grad i utvrde održavati. Tlocrt grada bio je nalik trokutu, kojemu je osnovica bila Strossmayerovo šetalište, na kojemu upravo sjedite, a vrh kod Popova tornja (današnje zvjezdarnice). Trokut je bio opasan čvrstim zidovima, kulama i opkopima. Grad je u početku imao dvoja vrata: Kamenita na istoku i Mesnička na zapadu. Kasnije je sagrađeno Dverce na jugu i Nova vrata nasuprot Popova tornja.
Grad se nije uzalud utvrđivao, jer je zaprijetila nova velika opasnost: najezda Turaka. U osvajačkom naletu zauzeli su čitav Balkan, Erdelj i Ugarsku. Od Hrvatske su ostali samo tužni »ostaci ostataka«. Gradec se pouzdavao u svoje tvrde zidine, no stoga je svećenički grad (Kaptol) uhvatila strava. God. 1469. samo je nabujala Sava spriječila Turke, da se iz poharanoga Turopolja ne prebace u Zagreb. S dopuštenjem kralja Matijaša Korvina biskup i kanonici stadoše utvrđivati Kaptol zidinama u obliku četverokuta s nekoliko kula. Biskup Osvald Tuz i biskup Luka dadoše biskupski dvor i katedralu opasati još posebnim zidom i kulama. Kardinal Ostrogonski Toma Bakač Erdedi (upravitelj zagrebačke biskupije) dovršio je ovo utvrđivanje. Za srednju — Bakačevu kulu — srušili su crkvu Sv. Emerika. Svi su radovi bili dovršeni 1521. Kaptolskih zidina i kula je nestalo, ali zidine i kule oko katedrale održale su se sve do danas, osim Bakačeve kule, koja je 1907. srušena.

Gradec kao slobodan kraljevski grad imao je mogućnosti privrednog razvoja. Nezavisan od samovolje velikaša i banova, nezavisan čak i od crkvene vlasti (građani biraju župnika), oslobođen nameta i daća, grad se razvio u obrtničko i trgovačko središte uže Hrvatske. Svaki stranac kućevlasnik nakon godinu dana mogao je postati građaninom. To je dovelo velik broj stranih obrtnika, napose Nijemaca i Talijana. Razvijaju se cehovska udruženja, otvaraju se novi trgovački putovi u Srednju Evropu i na more. Grad živi, grad se jača privredno i politički. Već u XVIII. st. ima svoje mjere i vage i svoju kovnicu novca.
Društveni život, pogled na svijet i zakonodavstvo bili su poprilici jednaki kao i u ostalim srednjovjekovnim gradovima. Umorstvo se kažnjavalo smrću, razbojništvo vješalima, za kradljivce su bile kazne od vezanja za pranger do vješala. Preljubnici i vještice svršavali su na lomačama.
Grad je dugo živio srednjovjekovnim životom, dugo se oslanjao na zakone iz XIII. stoljeća, dugo je čuvao svoje »stare pravice«, a vještice je spaljivao sve do XVIII. stoljeća. Doživio je nekoliko puta strahovite nesreće:

Zagreb oko 1830.

glad (1648, 1675, 1676); poplave, koje su porušile mnogo kuća i podavile mnogo stanovnika (1651, 1770); dvije epidemije kuge (1647—1648 i 1682); doživio je i nekoliko potresa i strahotnih požara — na koje ćemo se posebno osvrnuti — koji su ga gotovo do temelja porušili.
Slobodni kraljevski građani, uglavnom obrtnici i posjednici, nisu se mnogo zanimali za društvene prilike u zemlji, niti ih je tištio položaj kmetstva, koji je iz dana u dan bio sve gori i nesnošljiviji zahvaljujući samovolji vlastele (u seljačkoj buni Matije Gupca, koja je bila krvavo ugušena 1573. g. Zagrepčani nisu sudjelovali). Njih zanima samo grad i njegov boljitak, njih zanima samo to, da očuvaju svoje pravice, da banski vojnici ne ulaze u grad, da im nitko ne nameće ni suca ni zakone, da im nitko ne uništava žito ni sijeno, i da mogu trgovati bez carina i maltarina. Uostalom takvi su bili svi tadašnji evropski gradovi.
God. 1557. grad se prvi put spominje kao glavni grad Hrvatske, a to je ostao sve do danas, premda je u doba turske opasnosti ban i hrvatski sabor često zasijedao u Varaždinu. »Kraljevsko vijeće«, prva moderna vlada, koju je 1767. uredila Marija Terezija u Varaždinu, nakon velikog požara Varaždina (1776) prelazi u Zagreb, odakle više ne odlazi ni u jedan hrvatski grad. U vrijeme Napoleonovih ratova Zagreb kao pogranično mjesto imao je velik politički značaj.
Početkom XVII. st. počinje se življe razvijati kulturni i prosvjetni život grada. Isusovci 1607. g. otvaraju gimnaziju na Gornjem gradu u kojoj se 1632. uči i bogoslovija, a 1662. i filozofija. Tada se počinju javljati značajniji književnici i povjesnici (Habdelić, Ratkaj, Vinković, Zakmardi, Katarina Zrinjska i t. d.). Ostavštinom Petra Bošnjaka isusovci kupuju i prvu tiskaru (1664), prilično kasno, jer Senj ima tiskaru već 1493., Rijeka 1530., Nedelišće 1574. Međutim, tiskara je uskoro bila zapuštena i zaboravljena sve dok je 1693. ponovno ne otkri Pavao Ritter Vitezović, jedna od najsjajnijih figura na prelomu XVII. i XVIII. stoljeća. On nagovara biskupa Mikulića da kupi Valvasorovu knjižnicu, piše prvu povijest Hrvata na hrvatskom jeziku i obara se na sve one, koji pišu latinski i njemački, on izdaje za puk kalendare i gospodarske savjetnike. Njegova tiskara radi, njegova tiskara ne će biti zapuštena i zaboravljena kao isusovačka, njegova tiskara, njegova misao i njegovo pero znači prelom u kulturnom životu grada i naroda, znači najavu prosvjetiteljstva.
Put koji je Vitezović počeo krčiti nastavili su ljudi XVIII. stoljeća. I kad se pojavio Gaj sa Štoosom, Draškovićem, Kukuljevićem, Demetrom, Lisinskim i desetcima ličnosti, sve je već bilo zrelo za Ilirski preporod, i kao da nisu trebali buditi narodnu svijest: ona je već bila probuđena — trebalo ju je samo ponijeti.
Ujedinio se Gradec i Kaptol, dokinulo se kmetstvo, ujedinili se svi hrvatski krajevi i stavili se u borbu protiv Austrije. Narod počinje živjeti svojim političkim životom, stvaraju se građanske stranke, jača se kulturni život, nastaje razdoblje cvata hrvatske književnosti, slikarstva, glazbe, kazališta, školstva i prosvjete. Uzalud Bachov apsolutizam, uzalud rovarenja madžarona, uzalud Khuen Hedervary. Austrougarska propada nakon prvog svjetskog rata, a toj je propasti dovoljno pridonio i hrvatski narod i njegov glavni grad.
I u novoj državi, kraljevini SHS, Zagreb igra veliku političku ulogu. On postaje središtem i organizatorom opozicije u novoj žilavoj i krvavoj borbi s krunom Karađorđevića i kratkovidnom politikom velikosrpskih režima. Naglim porastom industrije i prilivom stanovništva u grad, Zagreb postaje gospodarskim središtem, a uz to i središtem borbe radničke klase. Prvi kongres KPH i NF održan je u Zagrebu 1937. U to vrijeme djeluje u Zagrebu i Josip Broz Tito kao sekretar KPJ.
God. 1941. Zagreb je odigrao značajnu ulogu. I ovog je puta prvi. Iz njega Tito i drugi istaknuti borci rukovode otporom protiv okupatora. Godinu dana kasnije preko deset tisuća Zagrepčana nalazi se u Narodno-oslobodilačkoj vojsci. A taj se broj iz mjeseca u mjesec sve više pojačava do konačnog istjerivanja okupatora i njegova posvemašnjeg sloma.
Tokom rata grad je uglavnom ostao pošteđen od savezničkog bombardiranja. Nakon rata pristupa se obnovi i izgradnji. Dižu se nove tvornice, škole, zavodi, bolnice i ustanove, regulira se tok Save, uređuju se parkovi, dječja igrališta i zabavišta, izgrađuje se nova regulatorna osnova polmilijunskoga grada.
Ako se niste odviše umorili i ako vas naslov privlači, pročitajte i slijedeće poglavlje

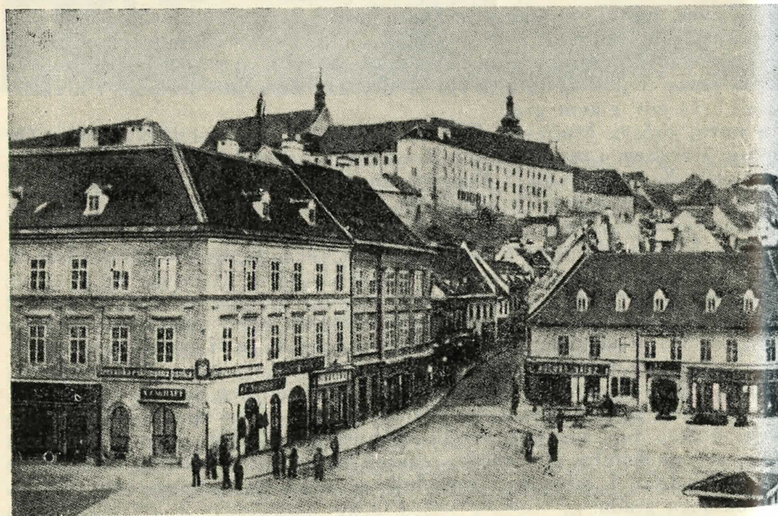
GRADOVI SU KAO ZVIJEZDE

Rode se, zabljesnu i nestanu. Uništi ih vrijeme (Memphis i Niniva), neljubezna priroda (Herkulan i Pompeji) ili čovjek (Troja i Hirošima). Tko će uništiti ovaj grad? Nadajmo se vrijeme i ne tako brzo, jer on se tek počeo pravo razvijati i rasti.

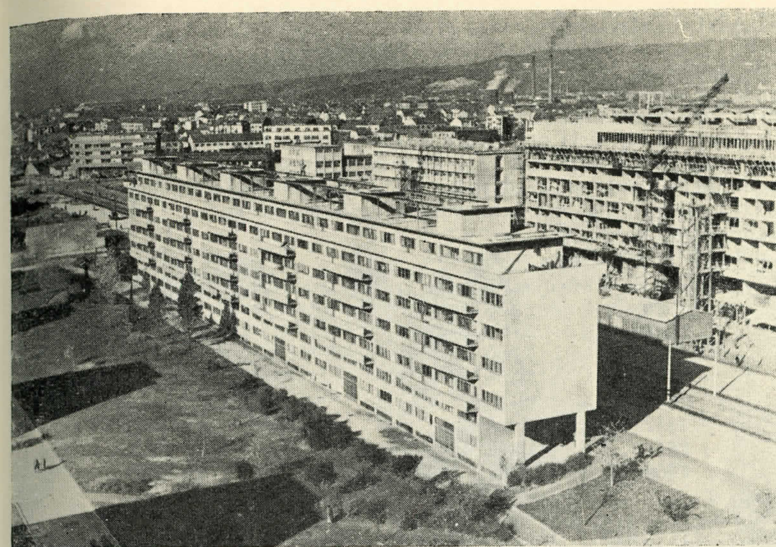
On još nije došao do svog potpunog cvata i prestao se razvijati kao Beč i London, niti rasti poput kaktusa kao Seul i Sao Paulo, a niti opadati kao Pariz i Budapest. On raste nešto brže nego obični gradovi i nešto sporije od nekih metropola.

Pred devet stotina godina bilo je to naselje, koje valjda nije brojilo ni stotinu kuća ni tisuću stanovnika u oba svoja jezgra na Gradecu i Kaptolu. U XV. st. nastaje jači priliv stanovnika u grad, a po tome i živahniji razvoj mjesta. Nakon provale Mongola grad sve do danas nije stradao ni od jednog ratnog pohoda. Othrvao se, ali se u nekoliko navrata nije mogao othrvati jednom isto tako strašnom neprijatelju — vatri.

Kako su uglavnom kuće odvajkada, pa sve do XIX. st. bile pokrivene slamom, trskom, šindrom (drvenim daščicama), to nije bilo teško da se najobičniji požar prometne u opću katastrofu. Prvi katastrofalni požar izbio je 1645. i zapalio krov crkve Sv. Marka. Odatle je uz povoljan vjetar zahvatio obližnje kuće, gimnaziju, isusovački samostan i progutao čitav grad. Vjetar je prenio vatru i na Kaptol, gdje su izgorjele sve kanoničke kurije, crkva i franjevački samostan, krov katedrale i djelomično biskupski dvor. U drugom požaru, koji je izbio u kući gradskoga suca 1674. ponovno je izgorio čitav Gradec. Pošteđena je bila samo gimnazija, kapucinski samostan i tri kuće. Treći veliki požar izbio je 1706. u »Crnoj školi« (bogosloviji). Izgorio je čitav Kaptol osim šest kuća na Opatovini,

Pogled na Gornji grad s Trga Republike (1871. g.)

Pogled na Beogradsku ulicu, buduće upravno i poslovno središte grada

čitav Dolac, naselje pod zidom i u Tkalčićevoj ulici. Požar je zahvatio i Dugu ulicu (danas Radićevu), Ilicu i napokon Gornji grad. Osim spomenutih šest kuća u čitavom gradu nije više preostala ni jedna jedina. Posljednji veliki požar, koji nije nimalo zaostajao za prvima, izbio je u Gornjem gradu i opet uništio čitav grad.

Svaki je put trebalo gotovo nanovo dizati grad. Bili su to strahoviti ekonomski napori. Ako se tome pridodaju kuge, poplave, potresi, različite epidemije, glad, nerodica, nesigurno vrijeme i neprestana četiristogodišnja turska opasnost na samim vratima grada, kao i uporna, a često i krvava borba između feudalnih gospodara i kmetova, onda je shvatljivo da se Zagreb počinje jače razvijati tek u XIX. stoljeću ponesen valom Narodnoga preporoda, ukidanjem kmetstva, općenitim razvitkom industrije i živahnom borbom protiv bečke centralizacije i madžarske dominacije.

U XVIII. i početkom XIX. stoljeća oko zidova nastaju predgrađa nastanjena obrtnicima i trgovcima, i tim nastaje silaženje grada duž današnje Ilice. Polovicom XIX. st. nastaje obrtničko-trgovačko središte Harmica (današnji Trg Republike) jezgro novog velikoga grada. Izgradnjom izlazne ceste prema Bosni i Petrinji širi se grad prema jugu uz današnju Petrinjsku ulicu. Sredinom XIX. st. grad se povezuje u jedinstvenu cjelinu. Gradec kontinuirano silazi u ravnicu, a to je silaženje arhitektonski i urbanistički skladno i uravnoteženo.

Kako vidite, on sve više sjaji, on se sve više poput zvijezde približava svom potpunom sjaju.

STANOVNIŠTVO

Prve pouzdane vijesti o broju stanovnika imamo iz 1788. g., premda je popis po odredbi Josipa II. bio proveden četiri godine ranije. Grad je tada imao 7000 stanovnika.
Međutim, postoji prvi popis kuća iz 1368. prema kojemu je u Zagrebu bila 281 kuća. Ako uzmemo da je u srednjovjekovnoj kući prosječno stanovalo deset osoba, onda je grad imao 2810 stanovnika. Prema popisu kuća iz 1742. grad je imao 560 kuća, od toga je samo 71 kuća otpadala na Podgrađe (Donji grad).
Tablica bi porasta izgledala ovako:

Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1368.	2.810	1880.	30.000
1743.	5.600	1890.	40.268
1784.	7.000	1900.	61.002
1807.	7.706	1910.	79.038
1819.	9.136	1921.	108.674
1842.	15.945	1931.	185.581
1857.	17.202	1948.	279.623
1869.	20.402	1953.	350.648

Prema popisu iz 1953. bilo je 162.719 muškaraca i 187.929 žena.
Kako vidimo, Zagreb se u posljednjih sto godina udvadesetorostručio, a u posljednjih sedamdeset udesetorostručio.

Šestinska narodna nošnja Foto Dabac

Foto Dabac

Lijepe narodne nošnje susreću se svaki dan na ulicama grada

Međutim, grad se iz dana u dan sve više povećava prirodnim prirastom, koji je u 1953. iznosio 2.725 osoba (umrlih 2648, rođenih 5373), doseljivanjem (13.318), tako da je grad 31. VIII. 1954. imao 174.640 muškaraca i 195.182 žene — ukupno 369.822 stanovnika.
Uporedo s porastom stanovništva razvijao se grad na svim područjima, pa tako i na području graditeljstva.

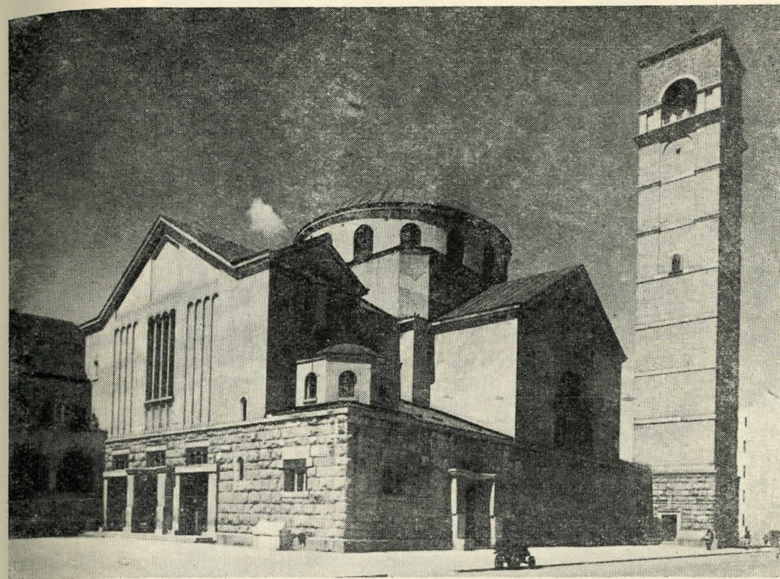
ARHITEKTURA I URBANIZAM

U usporedbi s ostalim velikim srednjoevropskim gradovima Zagreb je u devetstotina godina svoga postojanja ostavio u naslijeđe relativno malo

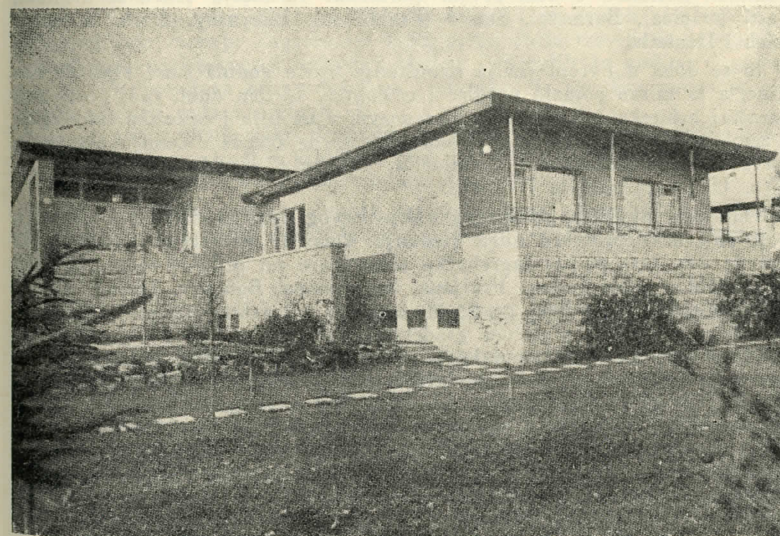
Arhitekt Bartol Felbinger: Klasicistička kuća Dömöterfy u ulici Pavla Radića br. 32 Sagrađena u trećem desetljeću XIX. stoljeća

arhitektonskih i urbanističkih vrijednosti. Sve do sredine prošloga stoljeća grad se razvijao veoma sporo, no ipak je predstavljao skladnu urbanističku cjelinu, napose u Gornjem gradu.
Prestankom turske opasnosti potkraj XVII. st. i kroz čitavo XVIII. st. građevinarstvo se u Zagrebu lijepo razvija. Na gradskim se bedemima podižu vrijedne građanske i vlastelinske palače, crkve i kapele, javni gradski objekti i t. d. Bilo je to doba baroka. Zagreb je tako reći iz gotike skočio u barok, jer je stalna turska opasnost onemogućila jači prodor renesanse. Polovicom XVIII. st. i Gradec i Kaptol uglavnom već imaju svoj današnji izgled.

Arhitekt Viktor Kovačić: Crkva Sv. Blaža s prvom armirano-betonskom kupolom
Foto Dabac

Arhitekti M. Kauzlarić i Stj. Gomboš: Vila u Zagrebu

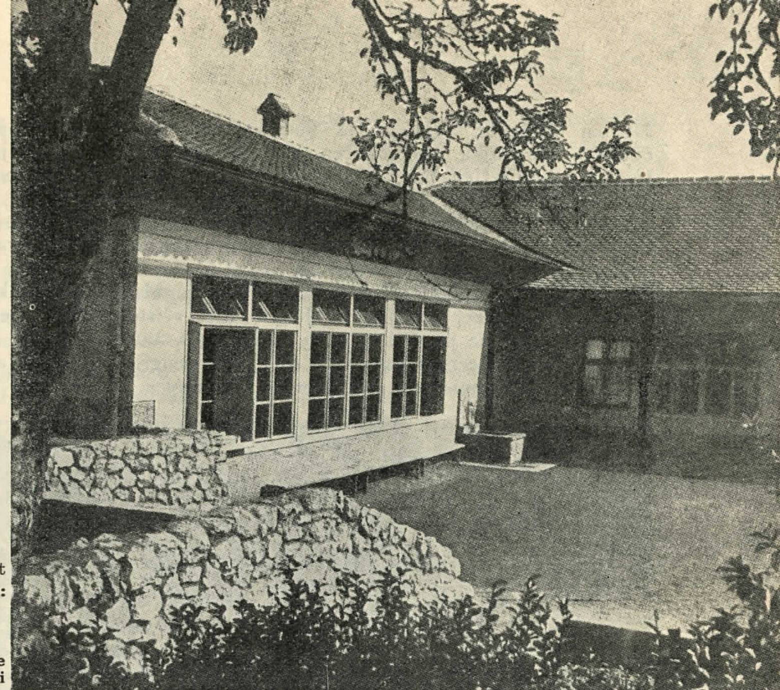
U prvoj polovici XIX. stoljeća javlja se klasicizam. Njegovu vrijednost označuju djela darovitog arhitekta Bartola Felbingera, koji je podigao velik broj palača u Gornjem gradu i izvan njega. U drugoj polovici XIX. stoljeća javlja se romantizam, neogotika i drugi smjerovi bečke orijentacije. Bečki arhitekt Schmidt gradi palaču Jugoslavenske Akademije, a potkraj stoljeća najutjecajniju ulogu ima Hermann Bollé, koji gradi mirogojske arkade, obrtnu školu i drugo, ali provodi i niz negativnih zahvata na starim građevinama u smislu općenitog shvaćanja svoga vremena, koje nije cijenilo ni poštivalo graditeljstvo prošlosti.

Značajan obrat početkom XX. st. unose domaći graditelji Viktor Kovačić i Hugo Ehrlich. I oni su se izobrazili u Beču, ali njihovo školovanje spada u doba kad Otto Wagner i Adolf Loos udaraju temelje suvremenoj arhitekturi. Ipak ni Kovačić ni Ehrlich u svom kasnijem radu u Zagrebu ne nastavljaju ni pravcem secesije, a niti se pridržavaju asketskih direktiva Loosovih. Usvajajući nove tlocrtne strukture i obradu gradiva, oni svoj likovni jezik nadovezuju na klasicističku podlogu, kao njeni posljednji pozitivni izdanci. Kovačićeva su značajna djela crkva Sv. Blaža i Burza (Martićeva 2), a uz to niz izvrsnih stambenih objekata, vrijednost kojih je veoma povoljno utjecala na daljnji razvoj domaće arhitekture. Ehrlich se odlikovao otmjenim oblikovanjem umirućeg klasicizma na svojim mnogobrojnim objektima.

Nakon prvog rata Zagreb počinje naglo izrastati u veliki grad. Međutim projektiranje zgrada vrše mnogobrojna građevna poduzeća, koja ne podnose zvanje arhitekata. U silnom bujanju grada izgrađuju se čitava područja bez urbanističke osnove, kao improvizacije zemljoposjednika, geodeta i malih zidarskih poduzetnika. Utjecaj arhitekata svodi se na sasvim neznatan postotak. U tom prvom poratnom razdoblju ističu se arhitekti Bastl (tržnica), Baranyai, Sunko (Esplanada), Lubynsky, Šterk, Freudenreich i Deutsch.

U to se doba u Evropi javlja napuštanje tisuću godina stare klasične baštine, a ta misao pomalo prodire i u Zagreb. U tom duhu radi posljednji naraštaj arhitekata školovan u inozemstvu, a uz njih i nekoliko školovanih u zemlji. Tada se pojavljuju Iblerove stambene zgrade i Zemljakove škole, ostvarenja J. Neidhardta, Kauzlarića, Gomboša, Denzlera, Strižića, Planića, Ulricha, Antolića i drugih.

S tehničkog fakulteta, osnovanog nakon prvog rata, pristiže novi naraštaj, koji objeručke prihvaća nova gledanja. Ovaj će naraštaj, uz spomenuti, između dva rata podići zagrebačku arhitekturu na priličnu visinu. U tom se razdoblju ističu radovi Vrkljana, Steinmanna, Bahovca, Löwya, Galića i drugih, premda je broj građevina osnovan od arhitekata još uvijek neznatan u usporedbi s općom građevnom proizvodnjom. Prelom nastaje nakon drugog rata, kad u duhu novih socijalističkih ideja dolazi do koncentracije svekolikog građevnog projektiranja u velikim državnim zavodima. Taj je obrat od najvećega značenja, jer se projektiranje odijelilo od proizvodnje, a uz to je u velikim kolektivima arhitekata došlo do razlikovanja po talentima i specijalnostima. U posljednjem razdoblju oko darovitih pojedinaca okupljali su se ostali i stvorili posebne atelierske skupine, koje predvode daroviti arhitekti: Haberle, Ostrogović, Marasović, Ulrich, Bahovec, Tušek, Turina, Vitić, S. i Z. Dumendžić, Rašica i drugi.

Arhitekt **Ivan Zemljak:**

Obdanište na **Kneziji**

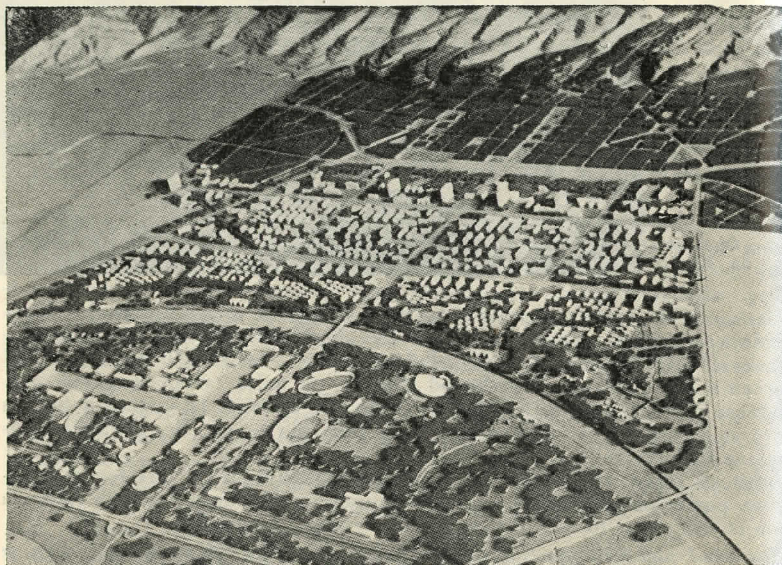
Nastaje doba izgradnje velikih tvornica u kojima se očituje uspješna suradnja arhitekata (napose Gomboš; Lav Horvat), inžinjera statičara (Juranović, Oto Werner, Kolobov, Polc i drugi) i mašinskih stručnjaka. U urbanističkom razvoju Zagreba od 1936. g. pa dalje razvili su veliku djelatnost naši najistaknutiji urbanisti Hribar i Antolić. Iz godine u godinu sve se više povećava broj arhitekata i otvaraju se sve šira područja primjene njihova rada i djelovanja.
Arhitekti imaju svoju jaku društvenu organizaciju, lijepe prostorije u kojima povremeno priređuju izložbe s područja arhitekture i drugih likovnih umjetnosti, a uz to izdaju dva reprezentativna časopisa.

Eto, pred nama se prostire Zagreb kakav je danas. Međutim, ne mogu, a da vam ne progovorim nekoliko riječi kakav će biti sutra i kakva je njegova:

NOVA REGULATORNA OSNOVA

U vremenu od 1932.-1936. izrađena je regulatorna osnova grada i prihvaćena 1940. No rat je omeo njenu provedbu.
Nakon rata ova je osnova odbačena, jer nije mogla udovoljiti novim gradskim potrebama, novom zamahu industrije i prometa. Trebalo je raditi iznova na principima suvremenog urbanizma, u kojemu promet i asanacija dolazi u prvi plan. Trebalo je riješiti grad kako se rješavaju suvremeni gradovi, a da se pri tome od njih razlikuje. Trebalo je uskladiti novo s postojećim, sačuvati jedinstvo i harmoniju grada.

Novom osnovom, koja je tek nedavno dovršena, rješavan je Zagreb za 600.000 stanovnika, a omogućen je porast grada i iznad milijuna.
Grad je podijeljen na tri zone: stambenu, industrijsku i zonu rekreacije (odmor i razonoda).
Središte bi grada uglavnom postalo poslovnim dijelom. Postojeće bi stambene četvrti ostale, a naselja na širem gradskom području (vanjske i unutrašnje periferne općine) treba regulirati i asanirati.
Industrija bi preselila i izgrađivala se na jugoistoku (Žitnjak, Sava) i na zapadu (Stenjevec, Podsused). Jedan dio »čiste« industrije ostao bi u gradu, dakako uz provedbu najsuvremenije asanacije.
Glavni upravni centar predviđa se uzduž Beogradske ulice, a kulturni uz široku zelenu magistralu produženoga Zrinjevca.

Urbanistički zavod grada Zagreba pod vodstvom Ing. arh. Vlade Antolića: Nova regulatorna osnova. Maketa.

Zona rekreacije protegla bi se na sve postojeće park-šume, kao i na gorsko-šumski masiv Zagrebačke gore, kao glavni centar. Centralni park sportova predviđa se uz obje zelene obale Save. Svaki dio grada imao bi opet svoje parkove zelenila i sportova. Postojeće groblje Mirogoj pretvorit će se u parkovno groblje. Na istoku se predviđa novo groblje Miroševac (već otvoreno) i drugo groblje na zapadu iza Grmoščice.
Željeznički tranzitni promet riješen je zaobilazno. Glavni ranžirni kolodvor predviđa se istočno (između grada i Sesveta). Današnji Glavni kolodvor (uz pregradnju) ostao bi putničkim uz još dva (zapadni u Kustošiji, istočni u Borongaju). Uz ova dva putnička bili bi i teretni kolodvori. Industrijski priključci predviđaju se s posebnih industrijskih kolodvora za istočnu i zapadnu industrijsku zonu, dok je željeznički priključak za luku na Savi s predkolodvora na južnoj teretnoj zaobilaznoj pruzi.
Tri longitudinalne prometnice: paralela uz željezničku prugu, Beogradska ulica i autocesta »Bratstva-Jedinstva« i glavna radijalna (produženi Zrinjevac) i još nekoliko manjih s kružnim vezama rješavaju cestovni promet milijunskog grada.
Jugozapadno od luke, preko Save, ispod novog kompleksa, predviđenog za veliki stadion, hipodrom i Velesajam, predviđen je aerodrom s velikom glavnom i pomoćnom pistom.

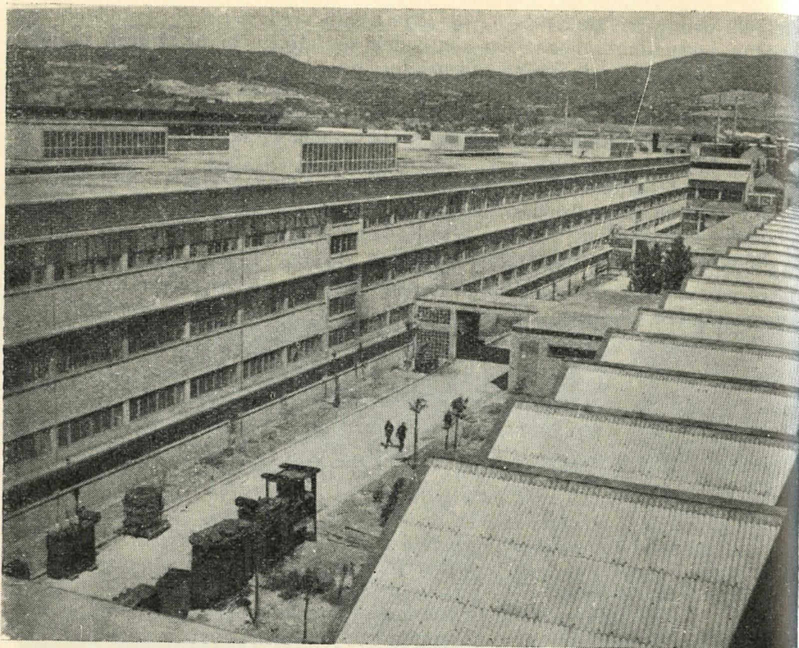
Ali zašto vam pripovijedam o budućem Zagrebu, koji valjda ni ja ni vi ne ćemo vidjeti! Vas zanima postojeći grad i ono što se danas nalazi u njemu. Dobro, pođimo. Još samo časak, da se oslobodimo općenitosti.

PRIVREDA

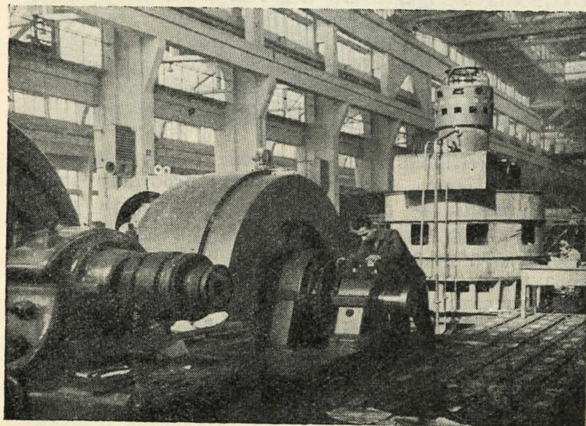
Privredni život Zagreba nije niti skroman, a niti jednostran. Naprotiv, on je živahan, osebujan i mnogostruk, tako da su u njemu bogato zastupane gotovo sve grane narodne privrede od poljoprivrede do trgovine i industrije. To je najveći industrijski grad na Balkanu, u kojemu se proizvode električni strojevi, generatori, mašine alatljike i t. d. U međunarodnoj trgovini i tranzitnom prometu prvi grad u ovom dijelu kontinenta. Skoro svaki četvrti radnik zaposlen je u industriji, svaki osmi u obrtu, a svaki trinaesti u trgovini. U svijetu je veoma dobro poznata njegova privredna izložba »Zagrebački Velesajam«, koja svake godine okuplja izlagače iz dvadesetak zemalja svijeta.

INDUSTRIJSKI RAZVOJ

Počinje sredinom XIX. st. Izgradnja željezničke pruge Zidani most-Zagreb-Sisak (1862) priključena na magistralu Beč-Trst znači prekretnicu u privrednom životu grada. Iste godine sagrađen je paromlin, gradska plinara, zatim željeznička radiona, tvornica kože, papira i duhana. Prije prvog svjetskog rata Zagreb ima 13 industrijskih pogona i uposluje 2400 radnika. Madžari i Austrijanci boje se konkurencije i nastoje svim mogućim sredstvima zagušiti razvoj industrije u gradu.
Rasulom Austrougarske, prestaje privredno kočenje, a u mladu, siromašnu zemlju, bogatu sirovinom i jeftinom radnom snagom, prodire strani kapital, (njemački, francuski, talijanski, engleski i t. d.) To prodiranje stranog kapitala na čitav Balkan odvija se preko Zagreba, koji pomalo postaje i novčarskim središtem. Dakako uz strani počinje se razvijati i domaći kapital. Između dva rata Zagreb postaje najjačim industrijskim centrom u čitavoj Jugoslaviji, a to je ostao sve do danas.
Tek nakon drugog rata zapravo počinje nagli industrijski procvat grada. U kapitalnoj izgradnji izgrađuje se suvremen i lijepo oblikovan industrijski kombinat na Žitnjaku (tvornica alatnih strojeva »Prvomajska«, »Tvornica parnih kotlova«, »Tvornica motornih kotača« i t. d.), ogromna postrojenja tvornice električnih strojeva generatora i transformatora i t. d. »Rade Končar«, zatim velik broj tekstilnih, prehrambenih i ostalih industrijskih objekata.

Pogled na dio gigantske tvornice električnih strojeva »Rade Končar«

Detalj iz unutrašnjosti iste tvornice

Foto Grčević

Zagreb je god. 1954. imao 18 industrijskih grana sa 128 poduzeća. Najbolje je zastupana metalna industrija (29 poduzeća), prehrambena (14), tekstilna (13), kemijska (12), elektroindustrija (11) i t. d. Zbog ilustracije spomenut ću vam da su u 1954. g. ove tvornice za jednog Zagrepčanina među ostalim proizvele: 34 m^2 tekstila, 10 električnih žarulja, 340 kg. cementa, a za 270 stanovnika jednu mašinu radilicu ili mašinu za obradu metala, drveta i t. d.

Nagli razvitak industrije izmijenio je strukturu stanovništva. Danas je najveći broj građana zaposlen u industriji (41.486 aktivnih i 36.507 uzdržavanih), dakle skoro ¼ pučanstva.

Zagrebačka industrija već sada ostvaruje više od polovice brutto-proizvodnje. U usporedbi s ostalim glavnim gradovima republika, prema podatcima iz 1952. Zagreb je na vodećem mjestu.

	Zagreb	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Skopje	Titograd
Radnici u industriji	36.092	28.194	13.270	7.124	—	—
na 1000 stanovn.	106	60	101	54	—	—
Proizvodnja u milijardama Din	35	21	11,7	6,1	8,3	0,6
Narodni dohodak po stanovniku u Din	80.000	34.000	75.000	40.000	58.000	37.000

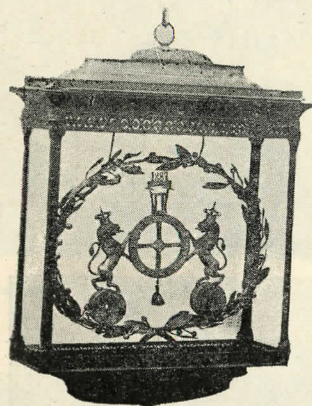
Jedan od objekata ogromnog industrijskog kombinata na Žitnjaku

Međutim, u 1953. broj uposlenih radnika u zagrebačkoj industriji povećao se za 5.000 radnika (41.486), a danas taj broj vjerojatno prelazi 45.000 radnika zaposlenih u industriji. No još uvijek možemo reći da je današnja postojeća industrija tek jezgro iz kojega će se razviti velika industrija sutrašnjega Zagreba.
Ovakvom razvoju industrije prethodio je od davnine dobro razvijen obrt.

OBRT

Sve do sredine XIX. st. cvate obrt u jakim cehovskim organizacijama. Zagrebački su obrtnici bili poznati kao valjani, solidni i invenciozni, a to su ostali sve do danas. Nagli razvoj industrije nije potisnuo obrt.

Znak zagrebačkog mlinarskog ceha (Muzej grada Zagreba)

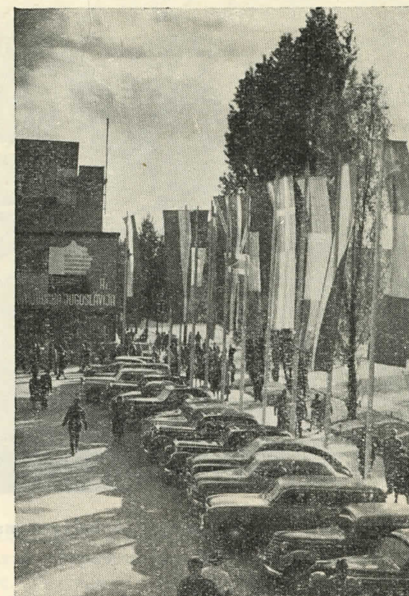
Danas u Zagrebu ima skoro 7.000 obrtničkih radionica s oko 19.000 majstora i radnika. Najviše otpada na preradu tekstila (1319), zatim na uslužno-komunalnu struku (970), na preradu metala (906) i t. d. Zagrebački su obrtnici najbolji i najsolidniji u zemlji, stoga nije ništa neobično da radove izvode i u mnogim gradovima i izvan područja Hrvatske. Tradicija obrta i velik broj obrtnika održao se sve do danas. Dok Beograd, koji je za ¼ veći od Zagreba, ima oko 15.000 obrtnika, Zagreb ih ima 19.000 (na jednog obrtnika otpada samo 20 stanovnika).

TRGOVINA

Trgovinska tradicija Zagreba proteže se unatrag do njegovih prvih početaka. Njenom razvitku mnogo su doprinjele povlastice dane »Zlatnom bulom«, među prvima one o neplaćanju daća na mitnicama. Trgovalo se uglavnom poljoprivrednim i stočarskim proizvodima, zatim kolonijalnom robom, tekstilom i svijećama. Tokom stoljeća, uporedo s ostalim, napredovala je i trgovina, a grad se razvio do glavnog međunarodnog trgovačkog središta na Balkanu, napose u izvozu drva i drvnih prerađevina.
Danas u gradu ima oko 1500 prodavaona s preko 7.000 namještenika. Ukupni promet u maloprodaji (1953. g.) iznosio je 26.060,000.000 Din. Njegove međunarodne trgovačke veze još se više produbljuju tradicionalnom međunarodnom privrednom izložbom poznatom u svijetu pod nazivom Zagrebački Velesajam.

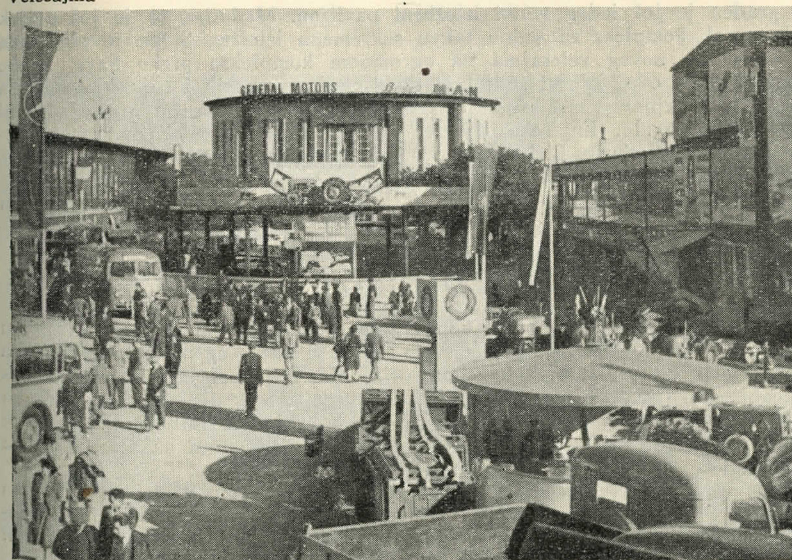
ZAGREBAČKI VELESAJAM

Grad ima sajamsku tradiciju još od XIII. st. Veliki tradicionalni (Markov) sajam nastao je 1256. kad je kralj Bela IV. dozvolio da se održava na Markovom trgu svake godine u trajanju od 14 dana. Prije njega (XII st.) nastao je Stjepanski sajam, a u XIV. st. i Margaretski sajam.
Današnji suvremeni Zagrebački Velesajam osnovalo je društvo Zagrebački Zbor 1909. g. sa svrhom da unapredi domaću proizvodnju, trgovinu i promet. Tokom vremena ova se međunarodna izložba proširivala i mijenjala mjesto, dok nije došla na Savsku cestu, gdje se i danas nalazi. Pred nekoliko godina iz-

Desno: Pred ulazom u Zagrebački velesajam Foto Zuber

Dolje: Pogled na dio Zagrebačkog Velesajma

Pogled sa zgrade Glavnog kolodvora na Hotel »Esplanade« i Starčevićev trg
Foto Grisbach

građen je još jedan veliki izložbeni paviljon. Međutim, to je još uvijek preuzak kompleks za jednu takvu suvremenu izložbu. Stoga je planirana izgradnja novog velesajma na ogromnom kompleksu preko Save. Svake godine na ovoj izložbi sudjeluje dvadesetak evropskih i svjetskih zemalja izlažući najnovije proizvode iz svoje privrede. Tako su u prošloj godini (1954) izlagale: Engleska, Švicarska, Belgija, Holandija, Zapadna Njemačka, Luxemburg, Lichtenstein, Danska, Švedska, Austrija, Italija, Grčka, Turska, U. S. A., Izrael.
Zagrebački Velesajam (Proljetni i Jesenji) mnogo pridonosi privrednom razvoju grada i čitave zemlje.

TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

Turizam iz godine u godinu poprima sve veći značaj u privrednom životu grada, koji se — zahvaljujući svom položaju najvećeg prometnog raskršća u zemlji, kulturnim vrijednostima, prirodnim ljepotama i sportskim natjecanjima — sve više razvija u izrazito turističko središte. Osim toga kao upravno i privredno središte privlači velik broj poslovnih ljudi iz zemlje i inozemstva. Rijetki su oni prolaznici, koji se na putu na more i druge turističke predjele ne zadrže u Zagrebu nekoliko dana.
Sve većim prilivom posjetilaca, povećava se i briga o njihovom ugodnom smještaju, odmoru i razonodi. U tom pravcu danas u Zagrebu djeluje nekoliko turističkih organizacija i poduzeća, među kojima su najznačajnija:

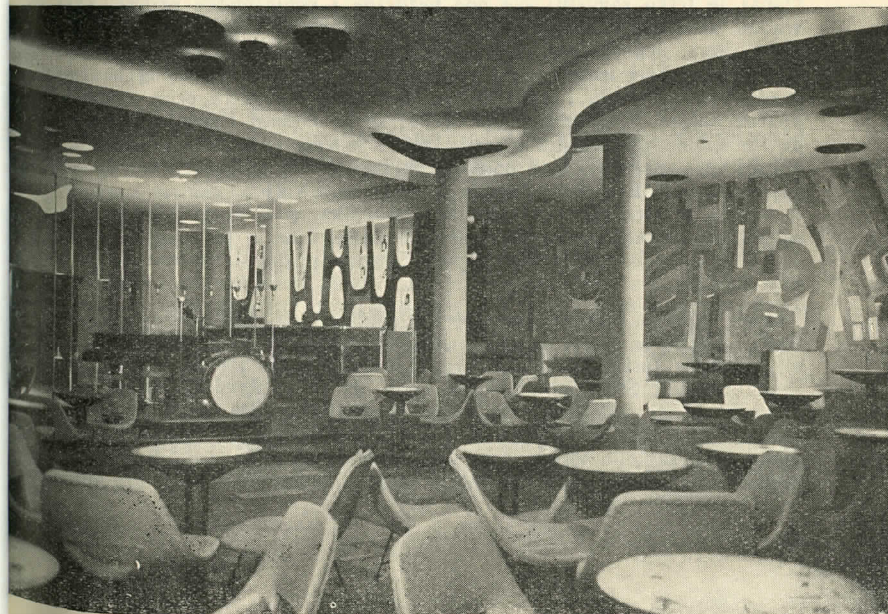
Turističko društvo grada Zagreba. Društvo je osnovano 1953. g. s osnovnim zadatkom da razvija i unapređuje turizam u gradu. U razvijanju svojih djelatnosti društvo nailazi na podršku i pomoć građana i organa vlasti.
Osim toga u Zagrebu djeluje i društvena organizacija: **Turistički savez Hrvatske,** koji usklađuje rad svih turističkih organizacija na području republike.
U gradu djeluju i tri značajna turistička poduzeća i to:

»PUTNIK« (Praška ul. 5.) — Inozemna poslovnica (Svačićev trg 3).
Obavlja prodaju željezničkih, brodskih i autobusnih voznih karata za tuzemstvo i inozemstvo. Organizira kružna putovanja i izlete u zemlji i inozemstvu. Vrši rezervaciju smještaja u hotelima i odmaralištima, daje sve turističke informacije. Mjenjačnica.

TURIST (Zrinjevac 18)
Obavlja sve poslove kao i poduzeće »Putnik«, a osim toga organizira prihvat i smještaj prilikom održavanja tuzemnih i međunarodnih kongresa i priredaba, vrši smještaj po privatnim stanovima za vrijeme Zagrebačkog Velesajma, obavlja hotelske i camping arangemente u zemlji i inozemstvu. Osim toga poduzeće u svom sastavu ima i prodavaonu narodnih rukotvorina.

»CENTROTURIST« (Praška 5/II.)
Specijalni putnički ured za rad na inozemnom tržištu. Posreduje u odvijanju inozemnih kružnih putovanja kroz Jugoslaviju, vrši arangemente lova i ribolova za inozemne posjetioce. Posjeduje velik uslužni i propagandni biro, kao i ured za turističku dokumentaciju.

Arhitekt Richter: »Ritz-bar« **Foto Čorković**

Ugostiteljstvo je u gradu veoma dobro razvijeno i zastupano u svim granama. Grad je imao (g. 1953.) 11 hotela s oko 1.500 ležaja. Hoteli su udobni, čisti, mirni, loženi, sa zračnim sobama i skoro svaki s restaurantom i kavanom, a neki i s barom. Osim toga grad ima oko 400 restauranata, krčama i buffeta i t. d. Ukupno 461 ugostiteljski objekt s 4.500 namještenika. U hotelima i prenoćištima u 1954. g. bilo je preko 350.000 noćenja, od toga preko 70.000 stranih državljana.

POLJOPRIVREDA

Preko 7.000 građana bavi se poljoprivredom, uglavnom vrtljarstvom, vinogradarstvom i uzgojem cvijeća. To uvelike olakšava opskrbu grada voćem i povrćem. Velike količine zdrave podzemne vode, uz napredan uzgoj, omogućavaju veoma velik urod. I pčelarstvo je dobro razvijeno. Bogata bliža okolica grada omogućava obilnu i jeftinu opskrbu poljoprivrednim proizvodima, napose mlijekom, mliječnim prerađevinama i mesom, a dobre prometne veze omogućuju dovoz velikih količina svježe morske i riječne ribe.

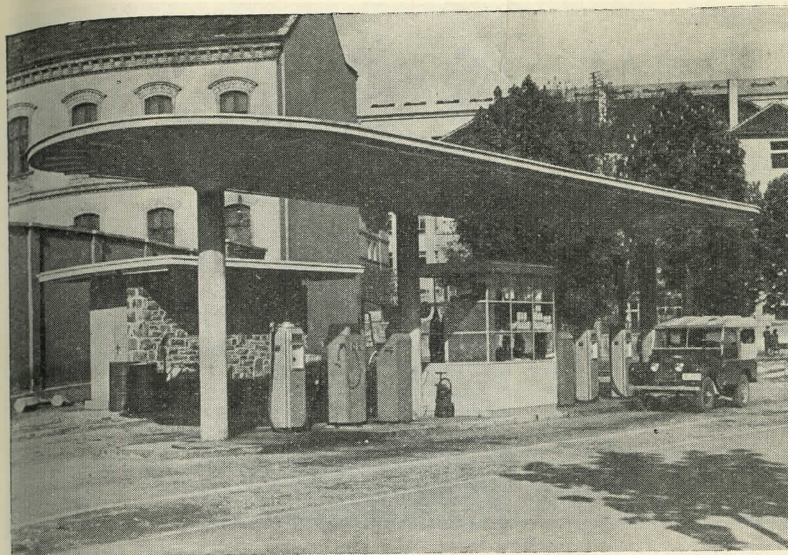
U privredi grada značajnu ulogu igra promet, građevinarstvo i šumarstvo, zatim novčarstvo (bankarstvo) i osiguravajući zavodi.

Još ćemo se osvrnuti na jednu važnu djelatnost grada.

KOMUNALNA SLUŽBA

Danas je teško zamisliti sve one nezdrave i nehigijenske prilike, koje su vladale srednjovjekovnim gradovima. I groblja, i nečisti bunari, i kanali po ulicama, nepopločane ceste i trgovi, sve domaće životinje isprepletene s ljudima, sajam usred grada (veoma male površine) opasanog bedemima, grada bez vodovoda i kanalizacije, bez ikakva svijetla osim mjesečine i poneke baklje. Stoga nije čudo, da su se po čitavoj Evropi javljale strahovite epidemije zaraznih bolesti, kuge i kolere, koje su pokosile polovicu pučanstva, a neke gradove potpuno opustošile. Od mnogobrojnih epidemija koje su harale Evropom, Zagreb je, kako smo vidjeli, doživio samo dvije: u jednoj je stradalo tek nekoliko redovnika, a u drugoj čitavo naselje osim Gradeca, koji se pravovremeno izolirao. I to je jedan dokaz više, da je i srednjovjekovni Zagreb, napose Gradec, pridavao osobito veliku važnost čistoći.

Tokom stoljeća grad je postajao sve čišći i čišći. Popločavaju se ulice i trgovi, oštrim se kaznama zabranjuje držanje domaćih životinja u zidinama Gradeca (osim konja), otvaranje odvodnih kanala na ulicu, bacanje smeća i slično. Stoga nije nikakvo čudo, da je od davnine poznat po epitetonu: »bijeli Zagreb«. Tu svoju tradiciju čistoće zadržao je sve do danas. Danas ima sve uvjete koji mu omogućavaju da komunalnu službu podigne na zavidnu visinu, a to su: obilje dobre pitke vode, koju ne treba prerađivati, položaj da kanalizaciju može provesti prirodnom gravitacijom

Benzinska pumpa u Jagićevoj ulici

prema Savi na istok, obilje električne struje iz hrvatskih i susjednih slovenskih hidroelektrana i novu kaloričnu elektranu koja radi na samom izvoru energije (ugljenokop Konjščina), te ogromne izvore zemnoga plina kod Janja Lipe, gdje se upravo dovršilo polaganje plinovoda.

Ulice i ceste

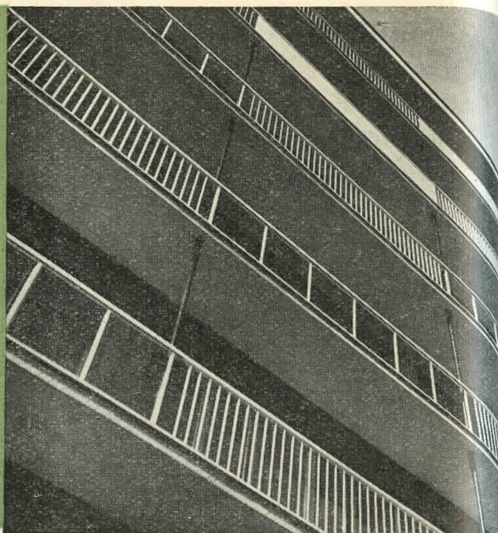
Grad ima oko 1800 ulica i cesta s preko 500 kilometra dužine. Od tih 500 km preko 100 km zauzimlju drvoredi. Od svih gradova u zemlji Zagreb ima najviše asfaltiranih, kamenom kockom taracanih i betoniranih ulica.

Zgrade i stanovi

Intenzivniji građevni život grada počinje drugom polovicom prošlog stoljeća kad je uglavnom izgrađeno današnje središte. U užem području grada bilo je god. 1900. samo 3.275 zgrada. Od 1901. do 1918. sagrađeno je daljnjih 2.035 kuća, a od 1919. do 1930. sagrađeno je skoro dva puta više, nego što je grad dotada imao (8.358 kuća). Ipak najjači građevni zamah spada u razdoblje od 1931. do 1940. kad je u devet godina izgrađeno 11.036 novih kuća. Od godine 1941. do 1950. sagrađeno je 2.470 kuća. Danas uže gradsko područje ima 27.174 zgrade, a sa širim gradskim područjem 36.547 zgrada. U ovim zgradama nalazi se 93.114 stanova s

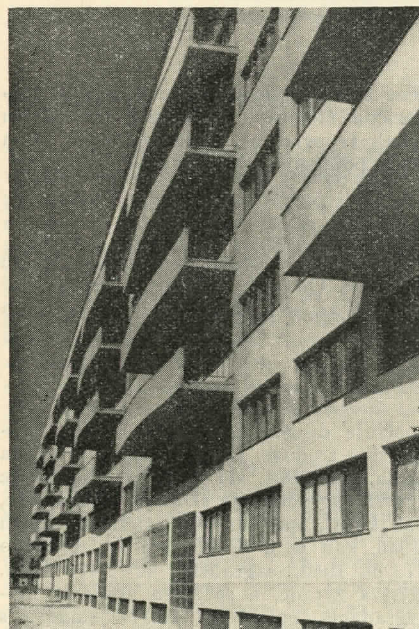
Arhitekt B. Tušek

Stambena zgrada u Derenčinovoj ulici
Foto Roca

Arhitekt N. Šegvić

Zgrada u Beogradskoj ulici
Foto Wenzler

4,219.149 m^2 stambene površine. Prema tome na jednog stanovnika otpada 12 m^2 stambene površine, što je prema potrebama i evropskom prosjeku još uvijek premalo.

Vodovod

Zagrebačka je voda jedna od najpitkijih voda u zemlji. Zdrava, neprerađivana podzemna voda. Grad, tako reći, čitav leži na podzemnim vodenim žilama. Kako prema tome stanovništvo ne zavisi isključivo od gradske vodovodne mreže, to se na periferiji stanovnici služe vodom iz vlastitih bunara. Vodovod se opskrbljuje iz devet rezervoara od 35.000 m^3. Dnevni potrošak vode iz gradskog vodovoda iznosi ukupno 65.000 m^3. Ako se tome pridoda neproračunana voda iz bunara, onda će potrošnja po stanovniku prelaziti 400 litara dnevno, dok evropski gradovi u prosjeku troše ispod 200 litara.

Električna mreža

Zagreb je u 1953. g. potrošio 130 milijuna kilovata. Glavni je potrošač električne energije novoizgrađena industrija, koja je potrošila 84 milijuna kilovata, a za njom kućanstva sa 31 milijun kW. Javna je rasvjeta električna, a djelomično (u historijskim dijelovima grada) plinska. Središte se modernizira suvremenom fluorescentnom rasvjetom.

Plin

Gradska plinara podignuta je 1862. g., relativno rano prema ostalim evropskim gradovima. U god. 1953. Gradska plinara proizvela je oko 12 milijuna m^3 plina. Najveći su potrošači kućanstva, koja su potrošila preko 7 milijuna kubičnih metara. Dovodom zemnog plina s izvora u Janja Lipi uvelike se pojačala potrošnja.

Kupališta

Zagreb ima pet zatvorenih javnih kupališta s dva bazena, te dva velika otvorena bazena (na Šalati i na Savi), veliko kupalište na Savi s 840 kabina i 500 mjesta u skupnoj garderobi. U gradnji se nalazi veliki zatvoreni plivački bazen.

Pošta, telegraf, telefon

Zagreb ima najveću prometnu i tranzitnu poštu u čitavoj državi. U god. 1953. zagrebačke su pošte otpremile i primile preko 22,000.000 pisama, 8,000.000 dopisnica i preko pola milijuna brzojava. Automatska telefonska centrala zabilježila je 30 milijuna razgovora. To znači da je svaki građanin primio, odnosno otpremio gotovo 90 pisama godišnje, a obavio isto toliko telefonskih razgovora.

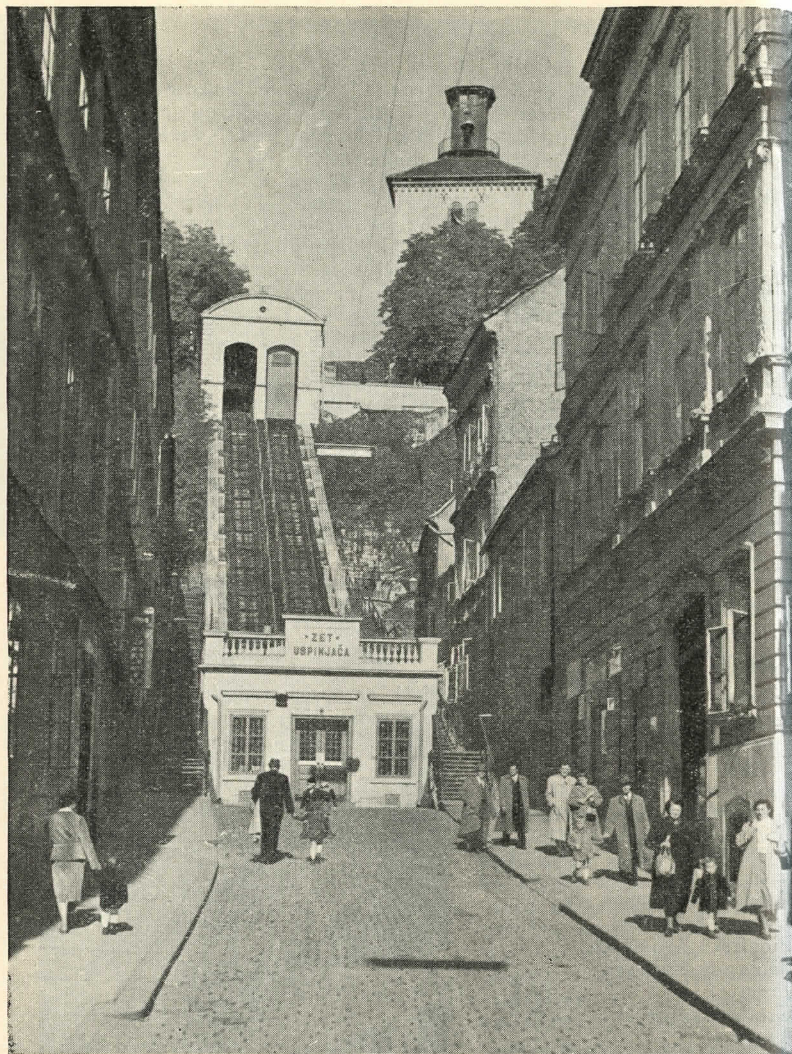
Promet

Gradski promet u 1953. g. uključivši aeropromet i državne željeznice s osam putničkih kolodvora najbolje ćemo vidjeti iz priložene tablice:

Naziv	Eksploatacionа mreža u km	Br. kola	Br. mjesta	Prevezeno putnika	Prevezeno robe u t
Aerotransport[1]	—	—	—	19.259	136.750
JDŽ	—	—	—	4,977.579	2,287.597[2]
Gradska željeznica (Zagreb-Samobor)	22	—	—	1,720.100	50.222
Pionirska željeznica (Dubrava-Slanovec)	—	—	—	499.700	—
Tramvaj	35,8	188	9.236	112,890.000	—
Gradski autobusi	42,0	30	444	5,024.000	—
Autotaxi	—	236	—	9.300	—
Ukupno	99,8	454	9.680	125,139.938	2,474.569

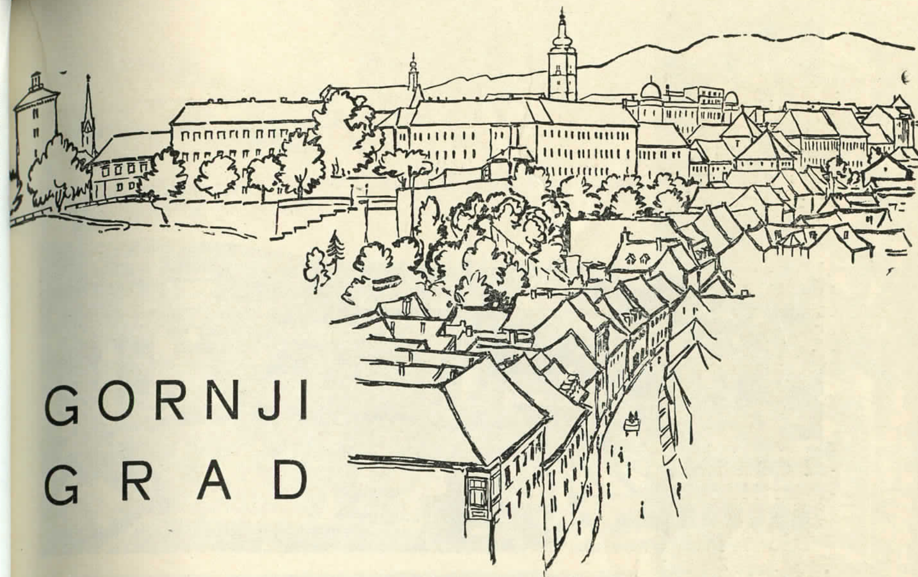
1 Aerotransport ima tri domaće i tri međunarodne linije. Njegovi avioni učinili su 1.141 lijet.

2 Od toga utovareno 610.957 tona, a istovremeno 1,676.640 tona. Daleko preko milijun tona hrane, ogrijeva i ostaloga proguta godišnje ovaj grad, odnosno tri tone svaki njegov stanovnik.

Uspinjača povezuje Donji s Gornjim gradom. U pozadini se vidi kula Lotršćak
Foto Zuber

A sada zaista dosta općenitosti. Dići ćemo se iz aleje kestena i ući u stari, još i danas mirni Gradec, koji je umjesto bedema opasan šumom, drvoredom i vrtovima. Ući ćemo kroz njegova južna vrata DVERCE.

GORNJI GRAD

Historijsko jezgro grada. Uz niz kulturno-povijesnih spomenika danas se u njemu nalaze državna i gradska upravna tijela. Promet je sveden na najmanju mjeru da se sačuva intimna tišina prošlosti. Zelenkasta plinska rasvjeta u njegovim tihim ulicama i šetalištima (Strossmayerovo, Vrazovo, Grič) čini čitav ovaj brežuljak još romantičnijim, još prisnijim i dražim. Ljubavni šapat i stisak ruku pokraj ovih baroknih građevina i tornjeva utonulih u mračno nebo oživljava u nama daleka razdoblja, koja što su dalja pričinjaju se sve manje realna i sve više lijepa.

Uzduž čitave ove aleje kestenova protezao se južni gradski bedem. Bedema više nema, ali ostao je drvored, Strossmayerovo šetalište i zelena kosina, koja spaja i odvaja stari od novoga Zagreba. Felbinger je jakim zidovima podzidao i učvrstio plato.

DVERCE

A sada uđimo u Gradec kroz ovu malu uličicu *Dverce*. Slijeva se još uzdiže stara kula *»Lotršćak«* sa zvoncem, koje je obavještavalo građane o večernjem zatvaranju gradskih vrata. Kula je ostala, a umjesto vrata otvorena je uličica. Nasuprot »Lotršćaka« nalazi se reprezentativna zgrada za svečana primanja gradskog NO-a. Sagrađena je u XIX. st. na gradskim bedemima.
Još nekoliko koraka ovom kratkom uličicom i sdesna će nam se otvoriti

TRG KATARINE ZRINJSKE

S istoka je zatvoren baroknom crkvom SV. KATARINE. Crkvu su sagradili isusovci 1632. g. po uzoru onoga vremena: jedna lađa sa šest pokrajnih kapela. U XVIII. st. crkva je ukrašena vrijednim freskama i štukaturama.

Pogled preko Dolca na Gornji grad. Lijevo naprijed vidi se tržnica, a iza nje toranj barokne crkve Sv. Marije
Foto Dabac

Pogled na pročelje crkve Sv. Katarine. U pozadini katedrala
Foto Dabac

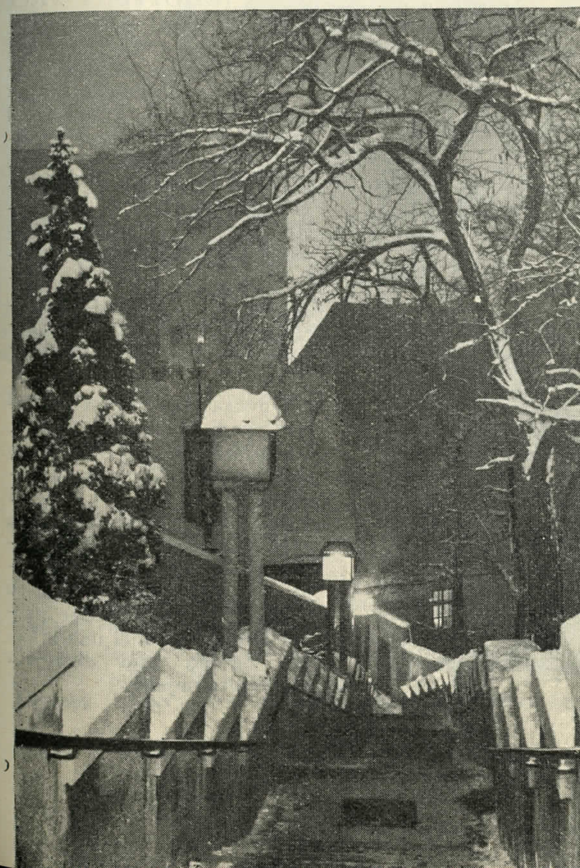

Uz glavni mramorni oltar osobito se ističe oltar Sv. Ignacija, djelo majstora F. Robbe. Crkva je stradala u nekoliko požara (1645, 1674 i 1706).

Nakon velikog potresa (1880) i na njoj je H. Bollé izveo svoje nesretne pregradnje.

Na južnoj strani trga nalazi se zgrada današnjih dviju gimnazija, koja u svojem jezgru potječe iz XVI. st., a na sjevernoj Galerija slika grada Zagreba »Benko Horvat«, te »Gradska galerija suvremene umjetnosti«. Odmah do ovoga trga otvara se novi prostor, nova poljana, Jezuitski trg.

Zakmardijeve stube u snijegu
Foto Zuber

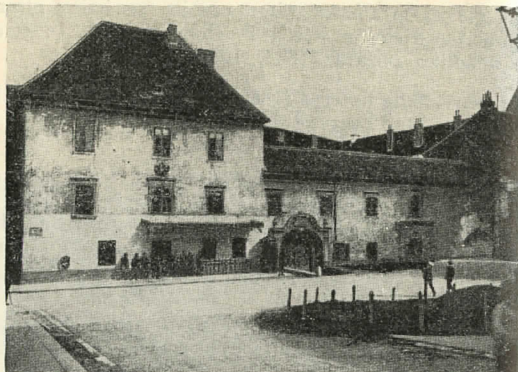

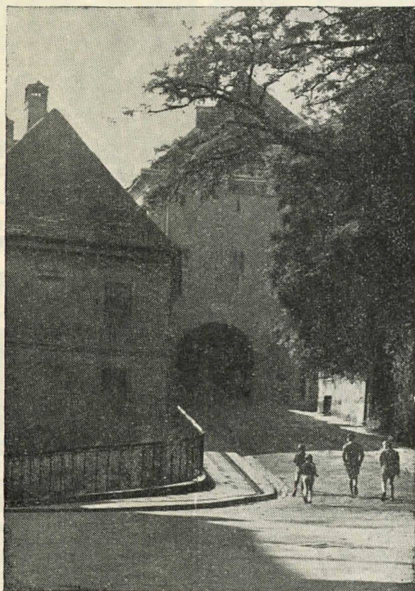

Jezuitski trg
s lijepim baroknim Isusovačkim samostanom

Kamenita vrata gledana sa sjevera
↓ Foto Zuber

JEZUITSKI TRG

Nasuprot brončanog Rosandićeva kipa »Ribar i zmija« uzdiže se ogromni **isusovački samostan,** sagrađen na gradskim bedemima tokom XVII. i XVIII. stoljeća. U njegovom dvorištu nalazi se mnoštvo skladnih renesansnih ornamenata. Čitava je građevina jednostavna, a ipak arhitektonski čista i izvagana. Danas se u njoj nalazi Akademija za primijenjenu umjetnost.

Od ovoga trga prema Kamenitoj vodi Habdelićeva ulica. Na njihovom sjecištu danas stoji zgrada »Škole za odgojitelje«, bivši Plemićki konvikt. Monumentalna građevina iz XVII. st. oslobođena ornamenata i skladno dimenzionirana doimlje se veoma ugodno. Pročelje prema Kamenitoj ulici ima arkade. Zgrada nije doživjela znatnijih izmjena.

Bunar u Demetrovoj ulici broj 11 Foto Cajzek

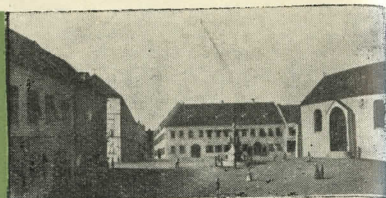
Na dnu ulice nalaze se

KAMENITA VRATA

Vrata su spajala Gradec s Kaptolom. Gradska je kula nad njima izvrsno uščuvana, tek što su puškarnice zamijenjene prozorima. U samim vratima podignuta je početkom XVIII. st. kapelica Majci Božjoj. Vrijedno je pogledati željeznu oltarsku ogradu. Na zapadnoj strani u samim vratima nalazi se Kršinićeva skulptura Dore Krupićeve, osobe iz najvrijednijeg romana hrvatskog romantizma, Šenoina »Zlatarovog zlata«.

Ako se uspnemo strmom Kamenitom ulicom, doći ćemo na mjesto, koje je kroz stoljeća bilo središte političkog, gospodarskog i kulturnog života Zagreba i čitave Hrvatske, doći ćemo na Markov trg.

Markov trg godine 1845. Vidi se crkva prije obnove, kip i Banski dvori. Fotografirao slikar i fotograf Strohberger.

MARKOV TRG

Na njemu se odigralo mnogo svijetlih i tamnih točaka iz hrvatske povijesti. Borio se protiv vanjskih i unutrašnjih neprijatelja, hvatao se ukoštac s monarhijom, diktaturom i crkvom (dva intertikta), ali, prema predaji, i okrunio krunom od usijanog željeza »seljačkoga kralja« Matiju Gupca (1573), a 1622. vidio je kako na podnožju brijega pada glava uzdarskome majstoru Grguru Tepečiću, vođi građanstva u borbi protiv feudalaca. Devetnaesto stoljeće izmijenilo je prvotni oblik trga. No ostao je središnji objekt, stara župna crkva Sv. Marka.

Pogled iz Ćirilometodske ulice na crkvu Sv. Marka. Sdesna se vidi palača u kojoj je bila smještena Gajeva tiskara, a slijeva, na uglu samoga trga zgrada NOG Zagreba — nekadašnje staro kazalište. Foto Grisbach

Gore: Unutrašnjost crkve Sv. Marka Foto Čorković

Joza Kljaković: Freska u unutrašnjosti crkve Sv. Marka Foto Čorković

CRKVA SV. MARKA

Javlja se kao gotovo djelo 1242. Uslijed požara i potresa doživjela je toliko pregrađivanja, da se njen prvobitni oblik ne da ustanoviti. Najviše je izmijenila svoj izgled u obnovi (1876—1882), koju je izveo bečki arhitekt

Barokna palača Rauch Foto Dabac

Schmidt i njegov učenik Bollé. Tada je podignut i šareni krov crkve od bojenoga crijepa s dva grba. Na lijevoj je strani grb Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a na desnoj grb grada Zagreba. Toranj je izmakao restauraciji, jer nasreću nije bilo novaca. Crkva je razdijeljena na tri lađe. Pokrajnje završavaju apsidama: u desnoj su polagali prisegu hrvatski banovi i gradski suci. Značajan umjetnički rad jest južni portal. To je djelo kasne gotike iz XIV. stoljeća. Isklesan je u kamenu s nizom niša. U nišama još i sada stoje pomalo oštećeni kameni gotički i drveni barokni kipovi svetaca. Na inicijativu župnika Rittiga, a po nacrtima velikoga kipara Ivana Meštrovića obnovljena je 1937. g. unutrašnjost crkve, ukrašena freskama Joze Kljakovića i Meštrovićevim skulpturama.

PALAČE

Na zapadnoj strani trga g. 1800. barun Kulmer srušio je kapelicu Sv. Uršule i podigao palaču, koja je kupljena od njegovih nasljednika (1808) još za vrijeme gradnje i proširena za **Banske dvore.** Od toga doba stanuju u njoj svi hrvatski banovi. Danas se nalazi Predsjedništvo izvršnog vijeća Hrvatske. Na istočnoj strani trga nalazi se **Sabornica** s velikom dvoranom i galerijom, kao i s nekoliko manjih dvorana.
Na južnoj strani stoji zgrada NOG Zagreba. Ta je zgrada sagrađena 1834. g. isključivo za **kazalište,** u kojemu su se davale predstave na tri jezika (drama: hrvatski i njemački, opera: talijanski i njemački) sve do demonstracija u kazalištu (1860) kad se konačno u njemu govori samo hrvatskim jezikom. Kazalište je bilo u zgradi sve do god. 1895. kad se preselilo u novu na Trgu Maršala Tita.

Pogledamo li na jug niz Ćirilometodsku ulicu, sdesna ćemo vidjeti crkvu Sv. Ćirila i Metoda. Nasuprot njoj stoji kuća vođe Ilirskoga preporoda Ljudevita Gaja, u kojoj je djelovala i njegova tiskara.

Palača Jelačić s Felbingerovim klasicističkim predvorjem Foto Dabac

Gledajući s Markova trga prema zapadu ugledat ćemo u Matoševoj ulici pročelje jedne od najljepših palača grada, barokne **palače Oršić,** kasnije **Rauch.** Palača je građena u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Na prvom katu nalazi se velika dvorana, koja je potkraj XVIII. stoljeća služila za kazališne predstave. Danas se u toj palači nalazi Tajništvo Narodnoga odbora grada.

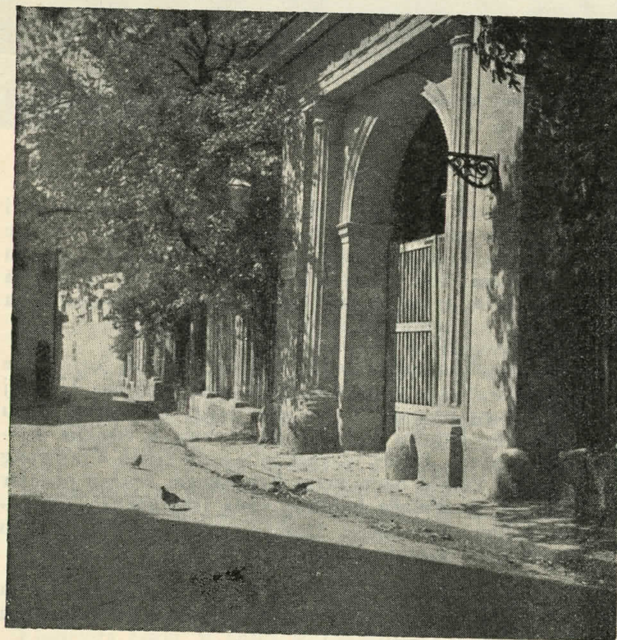
U istoj se ulici nalazi nekoliko historijskih objekata među kojima se ističe **Walterova** kuća (br. 11), s vrijednim željeznim vratima. U njoj su se sastajali vođe Ilirskoga preporoda. Na dnu ulice, na malom Trgu Franje Markovića, nalazi se katnica pjesnika Markovića s visokim krovištem i ukrasima ispod prozora. U toj je kući bilo prvo sijelo Glazbenog društva. Na istom je trgu i **Palača bana Petra Zrinjskoga,** tipičan primjer velikaške kuće iz XVII. st., te **Palača banskog stola** (sagrađena 1828. — gradio ju je po svoj prilici Felbinger). Osobito se ističe klasicističko pročelje ukrašeno stupovima i medaljonima.

Sada ćemo niz kratku uličicu Brezovačkog sići u Mesničku, odnosno na početak Demetrove ulice, gdje se na br. 1 nalazi lijepa i velika barokna

palača s prolazom u Tuškanac. Tu je bilo staro kazalište, madžaronski kasino, zemaljsko računovodstvo, a danas tri prirodoslovna muzeja.

Nekoliko koraka dalje (Demetrova 7) naići ćemo na najljepše djelo zagrebačkog klasicizma: predvorje **Palače Jelačić** (Magdalenić). Kuća je građena u XVIII. st. Sa sjevera se naslanja na staru srednjovjekovnu kulu. Pet ogromnih stupova s teškim kapitelima, arhitektonski usklađeni i izvrsno dimenzionirani zatvaraju predvorje. I opet djelo Bartola Felbingera.

I zgradu na uglu Demetrove i Opatičke (br. 17), kao i onu (br. 22) gradio je Felbinger. U Opatičkoj ulici 18 imamo još jednu njegovu palaču, t. zv. **Dvoranu.** Sagradio ju je (1837—1843) za grofa Draškovića. Drugo pročelje s lijepom klasicističkom loggiom gleda na ulicu Pavla Radića. U prvom katu nalazi se velika dvorana po kojoj se naziva i čitava palača. Grof Drašković prodao ju je ispod cijene, da se u njoj smjesti: čitaonica, Matica Ilirska, Kazališno i Gospodarsko društvo, Narodni muzej, jezgro današnjih muzeja. Danas se u palači nalazi nekoliko instituta Jugoslavenske Akademije, među kojima se ističe Institut za književnost s arhivom i muzejem, te Jadranski institut.

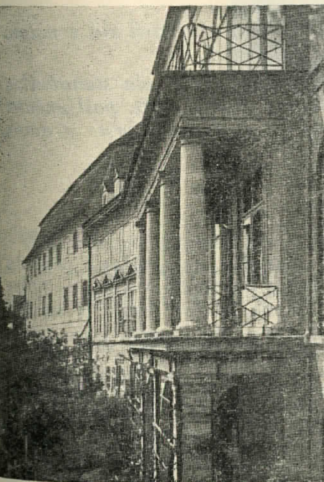
Pogled niz Demetrovu ulicu. Desno portal Palače Jelačić

Foto Guteša

Motiv iz Gornjeg grada (Demetrova ul.)
Foto Guteša

Felbingerova klasicistička građevina, t. zv. »Dvorana«. Istočno pročelje. ↓

U Opatičkoj ulici imamo još nekoliko arhitektonski lijepo oblikovanih palača: Paravić, Raffay, Sermage, Nugent i t. d. Svojom masivnom ogradom od kovanoga željeza i svojom dvoranom ukrašenom slikama i plastikom hrvatskih majstora s preloma XIX. i XX. st. (Čikoš-Sesija, Medović, Tišov, Frangeš i t. d.) osobito se ističe palača (Opatička br. 10) u kojoj se danas nalazi Konzervatorski zavod Hrvatske, Koncertna poslovnica i t. d.

Na vrhu Opatičke ulice (br. 20) uz Popov toranj dovršen je 1650. **Samostan klarisa** (danas Muzej grada Zagreba). Samostan je predstavljao snažan barokni kompleks. Nedavno su na pročelju otkrivene zidne slikarije. U samostanu su odgajane kćeri hrvatskih velikaša. Tokom stoljeća u zgradi se izmijenilo mnogo ustanova: samostan, kazalište, glavna pošta, financije i t. d.

Završna točka srednjovjekovnog Gradeca na sjeveru jest stara kaptolska utvrda, Popov toranj.

POPOV TORANJ

Kulu je podigao Kaptol sredinom XIII. st. nakon odlaska Mongola. Kula je bila vječni kamen smutnje između »kraljevskog slobodnog grada« i biskupskog Kaptola. Njena je obrambena funkcija prestala odavno. Već 1651. prosvjetitelj Ivan Zakmardi popravlja toranj i preuređuje ga za školu. Drugi kat podignut je 1838. kad su srušena sjeverna, t. zv. Nova gradska vrata. God. 1903. na vrhu kule uređena je zvjezdarnica. U subotu na večer možete pogledati i naše nebo.

Odavde niz brijeg vodi novoizgrađeni put na podnožje brijega do Tuškanca i Dubravkina puta. Ovaj je silazni put osobito lijep i slikovit, pun svježine i mladoga zelenila.

Sve zgrade, palače i građanske kuće, osim onih oko trga Stjepana Radića izgrađene su uglavnom na gradskim bedemima ili uz njih. Bedemi su uništeni, ali brijeg je ostao sa svojim zelenim kosama i zelenim dolinama. A sada se odmorimo od starina, od prošlosti, od požutjelih i posivjelih pročelja, od kamenih kipova i portala nagriženih vremenom i pođimo na sjever Jurjevskom ulicom na malu šetnju preko Cmroka i Prekrižja

Zadržimo se malo na **Jurjevskom groblju,** koje je već dugo pretvoreno u malo intimno šetalište s pošljunčanim stazama i osobito lijepim pogledom na istočni dio grada. Ući ćemo kroz trijem s vratima od kovanog željeza — i opet rad majstora Felbingera. Dolje je Kaptol i katedrala, brijeg nasuprot nama jest Šalata s Medicinskim fakultetom i klinikama. Kose su brijega osute lijepim vilama u zelenilu, dok njegovim podnožjem teče široki boulevard Medveščak s visokom živicom i kestenovima.

A gore, na vrhu brijega? Onaj dugi visoki crvenkasto-žućkasti zid s nizom kupola? Da li je i to kakva srednjovjekovna tvrđava?

Ne. To je pročelje velikoga grada s preko sto šezdeset tisuća stanovnika, grada u kojemu je svaka kuća opasana zelenim vrtom, ulice pošljunčane i obrubljene turobnim zimzelenom, to je najljepši grad svoje vrste u ovom dijelu Evrope, to je Mirogoj.

MIROGOJ — GRAD MRTVIH

Ovaj zid s kupolama, koji zatvara arkade sagradio je potkraj prošlog stoljeća H. Bollé U arkadama se nalaze grobnice hrvatskih velikana, političara, umjetnika i književnika (Preradović, Šenoa, Rački, Radić i mnogi drugi) s nizom vrijednih nadgrobnih spomenika, koje su izradili naši veliki kipari (Meštrović, Rendić, Frangeš, Valdec, Radauš i t. d.)

Groblje se proteže daleko na istok, a na sjever skoro do Remeta. Otvoreno je 1876. na imanju preporoditelja Gaja, kao centralno i jedino groblje. Tada su utrnula posljednja mala groblja rasuta po čitavom gradu, među njima i ovo (Jurjevsko) na kojem se upravo nalazimo. Neka su pretvorena u perivoj (Rokovo), na drugima su opet izgrađene kuće i ceste. Uskoro će i Mirogoj prestati primati nove stanare i postati parkovnim grobljem, jer je — kako smo spomenuli — na istoku otvoreno novo groblje Miroševac, a uskoro će se otvoriti i drugo na zapadu grada.

Pogled s Jurjevskog groblja na Mirogoj

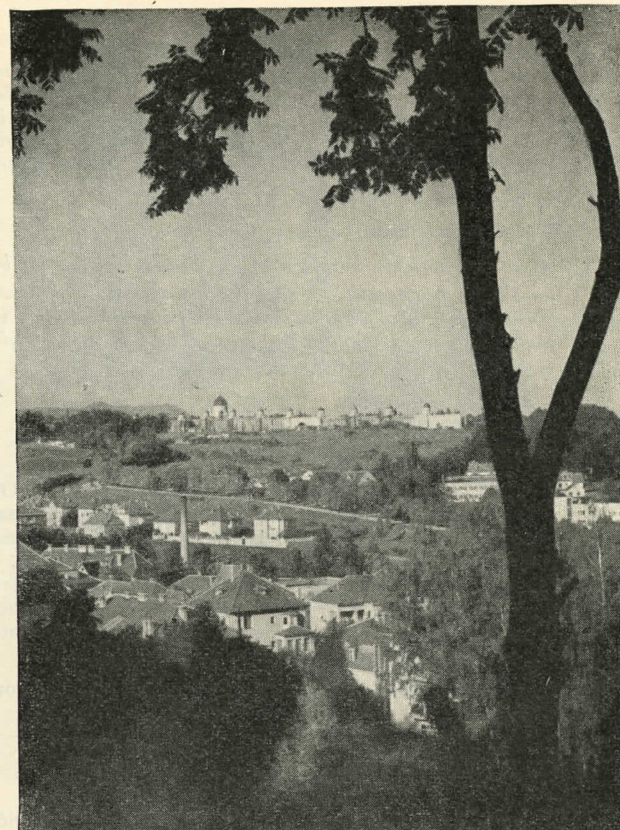

Foto Dabac

I tu se vidi kakva ogromna razlika dijeli srednjovjekovne gradiće od suvremenih gradova. Dok je stari Zagreb s jedva nekoliko tisuća stanovnika imao desetak groblja ne računajući crkve, od kojih je gotovo svaka imala nekoliko grobnica feudalnih gospodara i visokoga klera, današnjem uskoro polmilijunskom gradu dovoljno je jedno i bez krematorija. Istina i danas vanjske općine imaju svoja groblja, no i ta će u bliskoj budućnosti nestati.

Znam. Misao na groblja uvijek nas rastužuje. Oprostite. Ne ću više o njima govoriti, ne ću vam govoriti ni o čemu sve do Cmroka i Prekrižja. Šetajmo u šutnji kroz bogato zelenilo, dišimo u prirodi s prirodom, uživajmo u bogatom pejsažu, koji nam otvara Zagrebačka gora s obiljem zelenih proplanaka i pitomih dolina razrezanih potocima...

— Zaista — prekidate šutnju — prekrasna je ova gora, ovo...

— Pa o tome vam čitavo vrijeme govorim.

— A ova naselja razbacana kao drage igračke po bregovima i dolinama?

— To su bila naselja podanika feudalaca — kmetova. Danas su vanjske gradske općine i najomiljenija izletišta stanovnika iz središta grada. Odmah na brijegu iznad Mirogoja, urasle u šumu i vinograde, nalazi se pitomo naselje Remete.

REMETE

Naselje vjerojatno jednako staro kao i Zagreb. Oko 1272. podignut je ovdje samostan pavlina. Tokom stoljeća crkva i samostan stradali su u nekoliko navrata. Stara je crkva dobila današnji oblik 1654., dok je barokno pročelje izvedeno 1722., a unutrašnjost je oslikao 1745. barokni slikar pavlin Ivan Ranger, koji je oslikao mnoge crkve u Hrvatskom Zagorju. Veliki potres iz 1880. oštetio je crkvu i uništio skoro sve Rangerove slikarije. U crkvi se osobito ističe glavni mramorni oltar, djelo domaćih pavlina iz XVII. stoljeća.

Naselje zapadno od Remeta, ovo nasuprot nama, zove se Gračani.

GRAČANI

Stanovnici Gračana bili su kmetovi Gradeca (Griča) odakle im i ime. Spominju se također u XIII. st. Nasilni kaštelani i gospodari utvrđenoga grada Medvedgrada tokom stoljeća nasrću na Gradec, a usput pustoše i ovo njegovo naselje. U tim nasiljima poginuo je velik broj stanovnika Gračana.

— A ona srušena kula gore u šumi, na vrhu brijega?

— To je taj zlosretni Medvedgrad.

MEDVEDGRAD

Poznat uglavnom po nedjelima svojih gospodara i njihovih slugu: kaštelana Garduna (1290), Stjepana Viruša (oko 1400), Vilima Stama, kapetana grofova Celjskih, Stjepka Gregorijanca i ostalih. Svi su ovi činili nasilja i nad svojim podanicima i nad građanima »slobodnoga grada«. Medvedgrad je sagradio zagrebački biskup Filip nakon odlaska Mongola. (XIII. st.) Odtada je neprestano mijenjao gospodare: od biskupa do grofova celjskih, kralja Matijaša, banova Karlovića i Zrinjskih do Gregorijanca. Posljednji su mu vlasnici Sermage i Kulmer. God. 1590. potres ga je uzdrmao u temeljima. Otada je prepušten zubu vremena.

Djevojčica iz Šestina

Foto Zuber

Ispod Medvedgrada na laganom brijegu i dolinicama smjestile su se čuvene Šestine.

ŠESTINE

Tu su stanovali kmetovi medvedgradski, koji su vlasteli morali davati šestinu žetve — odatle im i ime. Gregorijanac se nakon potresa iz 1590. g. preselio na podnožje brijega, gdje je uz selo na gospodarskim zgradama podigao dvorac, koji je za vrijeme prošloga rata izgorio i danas potpuno propao.

Sva su tri naselja zbog svoga svježeg šumskog zraka, šume, lijepih vidika i ugodnih domaćih vrtnih gostiona omiljena izletišta građana iz gradskih unutrašnjih općina, a dakako i turista.

Ali ono po čemu se najviše ističu i po čemu su najviše poznata u zemlji, pa i izvan zemlje jest njihov posebno bogat folklor.

FOLKLOR

Dok narodne pjesme i popijevke, plesovi i igre, rezbarije i ukrasi, a iznad svega živopisne i skladne nošnje u mnogim predjelima u unutrašnjosti i na Jadranu pomalo iščezavaju, dotle ovdje u glavnom gradu, u njegovom srcu žive i cvjetaju, kao da nema jazz-orkestra, televizije i nylona. Bajs i tamburica, šarene marame, kožnati šareni prsluci (»lajbeki«), ukrašeni ogledalcima i obrubljeni janjećim krznom, muški šešircći (»škrlačeki«), bijele platnene hlače u čizmama, šarene pregače i poznati šestinski opanci, sve to živi još i danas, kao što je živjelo pred stotine godina. I dječje igračke, sviralice i pištaljke sa stotinama šara upaljenih u vrbovo drvo, soljenke i tanjuri, ogledala i licitarska srca... Upravo to pomlađuje ovaj grad, pomlađuje ga svojim svježim veseljem djeteta, svojim smijehom, svojim vedrim optimizmom, pomlađuje ga, kao što ga pomlađuje i zelenilo, što unosi djetinji osmijeh i vrisak sunčane radosti u mrke prozore Akademija i tvornica.

Remetski drmež. Ogranak Seljačke Sloge iz Remeta Foto Dabac

Šestinke na povratku kući

Foto Dabac

Sada ćemo se vratiti u grad. Možemo Pantovčakom ili Tuškancem, ili kroz park-šumu Jelenovac ili se spustiti kroz zelenu dolinu Zelengaja. Koji god put odaberete, vodit će vas kroz šumu i šumu do same arterije grada, do Ilice. Ako pođemo glavnim putovima, vidjet ćemo niz lijepo oblikovanih vila i obiteljskih kuća. Ako se odlučite za staze, onda ćete sresti kakvu lasicu i vjevericu, krticu i poljskoga miša, čut ćete kakav topao uzdah — ove su šume kao stvorene za ljubavna šaputanja.

A sada kad smo ukratko upoznali prošlost grada i vidjeli jedan dio onoga što je od nje preostalo, moram vas upozoriti na to, da smo vidjeli samo glazuru, a ne srž. Ako hoćete da se još bolje upoznate s njegovim životom, kulturnim, društvenim i političkim razvojem, posjetite njegove muzeje, galerije i arhive.

MUZEJI, GALERIJE, ARHIVI

Ne ću vas kroz njih voditi, jer mene kao ni vas svi ne zanimaju, a osim toga imate tako malo vremena, te ih sve ne biste mogli ni razgledati. Stoga ću vam dati samo kratak pregled, a vi odaberite.

MUZEJI[1]

Sva tri prirodoslovna muzeja (geološko-paleontološki, mineraloško-petrografski i zoološki) nalaze se u istoj zgradi (Demetrova ulica 1).

Geološko-paleontološki muzej

Ima tri odjela: geološki, paleontološki i paleoantropološki. Sadrži materijal od kojega se sastoje naše gore, okamine izumrlih životinja i biljaka u našim krajevima i ostatke diluvijalnog krapinskog pračovjeka neandertalskog tipa, koji je u znanstvenom svijetu poznat pod imenom »homo crapiniensis«, a otkrio ga je god. 1899. prof. Kramberger-Gorjanović.

Mineraloško-petrografski muzej

Uz zbirke minerala iz mnogih svjetskih nalazišta izlaže minerale, kamenje i rudno blago iz čitave Jugoslavije, napose iz Hrvatske.

Zoološki muzej

Najbogatiji i jedan od najposjećenijih muzeja u državi. Poznat po zbirci životinja koje žive jedino u Jugoslaviji. Osobito je bogato zastupljena jadranska fauna i životinje koje žive samo u našoj zemlji: gušterice s hrvatskih otoka, čovječja ribica iz podzemnih špilja i t. d. Ornitološki odjel ima i postaju za proučavanje selidbe ptica. Muzej nadopunjuje i Zoološki vrt u Maksimiru, koji je otvoren svakim danom od 8—18 sati.

Zgrada Arheološkog muzeja na Zrinjevcu — Foto Čorković

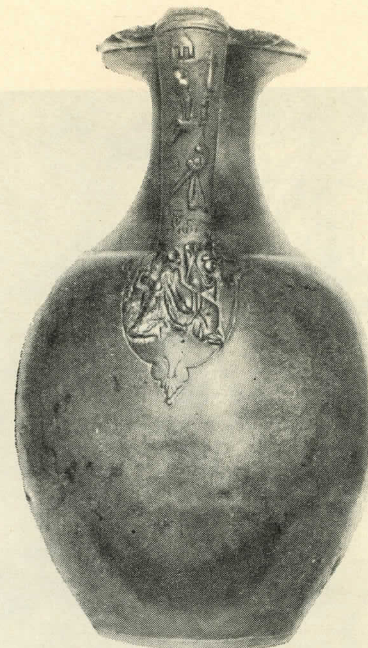
---

1 Svi muzeji i galerije, otvoreni su svaki dan.

Arheološki muzej

(Zrinjski trg 19)
Sadrži spomenike materijalne kulture panonskog dijela Hrvatske od prethistorijskih vremena do XII. st. Tu se nalaze prethistorijske iskopine iz Vučedola, Surčina, Prozora; rimske iz Sisciae, Mursae, Sirmiuma; srednjovjekovne iz Bijeloga Brda, Vukovara, Mrsunjskog luga i t. d., kao i nešto spomenika iz Italije i Egipta, među kojima se ističe u znanstvenom svijetu poznata mumija s najdužim etruščanskim tekstom. Muzej ima najveću numizmatičku zbirku u državi (100.000 primjeraka novca).

Antikni brončani vrč iz okolice Siska (Arheološki muzej) →

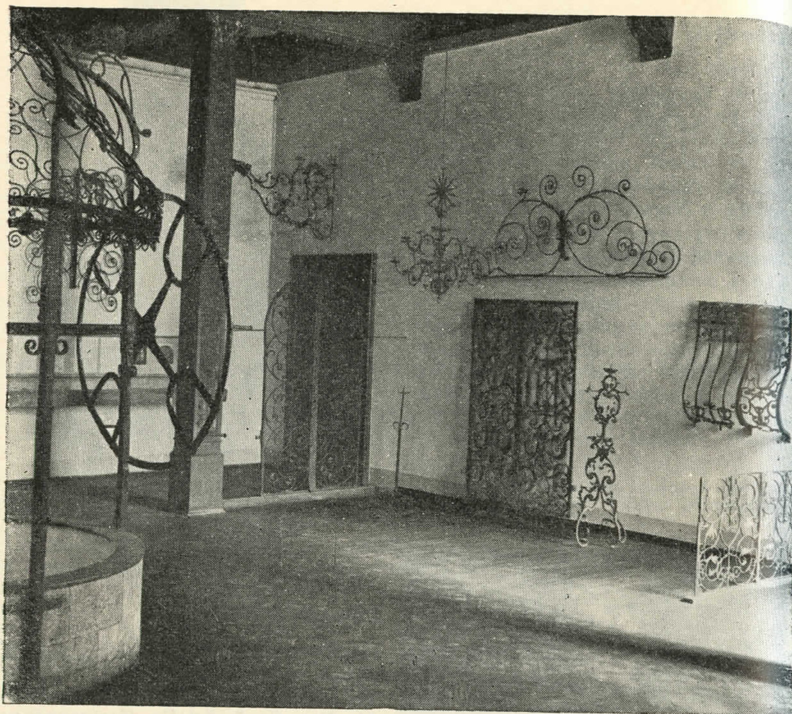

Etnografski muzej

(Mažuranićev trg 14)
Sadrži veoma bogate zbirke različitog etnografskog materijala s područja čitave naše zemlje. Zastupana su sva tri pojasa: panonski, primorski i dinarski. Osobito se ističu narodne nošnje iz okolice Zagreba, Posavine i Podravine. Osim tekstila (nošnje, čipke, vez, sagovi) izloženi su predmeti materijalne kulture: seljačko oruđe, proizvodi seljačkoga obrta i kućne radinosti, lončarski proizvodi, tikvice, pisanice, igračke i ukrasni predmeti, narodna glazbala i čitave unutrašnjosti seljačkih kuća. Muzej ima i izvanevropsku zbirku predmeta iz centralne Afrike, Abesinije, Južne Amerike i Polinezije.

Skladnost i ljepota naših narodnih nošnja najbolje se vidi u Etnografskom muzeju
Foto A. Fuis

Atrij Muzeja za umjetnost i obrt s prekrasnim uzorcima kovanog željeza

Muzej za umjetnost i obrt
(Trg Maršala Tita 10)

Osnovan 1880. od »Hrvatskog društva umjetnosti«. Sadrži radove umjetnika i obrtnika od XIV. do XX. stoljeća. Zbirke su podijeljene prema materijalu: željezo, bakar, kositar, mjed, bronca, srebro, staklo, keramika, tekstil, bjelokost i emajl. Osim toga sadrži stilski namještene sobe od renesanse do biedermeyera, kao i dvoranu satova.

Muzej grada Zagreba
(Opatička ul. 20)

Uređen prema najmodernijim principima suvremenog muzeja, te je rasporedom i postavom eksponata postao uzorom svim muzejima ove vrste. Osnovan 1906. U muzeju su pohranjeni spomenici i dokumenti iz prošlosti grada (cehovi, Gradec i Kaptol, crkvena umjetnost, Ilirski pokret, kazalište i t. d. od najstarijih vremena do dokumenata iz Narodno-oslobodilačke borbe grada). Tu ćemo se najbolje upoznati s njegovim povijesnim, gospodarskim i kulturnim razvojem.

Povijesni muzej Hrvatske

Još nije otvoren za javnost. Uređuje se u Opatičkoj ulici 18. U njemu se nalaze spomenici kulturnog i društvenog razvoja Hrvatske od XIV. st. do danas. Portreti, stara oružja, zastave, grafika i t. d.

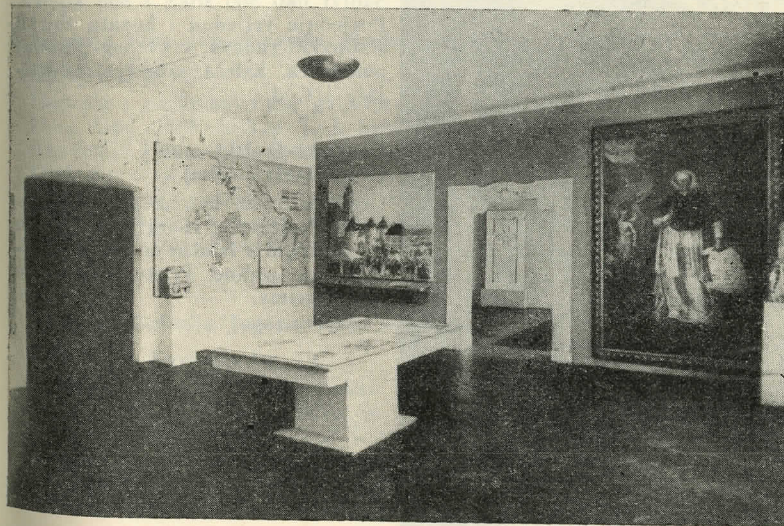
Muzej Srba u Hrvatskoj
(Marinkovićeva ul. 4)

Osnovan 1947. Prikazuje društveni i kulturni život Srba na teritoriju Hrvatske od njihova doseljenja do danas. Staro oružje, ikone, inkunabule, crkveno ruho, knjige i drugo.

Muzej narodnog oslobođenja
(Trg žrtava fašizma — paviljon)

Osnovan 1945. g. Prikuplja dokumente iz Narodno-oslobodilačke borbe u Hrvatskoj. Tu se nalazi prvo partizansko oružje, prva tiskara i cinkografija, kao i isprave o suradnji ustaša i četnika s okupatorom, dokumenti iz života izbjeglica u El Šatu i radovi naših likovnih umjetnika iz NOB-e.

Muzej grada Zagreba. Pogled na III. dvoranu

Muzej V. zemaljske konferencije KPJ (Dubrava, Bihaćka ul. 20)

Sadrži dokumente V. zemaljske konferencije KPJ, održane 1940. g., na kojoj je izabrano partijsko rukovodstvo na čelu s Titom.

Muzej I. zemaljske konferencije KPH (Dubrava, Ulica Prosinačkih žrtava 15)

Sadrži dokumente o radu KPH neposredno prije početka Drugog svjetskog rata.

Muzej VIII. konferencije zagrebačke partijske organizacije KPH (Pantovčak 175)

Sadrži građu o borbi KPJ pod konac šestjanuarske diktature i borbi protiv frakcionaštva u partiji. Posebno su izloženi dokumenti o Titovu radu i životu.

Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke (Kaptol 28)

Sadrži oko 500 slika i 300 kipova. Posjeduje vrijednu i bogatu zbirku zlatarskih radova, crkvenog posuđa: pokaznica, kaleža, ciborija, relikvijara i t. d.

Hrvatski školski muzej (Trg Maršala Tita)

Osnovan 1900. kao ustanova Pedagoško-književnog zbora. Podloga mu je materijal s izložbe u Parizu, održane iste godine. Pristupačan samo stručnjacima.

Nadgrobna ploča Dominike Betričić iz Senja (1509. g.) Povijesni muzej Hrvatske.

Gradski higijenski muzej

(Ilica 223)

Sadrži anatomske preparate, sadrene odljeve (mulažu) svih organa ljudskoga tijela, njihovu funkciju i međusobnu povezanost, kao i pozitivni i negativni utjecaj prirode na razvoj pojedinih organa i čitavog ljudskog organizma.

Stalna izložba higijene rada

(Mihanovićeva ul. 3)

Putem modela, fotografija, grafikona i statističkih podataka upoznaje široke narodne slojeve s higijenom rada i sprečavanjem nesreća pri radu.

Stalna lovačka izložba

(Račkoga ul. 9)

Sadrži velik broj preparirane divljači, koja se lovi u našim krajevima (ptice, zečevi, jeleni i t. d.), kao i bogatu zbirku lovačkih trofeja.

Veći dio ovih muzeja razvio se iz pojedinih odjela Narodnog muzeja, koji je bio osnovan za vrijeme Ilirskog pokreta potkraj prve polovice XIX. stoljeća. Danas je u ovih 18 muzeja sadržano 720.000 muzejskih predmeta, a od toga je izloženo oko 64.000. Godišnji se broj posjetilaca penje na preko dvjesta tisuća.

GALERIJE

Galerija slika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

(Zrinjski trg 11).

Najveća i najkompletnija galerija slika starih majstora na čitavom Balkanu. God. 1868. biskup J. J. Strossmayer osnovao je galeriju poklonivši Akademiji 256 slika, pretežno talijanskih renesansnih majstora. God. 1884. otvorena je galerija u novosagrađenoj renesansnoj palači Akademije. Galerija pruža pregled evropskih slikarskih škola i smjerova od XIV. do XIX. st., kao i domaćeg slikarstva iz doba renesanse i baroka. Galerija ima svoju stručnu knjižnicu i čitaonicu.

Moderna Galerija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

(Ul. Braće Kavurića br. 1.)

Galeriju je osnovalo 1898 g. kao samostalnu ustanovu »Hrvatsko društvo umjetnosti«. G. 1934. preselila je u današnju zgradu. Galerija je podijeljena u dva dijela: XIX. i XX. st. U njoj je prikazan razvoj hrvatskoga slikarstva u posljednjih 150 godina. Izložen je velik broj radova naših likovnih majstora, počevši od Biedermeyera preko romantizma, impresionizma do modernih smjerova u umjetnosti. Pokraj djela naših velikih sli-

Krsto Hegedušić: **Poplava** (Strossmayerova galerija)

kara i kipara poznatih izvan granica naše zemlje (Karasa, Račića, Becića, Meštrovića, Augustinčića, Kršinića i t. d.) naći ćemo ogroman broj radova i od drugih naših vrijednih umjetnika, iz svih razdoblja XIX. i XX. stoljeća.

Gliptoteka

(**Muzej plastike** — Medvedgradska ul. 2)

Gliptoteka sadrži bogatu zbirku sadrenih odljeva plastike: Odljeve rimskog i grčkog kiparstva, odljeve radova naših starih umjetnika od IX. do XVII. st. kao i plastiku suvremenih domaćih majstora. U sklopu gliptoteke nalazi se i galerija kopija (srednjovjekovne freske i t. d.). Gliptoteka ima i svoje izložbene dvorane u kojima povremeno priređuje izložbe.

Galerija slika grada Zagreba »Benko Horvat«

(Katarinski trg br. 2.)

God. 1946. sakupljač umjetnina Benko Horvat poklonio je gradu Zagrebu svoju privatnu galeriju. U galeriji je najvećim dijelom zastupano slikarstvo talijanske renesanse i baroka. Osim slika i crteža nalaze se i umjetnički predmeti grčke i rimske kulture: kamenje, intalji, tanagra-figure, keramika i niz arheoloških predmeta. Suvremena umjetnička djela domaćih slikara osim »Moderne galerije« obuhvaća i:

Gradska galerija suvremene umjetnosti

(Jezuitski trg 2.)

Osnovana je 1954. Kao temelj poslužili su otkupi s izložaba naših umjetnika, pretežno slikara, od Oslobođenja do danas. Osim slika ima i nešto skulptura i keramike. Galerija će se bogatiti i proširivati i drugim otkupima.

Kabinet grafike

(Ul. Braće Kavurića 1.)

Osnovan je 1953. u sklopu Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Prikuplja, čuva i znanstveno obrađuje sve grafičke vrednote s područja Hrvatske.

Posjeduje bogate grafičke zbirke. Ima i svoje izložbene prostore u kojima povremeno priređuje i izložbe grafike.

Osim ovih građanstvu je pristupačan i **»Meštrovićev atelier«** (Mletačka 8), u kojemu je izložen velik broj radova našega glasovitog kipara. Uz ove galerije postoji i niz zbirka javnog značenja:

Dagmar Chavrak (Ilica 117 a) sadrži stilsko pokućstvo iz početka XIX. st., minijature, obiteljske portrete iz XVIII. st., kao i predmete iz područja umjetničkog obrta.

Dr. Slavko Floegel (Tomislavov trg 14/I) uz suvremeno domaće slikarstvo i kiparstvo posjeduje i zbirku starinskog namještaja.

Zvonimir Pučar (Novakova ul. 24) posjeduje djela s područja domaće likovne umjetnosti.

Slavko Žimbrek (Vlaška 70 e) posjeduje djela s područja domaće likovne umjetnosti.

Ove privatne zbirke otvorene su četvrtkom i nedjeljom od 9-13 sati. Ulaz besplatan.

U svim galerijama i zbirkama umjetnina nalazi se oko 11.000 umjetničkih djela, a od toga je skoro 4.000 izloženo.

ARHIVI

Arhiv grada Zagreba

(Opatička ul. 29)

Osnovan početkom stoljeća, a obnovljen 1945. g. U njemu je sređen arhivski materijal grada od XIX. st. Čuvaju se dokumenti i arhivi gradske uprave, škola, poduzeća, tvornica, različitih udruženja, trgovačke komore, Prve hrvatske štedionice i neki sudski arhivi. Stariji arhivski materijal grada, koji seže do XII st. nalazi se u Državnom arhivu, gdje se nalazi i »Zlatna bula«.

Državni arhiv

(Marulićev trg 21)

Osnovan 1643. Sadrži mnogobrojne izvorne dokumente iz hrvatske povijesti od X. st. pa do danas. Građa je podijeljena na sedam glavnih serija: 1) isprave (od najstarijih vremena do 1750), 2) arhivi vrhovne uprave i vrhovnih sudova, 3) arhivi niže uprave i ostalih upravnih tijela, 4) arhivi gradova, trgovišta i općina, 5) arhivi samostana pavlina, franjevaca, augustinaca (Rijeka) i klarisa, 6) arhivi Vojne Krajine, 7) vlastelinski arhivi gradova, te obiteljski i osobni arhivi mnogih plemićkih obitelji. Među osobito vrijedne dokumente spada i »Zlatna bula« kralja Bele IV. iz 1242. g., te Zakmardijeva škrinja (Cista regni).

Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

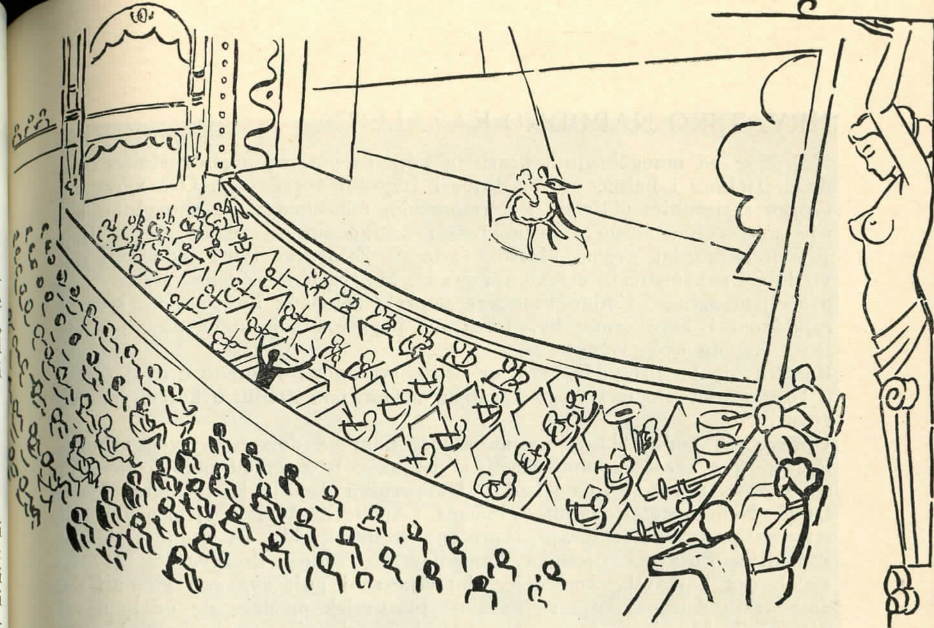
(Zrinjski trg 11)

Osnovan 1868. Sadrži originalne rukopise naših književnika, umjetnika i znanstvenih radnika, rukopise koji su poslužili kao temelj na kojem se izgrađivao arhiv, koji danas ima najbogatiju zbirku glagolskih i ćirilskih rukopisa na čitavom svijetu, a zatim bogatu zbirku latinskih listina i kodeksa, te preko 3000 srednjovjekovnih isprava i t. d.

Arhiv za likovne umjetnosti

(Demetrova ul. 18)

Osnovan 1952. u sastavu Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Sadrži bogatu fototeku i dokumentaciju (članci i reprodukcije iz novina i časopisa), zatim evidencionu kartoteku umjetnika, izložaba i t. d. Kao temelj poslužio mu je arhiv gliptoteke i arhiv Društva hrvatskih umjetnika.

KULTURNI ŽIVOT

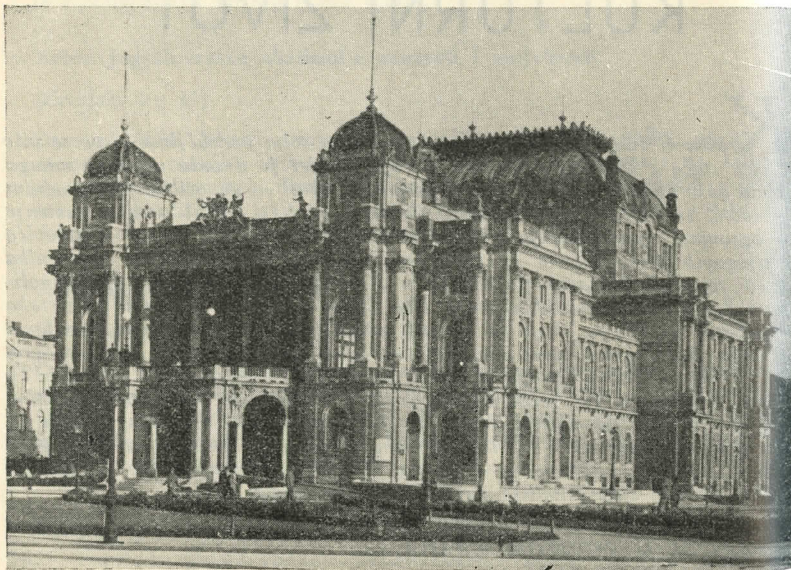
Kulturni život grada naglo se razvija na svim područjima i sve se više i više stače s kulturnim životom Evrope. Svijet je dosada upoznao mnoga djela naše kulture i mnoga imena umjetnika, koji su govorili međunarodnim jezikom, (slikari, kipari, pjevači, plesači i t. d.) i uložili veliko kamenje u ogromnu zgradu evropske kulture. Sjetimo se kipara Ivana Meštrovića i njegovih djela rasutih po svim kontinentima, Augustinčićeva spomenika pred zgradom Ujedinjenih nacija u New-Yorku, primadonne Metropolitena Zinke Kunc, velikih uspjeha Mie Čorak u Parizu, desetaka i desetaka hrvatskih umjetnika, koji su ostavili svoje tragove po mnogim zemljama svijeta. Naša opera, balet i ansambl narodnih igara gostovali su u mnogim gradovima, a slična strana umjetnička tijela česti su gosti Zagreba. To Vam je poznato, jer jezik dlijeta, kista i klavira svi razumiju. Međutim, umjetnost koju ne možete razumjeti bez poznavanja hrvatskog jezika — govorim o književnosti — manje Vam je poznata, premda je ovaj grad dao i nekoliko književnika evropskog formata: romantika Šenou, modernista Matoša, ekspresionista Krležu i mnoge druge.

Budući da smo večeras nakanili posjetiti kazalište, počnimo odmah s KAZALIŠNIM ŽIVOTOM GRADA.

HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE

Najljepše od mnogobrojnih kazališta koja su potkraj prošlog stoljeća podizali Helmer i Fellner po Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Ova zgrada sa svojim razigranim oblicima i harmoničnim odnosima masa s okolnim manje više volumenozno i arhitektonski usklađenim zgradama, te s lijepo proporcioniranim Trgom Maršala Tita uz Zrinjevac tvori jedno od najvrednijih urbanističkih ostvarenja grada. Meštrovićev »Zdenac života« pred pročeljem zgrade, Cotino brončano poprsje Stjepana Dežalića na sjeverozapadnom i Fernkornov Sv. Juraj na jugozapadnom uglu trga još više ističe ljepotu ovog kompleksa.
Kazalište je 14. listopada 1895. uz velike svečanosti otvoreno u ovoj zgradi, u koju se doselilo iz staroga kazališta u Gornjem gradu, o kojem smo već govorili.
Upravo tih godina kazališna umjetnost Zagreba dolazi do svog vrhunca. Prvi počeci kazališne umjetnosti javljaju se u Zagrebu polovicom XVI. st., nekako u isto vrijeme kad u Dubrovniku djeluje komediograf Marin Držić. Nema profesionalnih glumaca. Amateri, đaci i sjemeništarci uz crkvena prikazivanja igraju i profana scenska djela — strane i domaće komedije. Pojavom pjesnika komediografa Tituša Brezovačkog (1757—1805), oca kajkavske komedije, obnavlja se i pojačava rad gimnazijskih amaterskih družina, koje su nažalost još uvijek preslabe da odole navali njemačkih kazališnih trupa sistematski ubacivanih od bečkog dvora u

Hrvatsko Narodno Kazalište Foto Dabac

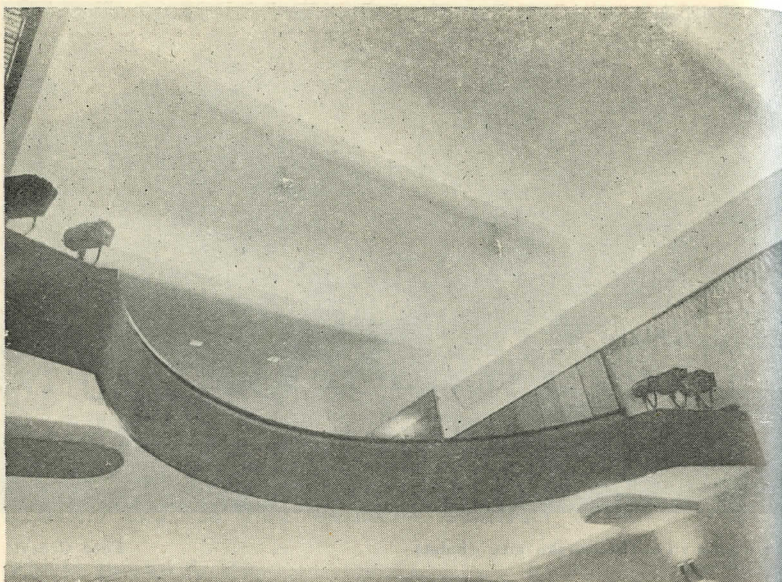

B a r a n o v i ć: Licitarsko srce (balet) Foto Grčević

doba germanizacije. Za narodnog preporoda pitanje hrvatskog kazališta postaje jedno od životnih pitanja kulturne i političke egzistencije naroda. G. 1840. prikazuje se prva hrvatska drama (Kukuljevićev »Juran i Sofija«), a malo zatim i nacionalna opera Lisinskoga »Ljubav i zloba«. Napokon g. 1860., nakon žestokih demonstracija u kazalištu, potpuno je istisnuta njemačka riječ s hrvatske pozornice, njemački su glumci protjerani, a kazalište postalo narodnom ustanovom. Razvija se hrvatska drama (Demeter, Freudenreich, Bogović, Jurković, Tomić i t. d.), opera (Lisinski, Zajc).

Glumci najviše žrtvuju. Po pet i šest mjeseeci ne primaju plaću. Braća Freudenreich, — prvi hrvatski profesionalni glumci — da se mogu prehraniti, odlaze na turneje u pokrajinu. Sedamdesetih godina javljaju se glumci velikih kvaliteta, koji će nekoliko desetljeća djelovati na zagrebačkoj pozornici (veliki traged Andrija Fijan, Adam Mandrović, Marija Ružička-Strozzi i drugi). Pod konac stoljeća javlja se veliki reformator našeg kazališnog života dramatik Stjepan Miletić, posljednji intendant u staroj i prvi u novoj zgradi. Stara slavna garda silazi s Markova trga i donosi u novu zgradu kazališnu umjetnost, kao veliku i dovršenu vrednotu, koja će obilježiti zlatni vijek hrvatskoga kazališta.

Prije prvog svjetskog rata drama se obogaćuje djelima Vojnovića, Begovića, Ogrizovića i drugih, a dramski ansambl glumcima visokog kvaliteta, kao što je bila Nina Vavra i Ančica Kernic. Tada djeluje i prvi veliki režiser Ivo Raić. Između dva rata, pod izvrsnim režiserima Gavellom i Strozzijem izgrađuje se niz glumaca evropskog formata, među kojima se ističe Josip Papić, Dubravko Dujšin, Vika Podgorska, Božena Kraljeva, Viktor

Zagrebačko dramsko kazalište. Strop. Foto Hohnjec

Bek i t. d. Djelovanje Gavelle koji u stopu prati dostignuća evropske scene, odrazuje se i na najmlađoj generaciji njegovih učenika odgajanoj nakon drugog svjetskog rata.

Od prvog svjetskog rata do danas stvara u Zagrebu niz domaćih dramskih pisaca, među kojima se ističe Miroslav Krleža.

U Zagrebačkoj operi i baletu pojavljuju se sve više domaći skladatelji (Baranović, Gotovac, Lhotka, Odak i drugi), javljaju se pjevači evropskog formata (Zinka Kunc, Srebrenka Jurinac, Vilma Nožinić, Gostić, Ružđak i t. d.), te plesači (Ana Roje, Oskar Harmoš, Zlata Lanović i t. d.).
Danas uz hrvatsko narodno kazalište djeluju još nekoliko kazališta:

Zagrebačko dramsko kazalište (Frankopanska ulica)

Od 1930—1953. g. Hrvatsko narodno kazalište imalo je još jednu kuću (Malo Kazalište), u kojoj su se prikazivale drame, komedije i operete. G. 1953. nekoliko glumaca i režisera odvojilo se od matice, popunilo ansambl članovima iz drugih kazališta i u spomenutoj zgradi otvorilo Zagrebačko dramsko kazalište. Zgrada je preuređena pod vodstvom arhitekta B. Rašice, arhitektonski lijepo oblikovana s veoma dobrom zvučnom izolacijom.

Kazalište ima probran repertoar suvremenih stranih i domaćih dramskih djela. Pod vodstvom izvrsnog režisera Gavelle predstave se uzdižu na zamjernu scensku visinu.

Kazalište »Komedija«

Otvoreno 1948. u dvorani na Kaptolu. Ovo kazalište izvodi laku domaću i stranu komediju i operetu.

Zemaljsko kazalište lutaka (Tomislavov trg 20)

Za naše najmlađe otvoreno je g. 1948. kazalište lutaka, koje je dalo niz izvrsnih predstava domaćih i stranih autora. Dobar glumački ansambl. Lutke izrađuju naši likovni umjetnici.

Iz godine u godinu broj se posjetilaca kazališta sve više i više povećava. Kapacitet, broj predstava i posjetilaca najbolje ćete vidjeti iz priložene tablice:

Sezona 1954/1955

Kazališta	Broj sjedala	Izvedena djela		Broj predstava	Broj posjetilaca
Hrvatsko narodno kazalište	850	Drama	15	155	125.183
		Opera	25	135	124.060
		Balet	7	32	28.959
		Opereta	2	5	4.253
		UKUPNO	49	327	282.455
Komedija	590	Opereta	13	164	91.324
		Komedija	13	185	81.944
		UKUPNO	26	349	173.268
Zagrebačko dram. kazalište	478	Drama	16	258	97.394
Zemaljsko kazalište lutaka	235		7	207	45.678
SVEUKUPNO	2.153		98	1.141	598.795

Kazališni život grada ne bi bio potpun kad ne bismo spomenuli **»Pionirsko kazalište«** u kojemu djeca glume za djecu, te čitav niz dramskih sekcija radničkih i studentskih umjetničkih društava, kao i amaterska kazališta. Sve ove družine djeluju u sklopu domova kulture prosvjetnih društava i općinskih prosvjetnih ustanova.
Da potpuno zaokružimo kazališni život grada, moramo spomenuti **Akademiju za kazališnu umjetnost,** u kojoj se odgojio i odgaja čitav niz (u god. 1954. bilo je 64 polaznika) glumaca i režisera, koji po čitavoj zemlji gaje i uzdižu kazališnu umjetnost.
Ovdje možemo spomenuti i **»Variété«** (Ilica 31). Osnovan je 1947. U njemu nastupa uz domaće i velik broj stranih artista iz mnogih zemalja svijeta. Uz artističke akrobacije, jonglerske i madjioničarske vještine, »Variété« izvodi i pjesme, plesove i skečeve.

FILM

Već god 1903. i 1904. snimaju se u Zagrebu prvi filmski journali, a 1912. prvi film u dužini od 300 metara. Potkraj Svjetskog rata »Croatia-film« snima nekoliko umjetničkih filmova (»Vragoljanka«, »Matija Gubec«, »Grička vještica«). Ti su filmovi, kao i oni između dva rata bili samo pokušaji. Što naš film nije uspio najviše je kriv financijski moment, jer nijedno poduzeće nije moglo podnositi tako velike troškove kakve iziskuje filmska proizvodnja.

Tek nakon Drugog svjetskog rata nastaje življi rad na stvaranju i održavanju domaće filmske proizvodnje. U posljednje vrijeme naša filmska poduzeća počinju snimati i u koprodukciji s inozemnim. God. 1947. osniva se u Zagrebu poduzeće za proizvodnju umjetničkih, kulturnih, dokumentarnih i reklamnih filmova:

Jadran-film

Najprije djeluje u skučenim prostorijama na Jordanovcu, zatim se proširuje u dijelu zgrade Nadbiskupskog sjemeništa na Šalati, a tokom 1955. sasvim će se preseliti u filmski grad, koji se izgrađuje u Dubravi. Od prvog umjetničkog filma iz 1947. »Živjet će ovaj narod«, ovo je poduzeće proizvelo desetak umjetničkih i stotinjak kulturnih i dokumentarnih filmova.

Neki filmovi proizvodnje »Jadran-filma« prikazivani su na edinburškom, salzburškom, berlinskom i venecijanskom festivalu, kao i na festivalu u Cannesu i Mar de Plata, gdje su pobudili zanimanje i kod publike i kod kritike.

Zora-film

Poduzeće je nastalo 1951. spajanjem »Nastavnog filma« i »Duga filma« (crtanog filma). Na uskoj i normalnoj vrpci proizvodi nastavne, kulturne, prosvjetne, reklamne i propagandne filmove, kao i dia-filmove, te vrši distribuciju uskih filmova. Svojom proizvodnjom uvelike olakšava rad u školama i igra vidnu ulogu u narodnom prosvjećivanju.

Osim toga djeluje i poduzeće za proizvodnju reklamnih, dokumentarnih i umjetničkih filmova **»Zagreb-film«** i **»Croatia film«.**

Film u Zagrebu, kao i u čitavom svijetu privlači ogroman broj publike, a taj se broj iz dana u dan povećava i iziskuje nove kinematografe.

KINEMATOGRAFI

Sedamnaest kinematografa, dvije terase, jedna ljetna pozornica i tri predstave dnevno još je uvijek premalo za potrebe grada, jer na svaki kinematograf otpada 20.000 stanovnika.

Iz godine u godinu povećava se broj gledalaca kino-predstava, tako da su zagrebački kinematografi u 1953. imali više posjetilaca nego u 1945. svi kinematografi u Hrvatskoj uključivši i Zagreb.

U god. 1953. zagrebački kinematografi imali su preko 11.000 sjedala, dali su skoro 13.000 predstava i primili gotovo šest milijuna posjetilaca, a u prvih šest mjeseci 1954. g. preko sedam tisuća predstava i tri i pol milijuna posjetilaca.

Premijerni kinematografi (Zagreb, Lika, Balkan, Tuškanac, Central, Kozara) smješteni su u najužem centru, a reprizni uglavnom na periferiji grada.

GLAZBENI ŽIVOT

Sve do XIX. st. ne može se govoriti o jačem glazbenom životu grada. Tek biskup Vrhovac na prelomu XVIII. i XIX. st. namjestio je u prvostolnici laike koraliste, koje za svečanosti posuđuje i pojedinim velikašima. Domaće glazbe nema ni u prvim desetljećima XIX. st. Izvode se veliki skladatelji Zapada, a pučku popijevku istiskuje bezvrijedna pomodna pjesma

također uvezena. Međutim, interes se za glazbu budi, osniva se Glazbeno društvo, otvara se 1827. prva glazbena škola na Balkanu. No glazbeni život Zagreba u stvari počinje pojavom Lisinskoga (1819.-1854.), skladatelja prve hrvatske opere »Ljubav i zloba« (izvedena 1846). Lisinski se u svojim kompozicijama, davorijama, zborskim djelima i operi saživljuje s narodnim glazbenim izrazom.

Potkraj XIX. st. djeluje u Zagrebu Riječanin Ivan Zajc, tvorac opere »Nikola Šubić Zrinjski«, neobično plodan skladatelj opera, opereta, zborova, komornih djela i t. d., osnivač i prvi direktor stalne zagrebačke opere (16 godina) i inicijator čitavog glazbenog života u drugoj polovici XIX. stoljeća (40 godina direktor Glazbenog zavoda). Uza nj djeluje prvi izraziti muzikolog Kuhač, čiji rad kontinuirano nastavljaju sve do danas sakupljači narodnog glazbenog blaga i muzički pisci: Žganec, Širola, Plamenac, Matetić-Ronjgov, Andreis i t. d.

Glazbeni život Zagreba ne možemo odvojiti od glazbenoga života Hrvatske, jer u njemu živi i djeluje uglavnom najveći dio glazbenih radnika rođenih u različitim krajevima Hrvatske, pa i izvan nje.

Pravi glazbeni procvat počinje koncem prvog rata i traje sve do danas.

Tu su skladatelji opere (Dobronić, Dr. Markovac, Gotovac, Odak, Brkanović i t. d.), baleta (Baranović, Lhotka), simfonija, suita, klavirskih i orkestralnih kompozicija (Šulek, Papandopulo, Grgošević, Kunc, Sakač i t. d.), kao i čitav niz skladatelja lake glazbe.

Zagreb je dao velik broj reproduktivnih glazbenih umjetnika (pjevača, svirača, dirigenata) poznatih i daleko izvan granica naše zemlje. Spomenut ćemo Zinku Kunc (Metropoliten-opera), Miu Čorak (Pariz), Srebrenku Jurinac (Beč) i t. d. Majstori baleta Oskar Harmoš i Ana Roje imaju i svoju uglednu međunarodnu baletnu školu na Jadranu (Kaštel Stari — Split).

Od glazbenih tijela u prvom se redu ističe

Državni simfonijski orkestar

Razvio se iz radio orkestra i osamostalio 1948. g. Okupio je oko sebe sedamdesetak svirača i solista, te izvrsne dirigente Zauna, Horvata i Bombardellia. Orkestar je izveo i izvodi mnoge simfonijske koncerte, simfonije evropskih klasika, kao i domaćih kompozitora.

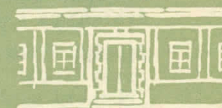
Treba spomenuti i **»Colegium musicum«,** koji izvodi stilske koncerte, te **»Zagrebačke soliste«** u okviru Radio Zagreba, i na kraju inozemstvu, a vjerojatno i vama dobro poznati: »Lado«.

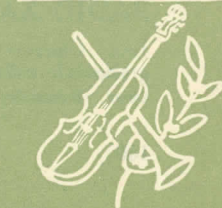

»LADO« državni ansambl narodnih plesova.

U živopisnim originalnim narodnim nošnjama izvodi narodne plesove, kola i pjesme iz svih krajeva Jugoslavije. Kako Jugoslavija spada u jednu od folklorom najbogatijih zemalja svijeta, to nije nikakvo čudo, da je ovaj ansambl u inozemstvu pobrao zavidne uspjehe, a na festivalima prve nagrade.

U muzičkoj prošlosti grada najznačajniju je ulogu odigrao

Hrvatski glazbeni zavod

Razvio se iz Glazbene škole, otvorene 1827., iz koje je najprije postao »Narodni zemaljski glazbeni zavod« (1861), koji kao konzervatorij (1920) postaje državnom ustanovom, a 1951. g. dobiva naziv »Muzička Akademija«. Današnju zgradu (Gundulićeva ul. 6) podiglo je Glazbeno društvo (1876) a drugu do nje, u kojoj se danas nalazi **»Državna muzička škola«** podiglo je isto društvo 1895. g. Zavod ima lijepu dvoranu u kojoj je niz godina priređivala koncerte **Zagrebačka filharmonija,** poznata po svojim gostovanjima u inozemstvu. Njen rad danas nastavlja **»Državni simfonijski orkestar.«**

No što je grad više rastao, to je dvorana postajala sve skučenija za njegove potrebe: za mnogobrojne filharmonijske, komorne i solističke koncerte, te je god. 1949. preuređena velika kino-dvorana u Teslinoj ulici u sadašnju

Koncertnu dvoranu »Istra«. Dvorana je prostrana, lijepo riješena i s dobrom zvučnom izolacijom. To je danas glavna dvorana u gradu, a pripada Državnom simfonijskom orkestru. U njoj se održavaju filharmonijski, komorni i solistički — domaći i strani — koncerti.

Veliki simfonijski i ostali koncerti povremeno se održavaju i u dvorani Zagrebačkog Velesajma, u kojoj je 1952. g. izvedena i IX. Beethovenova simfonija.

U ove dvije dvorane, koje imaju oko 1400 sjedala održano je u sezoni 1953/54. 139 koncerata za 90.000 posjetilaca.

Ovdje treba spomenuti i **Koncertnu poslovnicu** (Opatička 10), koja organizira domaće koncerte, kao i gostovanja domaćih umjetnika u inozemstvu i inozemnih u zemlji.

Na kraju moram spomenuti značajnu ulogu, koju igraju muzičke sekcije kulturno-umjetničkih i prosvjetnih društava. One daju vokalne i instrumentalne koncerte i priredbe, najčešće po domovima kulture, općinskim dvoranama i radnim kolektivima, a gdjekada i u ove dvije velike dvorane.

Muzički život grada ne bio potpun kad ne bismo spomenuli i radio.

RADIO ZAGREB

Ima šesnaest orkestara i zborova (Komorni orkestar, Ansambl zagrebačkih solista, Radio orkestar, Veliki zabavni i plesni orkestar, Radio zbor, Komorni zbor, Gudački kvartet, Duvački kvintet, Klavirski duo i

trio, Vokalni kvintet »Lisinski«, Ženski kvartet, Grupa Dalmatinaca, Tamburaški zbor, Narodna družina). U ovim orkestrima i zborovima djeluje 250 članova. Mnoga od ovih muzičkih tijela priređuju i javne koncerte u dvorani »Istra« i »Hrvatskom glazbenom zavodu«, kao i po kolektivima. Često gostuju u ostalim većim i manjim gradovima u zemlji, a nerijetko i u inozemstvu. Tako je Komorni orkestar gostovao skoro u svim zemljama Evrope (Belgija, Francuska, Švicarska, Njemačka, Italija i t. d.). S druge strane Državni simfonijski, operni i orkestar kazališta »Komedija« česti su gosti Radio Zagreba. Radio Zagreb učinio je mnogo za popularizaciju naše narodne pjesme i popijevke. Osim u muzičkom, Radio Zagreb učestvuje i u dramskom životu grada. Tako svake srijede od 20,30—21,30 sati daje radiodramske emisije, a u emisiji »Sastanak subotom u 16 sati« kratke polusatne radio-igre. Dobri režiseri (Hetrich, Bajsić, Brkić, Koletić) podigli su ove izvedbe na zamjernu umjetničku visinu. Na kraju ćemo reći dvije riječi i o samoj radiostanici. Zagreb je od svih gradova na Balkanu prvi dobio radio-stanicu. Bilo je to 1926. g. Skroman radio-odašiljač od 350 vata narastao je u 1940. g. na 0,75 kW, u 1947. na 20 kW, a 1949. stanica se popela na 135 kW, što odgovara potrebi tako velikoga grada, političkog i kulturnog središta zemlje. Radio Zagreb radi na valu 264,07 m.

Radio Sljeme na valu 202,1. Daje programe zabavnog, muzičkog i reklamnog karaktera. Na istom valu za vrijeme školske godine radi i **Školski radio,** osnovan na inicijativu Savjeta za nauku, prosvjetu i kulturu NRH. Izdaje vrijedan mjesečnik »Radio u školi«.

Radio kao i film, a u budućnosti i televizija postaje jednom od osnovnih potreba suvremenog čovjeka. Dok je g. 1926. Zagreb imao svega 290 radio-prijemnika, koncem 1954. taj se broj popeo na 47.474, tako da na svakih sedam građana otpada po jedan radio-prijemnik.

KNJIŽEVNOST

Književnost se u Zagrebu rodila relativno kasno. I Reformacija i Protureformacija ostale su uglavnom bez učinka. Jači razvoj književnosti u Zagrebu počinje s Pavlom Ritterom Vitezovićem, o kojemu smo govorili u povijesnom dijelu, nastavlja se komediografom Brezovačkim i životari do buđenja nacionalne svijesti, do Ilirskog preporoda. U tom buđenju nacionalne i političke svijesti zahvaćene povišenom temperaturom evropskoga romantizma, budi se i književnost, stvara se jedinstveni književni jezik (1836), reformira se pravopis, udaraju se temelji kazalištu, nastaje najbolji hrvatski ep (Mažuranićev »Smrt Smail-age Čengića« 1846., — preveden na desetak evropskih jezika), piše čitav niz pjesnika i pripovjedača (Vraz, Preradović, Demeter, Kukuljević, i drugi), izlaze prve hrvatske novine (1835), osniva se Matica Ilirska (1842), izrasta hrvatski romantizam, koji će pojavom Augusta Šenoe (1838—1881) doseći visinu evropske romantičke književnosti.

Šenoa je udario temelje i hrvatskom realizmu, koji će nastaviti Kovačić, Kozarac, Novak, Leskovar, Vojnović, Đalski, Derenčin, a Kumičić ga

dovesti do naturalizma. Čitava ova plejada, mnogi od njih relativno veoma mladi, i fizički umire u prvim godinama dvadesetoga stoljeća, u vrijeme Hrvatske Moderne. Možemo reći da je Hrvatska Moderna nikla iz spaljivanja madžarske zastave (1895), koju su zapalili hrvatski sveučilištarci za vrijeme Khuenove strahovlade. Prvo optuženi bio je pjesnik Vidrić, a među optuženima i Stjepan Radić. Niču mnogi politički i književni časopisi, rađa se moderna kritika (Lunaček, Jakša, Matoš), lirika (Vidrić, Ujević, Nazor), proza (Matoš, Šimunović, Polić-Kamov), drama (Ogrizović, Vojnović, Begović), dječja književnost (Ivana Brlić-Mažuranić). Ekspresionizam unosi u hrvatsku književnost Donadini, A. B. Šimić i glavni predstavnik ekspresionizma kod nas i centralna književna ličnost između dva rata pjesnik, romanopisac, kritičar i dramatik Miroslav Krleža. Između dva rata obogaćuje se proza (Begović, Cesarec, Ivan Goran Kovačić, Kolar, Kaleb), poezija (Cesarić, Tadijanović, Krklec, Delorko). Nakon rata javlja se čitav niz prozaista (Marinković, Matković, Šegedin, Dončević, koji su radili i prije Drugog svjetskog rata). Poslijeratnu liriku predsavlja Kaštelan, Parun, Pavlović i drugi. U prozi i poeziji javljaju se mnoga nova imena, koja već svojim prvim radovima mnogo obećavaju. Hrvatska književnost nije nepoznata ni Evropi. U posljednjih stotinjak godina mnoga djela hrvatskih književnika prevedena su na evropske, a posebno na slavenske jezike. Djela hrvatskih dramatika, napose Begovića (»Grofica Walewska«) izvođena su gotovo u svim evropskim zemljama. Treba spomenuti da književnici imaju svoje staleško udruženje u kojemu djeluje preko stotinu članova, a izvan društva pedesetak. God. 1954. Društvo je pokrenulo knjižnicu domaćih pisaca. Osim ovoga udruženja postoji i udruženje radnika pisaca koji imaju svoju književnu reviju »Koraci«. Osim ove u Zagrebu izlaze još dvije književne revije »Republika« i »Krugovi«.

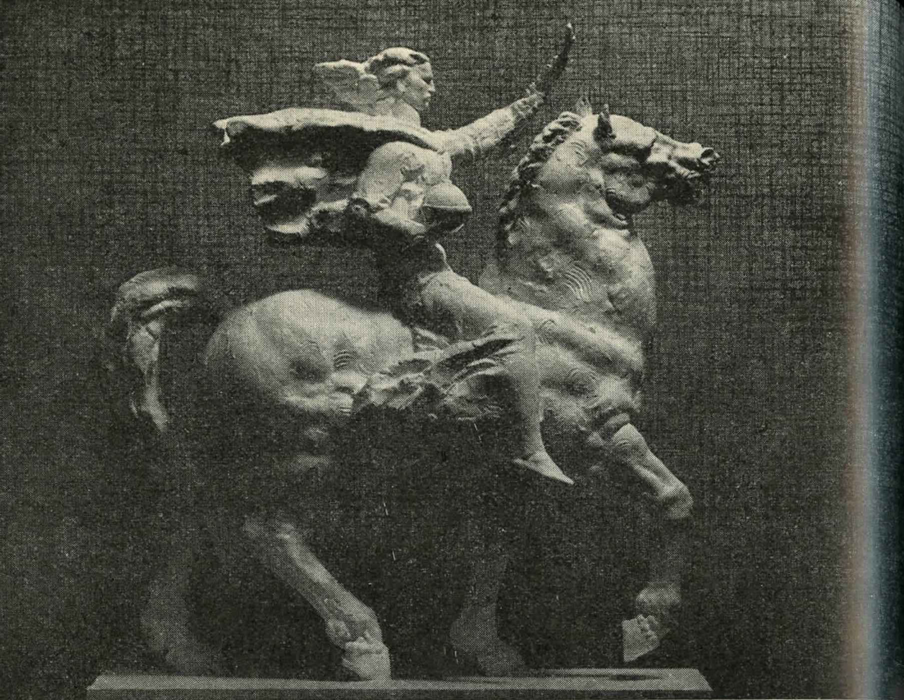
A sada nakon predstave, svratimo u Kazališnu kavanu. Mala intimna kavanica u kojoj se desetljećima okupljaju ljudi iz umjetničkih krugova: književnici, slikari, kipari, kazališni ljudi ...
— Čija je to zidna slikarija u njoj? — pitate.
To je rad suvremenog slikara Murtića. Kad ste to spomenuli, podsjetili ste me, da nam je izmakla jedna veoma važna grana kulturnog života Zagreba:

LIKOVNA UMJETNOST

Likovni život Zagreba razvija se dvojako: dok su slikarstvo, napose minijatura i primijenjena umjetnost obilno zastupani u renesansi, dotle arhitektura skoro izravno iz gotike prerasta u barok, da se pod konac XIX. st. opet pokuša vratiti gotici (pregradnje, nekoliko regotiziranih crkava). Od svih smjerova barok se u Zagrebu najljepše razvio i ostavio najveći broj spomenika. U XVII. i XVIII. st. djeluje u Zagrebu niz baroknih majstora, koji skulpturom i slikarijama ukrašuju grad, napose crkve i samostane. Među njima se ističe veliki majstor kista Bernard Bobić, koji je uz mnoštvo standardnih radova oslikao i dva oltara u prvostolnici, od ko-

Ivan Meštrović: Skidanje s križa (Pietà). Rim. →

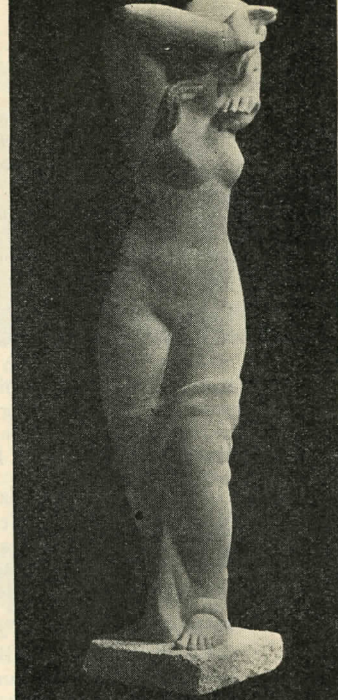

Antun Augustinčić: Spomenik za Ujedinjene nacije u New Yorku

Josip Račić: Autoportret

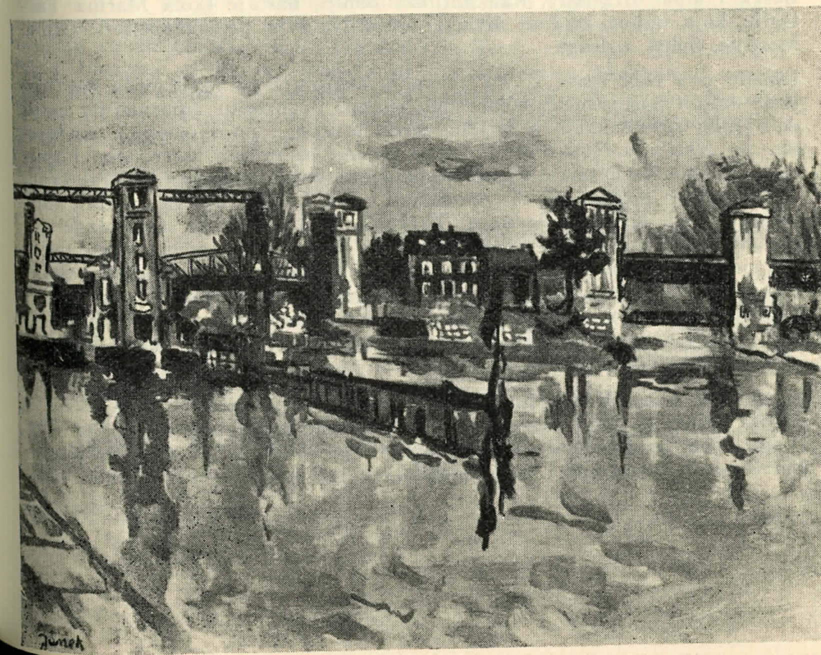
Frane Kršinić: Buđenje

jih se slike s oltara Sv. Ladislava čuvaju u Staroj galeriji Jugoslavenske Akademije. Ne manje opsežan bio je rad pavlina Ivana Rangera (1700—1753), freskoslikara iluzionističkog smjera, koji je ostavio desetke i desetke zidnih slikarija po crkvicama Hrvatskog Zagorja (Purga, Belec, Varaždin) i u Zagrebu (Remete, koje smo već spomenuli). U istom razdoblju djeluje i Francesco Robba (1698—1757), čije smo oltare spomenuli kad smo govorili o crkvi Sv. Katarine, gdje se nalazi i oltar Sv. Ignacija, njegovo najvrednije djelo.

Slikari prve polovice XIX. st. rade u duhu Biedermeyera. U to se doba javlja i veliki slikar Karas s kojim u stvari i počinje suvremeno hrvatsko slikarstvo. Druga polovica stoljeća u likovnom životu zagrebačkog kruga, kojemu je središnja ličnost F. Quiquerez, označuje procvat hrvatskoga romantizma. Nikola Mašić (1852—1902) otvara novo razdoblje: realizam, a Vlaho Bukovac donosi iz Pariza akademizam na impresionističkoj paleti. Pod njegovim utjecajem radi čitavo jedno pokoljenje (Medović, Iveković, Crnčić, Kovačević, Tišov, Čikoš-Sesija i drugi). Devetnaesto stoljeće dalo je i nekoliko izvrsnih kipara, koji su udarili temelje našoj suvremenoj plastici (Rendić, Frangeš, Valdec).

Početkom XX. st. javlja se slikarica akvarela i pastela Slava Raškaj, prva koja samostalno dolazi do vrijednosti kolora i plein-aira.

Leo Junek: Suresnes na Seini

Dvadeseto stoljeće daje i kipara svjetskoga glasa, temperamentnog južnjaka Ivana Meštrovića, koji preko bečke secesije, babilonsko-asirske skulpture i Rodina dolazi do skladne dinarske monumentalnosti i širokog, ponešto patetičnog zamaha. Između dva rata gotovo neprestano djeluje u Zagrebu. Radi u najrazličitijim materijalima (od zemlje do bronce) stotine i stotine skulptura i reljefa rasutih po Evropi, Americi i Aziji. Oko njega okuplja se niz slikara i kipara (Rački, Kljaković, Studin, Dešković, Vanka i drugi).

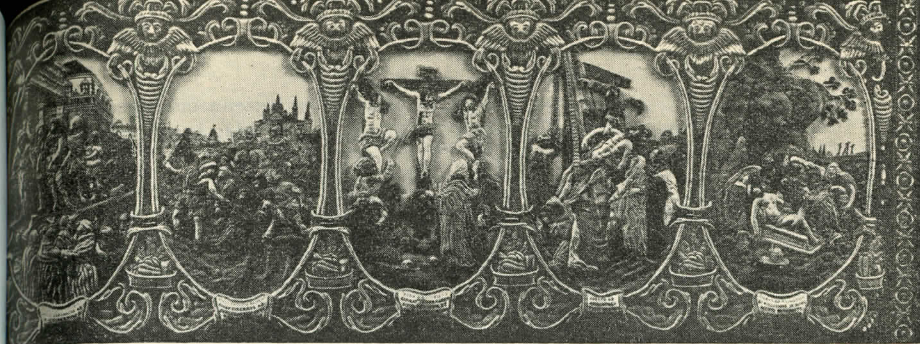
Značajnu ulogu pred prvi svjetski rat odigrala je grupa münchenske škole (Račić, Kraljević, Becić i Hermann). Ovi slikari prekidaju s njemačkim akademizmom i usvajaju francuski impresionizam ranoga Maneta. Koloristički ekspresionizam predstavlja grupa iz »Proljetnog salona« neposredno nakon prvog rata na čelu s Uzelcem i Gecanom. U to vrijeme zauzimaju vrijedno mjesto u našem slikarstvu Plančić, Junek (koji već niz godina djeluje u Parizu) Šumanović i drugi.

Uporedo s grupom iz »Proljetnog salona« djeluje grupa trojice: Becić, Miše, Babić. Babić djeluje i kao značajan likovni kritik i kazališni scenograf. Između dva rata radi čitava plejada slikara: Bulić, Šohaj, Šulentić, Filakovac i drugi. Posebno mjesto zauzima Ignjat Job sa svojom bogatom ekspresionističkom paletom.

Tada nastaje veoma značajna grupa »Zemlja« koju osniva Krsto Hegedušić okupivši niz slikara (Generalić, Postružnik, Ž. Hegedušić, Tompa, Svečnjak, Ružička, Tomašević, Mraz). Ova grupa osobito naglašava socijalnu notu u umjetnosti, a po tretmanu se približuje radovima Pitera Bruegela. Usprkos jedinstvenom programu članovi su se grupe razvili individualno: od tragično intonirane monumentalnosti Hegedušića do široke skale boja i motiva ostalih. Ovoj su grupi bliski seljak slikar Virius, Božek i kipar Bezeredy. Kao antiteza zemlji, nastaje škola Marina Tartaglie, koja se bori za čisti slikarski izraz. Na ovim principima rade Gliha, Mezdjić, Šohaj i drugi.

Između dva rata ističu se na području skulpture uz Meštrovića još trojica: Antun Augustinčić, izvanredno snažan u portretu i poznat po mnogobrojnim spomenicima u svijetu, među ostalim i po spomeniku za Ujedinjene Nacije u New Yorku; Frano Kršinić sa svojim zatvorenim i smirenim lirskim figurama i Vanja Radauš sa svojim eruptivnim karakterom i dramatikom pokreta. Treba spomenuti i Ivu Lozicu, kojega su ubili talijanski fašisti, te Cotu, Antunca, Turkalja, Perića i druge. Od mlađe generacije kipara treba istaći Kostu-Angeli-Radovanija, veoma suptilnog i proosjećajenog, Bakića, Džamonju, Michielija, Kožarića, a od slikara Stančića s njegovim bujnim i smionim temperamentom, Vaništu s lirskom intonacijom, Dulčića s bogatom kolorističkom skalom, Murtića, Vežu, Reisera, Pricu, Šimagu, Resteka, Kinerta, Vojvodića i čitav niz novih i novih, koji svake godine dolaze s

Akademije likovnih umjetnosti, koja se iz prve privatne škole Crnčića i Čikoša (1904) najprije razvila u Školu za umjetnost i obrt (1907), u Višu školu (1916), u Akademiju (1922), a 1940. g. podiže se na rang fakulteta. Potrebno je spomenuti i četiri majstorske radionice, u kojima radi velik

Vez s Božjeg groba u Zagrebačkoj katedrali. Rad glasovite veziljske škole biskupa Petretića (XVII. st.)

broj mlađih umjetnika; tri kiparske: Augustinčića, Kršinića, Radauša i jedna slikarska: Krste Hegedušića, i na kraju Meštrovićev atelier u Ulici Gorana Kovačića*

Zagreb ima i četiri ljevaonice umjetnina u bronci: dvije manje privatne (Knežević i Šeb) i dvije velike: Ljevaonicu Akademije likovnih umjetnosti i ljevaonicu LIKUM. Posljednje dvije izrađuju i gipsane odljeve.
Likovni umjetnici imaju i svoje staleško udruženje ULUH i zadrugu LIKUM, te paviljon i salone u kojima održavaju kolektivne i samostalne izložbe.

Umjetnički paviljon

Nalazi se na Trgu kralja Tomislava. Izveden je 1898. iz željezne konstrukcije, koja je služila za izložbeni paviljon Hrvatske na milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. U njemu se održavaju velike kolektivne izložbe domaćih i stranih umjetnika, kao i godišnje izložbe ULUH-a. Osim toga LIKUM ima dva izložbena salona (Praška 4 i Ilica 40), u kojima se održavaju samostalne i grupne izložbe. Izložbe se povremeno priređuju u Muzeju za umjetnost i obrt (Trg Maršala Tita), zatim u »Kabinetu grafike« Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske Akademije, u izložbenim prostorijama Gliptoteke (Medvedgradska 2), u dvorani Moderne Galerije (Ulica Braće Kavurića 1), u dvorani Društva arhitekata Hrvatske (Trg Republike 3/I) i drugdje.

Ovdje ćemo se osvrnuti i na primijenjenu umjetnost.

PRIMIJENJENA UMJETNOST

Primijenjena umjetnost jesu one grane likovne umjetnosti, koje su se pred sto godina počele nazivati umjetničkim obrtom (umjetnički izrađeni predmeti za praktičnu upotrebu, kao što su: posuđe, odjeća, namještaj i t. d.). Najbolju sliku o razvitku primijenjene umjetnosti kod nas dobit ćete u Muzeju za umjetnost i obrt, kao i u nekim drugim muzejima (Diecezanski, Muzej grada Zagreba i t. d.) o kojima smo već govorili.

* Dok smo se nalazili u tisku katastrofalni požar uništio je do temelja ovaj atelier gotovo sa svim djelima kipara: Angeli-Radovanija, Bakića, Ivankovića, Mačukatina i slikara Baće.

U Zagrebu se veoma rano počela razvijati primijenjena umjetnost (crkveno ruho i posuđe, kao i posuđe i namještaj velikaša, te ograde od kovanoga željeza).

Renesansa je među ostalim ostavila i jedan osobito vrijedan rad slikara i drvorezbara Petra: drvenu korsku klupu u katedrali (1520). Sačuvano je mnogo vrijednih predmeta iz renesanse i baroka izrađenih u metalu, tekstilu i drvu; napose se ističe bogato izrađeno crkveno ruho, kazule i pluvijali, (uglavnom iz glasovite veziljske škole biskupa Petretića — XVII. stoljeće), zlatno i srebrno crkveno posuđe i relikvijari.

Prošlo stoljeće ostavilo je velik broj spomenika iz kovanog i lijevanog željeza (vrata, vrtne ograde, rešetke na prozorima, bunarska kruništa i t. d.) Velik dio tih radova izveden je po nacrtima neumornog majstora Felbingera.

U primijenjenu umjetnost moramo ubrojiti i narodnu seljačku umjetnost i gradski obrt. Šezdesetih godina prošloga stoljeća osnivaju se stručne škole zavodi i ženske zadruge, a mnogi umjetnici i znanstveni radnici ulažu velike napore da očuvaju staro i unaprijede novo. Ovom je radu mnogo pridonio T. Krizman sa svojom školom (1912—1913) i »Djelo« osnovano 1926. g.

Sada u Zagrebu djeluje zavod »Rukotvorine«. U njegovim se radionama izrađuju lijepi i vrijedni predmeti za praktičnu upotrebu (s narodnim motivima) veoma traženi u inozemstvu. Velik broj seljaka iz okolice grada također izrađuje predmete za »Rukotvorine« i to po nacrtima naših umjetnika. Uz »Rukotvorine« rade samostalno ćilimarske radione i zadruge, koje proizvode izvanredno bogate i čvrste sagove.

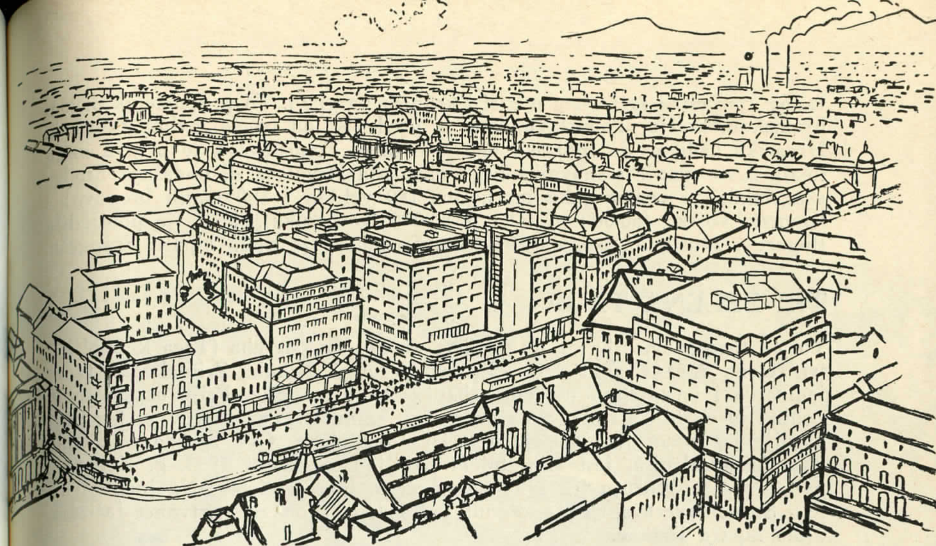
God. 1950. osnovan je Savjet za domaću radinost u kojemu rade mnogi naši tehnički stručnjaci i umjetnici.

Uz ovo treba istaknuti rad **»Andrije Buvine«** (udruženje umjetnika primijenjenih umjetnosti). U udruženju djeluje niz mlađih i poduzetnih umjetnika, koji se uz primjenu naše narodne umjetnosti koriste tekovinama suvremenih ostvarenja drugih naroda.

Za odgoj novih kadrova osnovana je **Akademija primijenjenih umjetnosti**, koja se nedavno fuzionirala s Akademijom likovne umjetnosti, i **Škola za primijenjenu umjetnost** s nizom odjela, te **Državna grafička škola.** U svim ovim školama osobita se pažnja posvećuje umjetničkom oblikovanju industrijskih proizvoda.

God. 1955. u jesen otvorena je prva, inicijativna, izložba skladno oblikovanih industrijskih predmeta, pokućstva, kao i predmeta za široku upotrebu pod nazivom »Zagrebački Triennale«

Mislim da smo za danas dosta vidjeli i dosta se porazgovorili. A sutra? Oprostite, ne znam u kojemu ste hotelu odsjeli? U »Esplanadi«? Vrlo dobro. Dakle, ujutro, točno u osam sati čekat ću vas u foyeru hotela da vam odande počnem pokazivati Donji grad i Kaptol.

DONJI GRAD I KAPTOL

Evo nas pred najvećim hotelom »Esplanade«. Na malom zelenom Starčevićevom trgu, obasjanom suncem, nasuprot inozemnom odjelu »Putnika«. Odavde ćemo početi razgledati Donji grad, poslovno središte Zagreba, izgrađeno u posljednjih osamdesetak godina. To je predio trgovina, hotela, kavana, ureda i agencija, a ujedno i najnaseljeniji dio grada. To je gradsko prometno čvorište i obrtnički centar, a na njegovim rubovima počinju se uzdizati industrijski objekti, broj kojih se povećava u susjednim dijelovima grada, da na krajnjoj periferiji, u industrijskoj zoni, izraste u velike tvorničke objekte i kombinate. Kulturni i prosvjetni život već je odavna sišao s Gradeca i smjestio se ovdje. Nekoliko kazališta, kinematografa, koncertnih dvorana, najveći broj muzeja, galerija i znanstvenih ustanova, među kojima se ističe Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti — po svom solidnom radu i mnogim znanstvenim otkrićima dobro poznata u znanstvenom svijetu, — sve je to smješteno na ovom relativno malom kompleksu zemljišta. Tu je i Sveučilište, velik broj škola i biblioteka, nakladnih kuća i tiskara, mnogi zdravstveni i sportski objekti, te na kraju prostorije mnogobrojnih društava, udruženja i klubova. Danas ćemo vidjeti i Kaptol, historijsko središte crkvene vlasti, ostatke njegovih obrambenih zidina i 105 metara visoke tornjeve njegove Katedrale.

Na jugu hotela »Esplanade« ostaje nam Glavni kolodvor, do kojeg se bjelasa velika zgrada kolodvorske pošte, najveće prometne pošte na Balkanu. Na istoku, na visokom granitnom postolju vidimo iz profila bron-

čanog konjanika sa žezlom u ruci i krunom na glavi. To je spomenik prvom hrvatskom kralju, Tomislavu, koji je pred više od tisuću godina tadašnju Hrvatsku uzdigao do snažne i moćne države. Tomislavova je država onda imala nešto manje stanovnika nego današnja Hrvatska ili ondašnja Engleska; imala je veoma jaku mornaricu (80 velikih i 100 malih brodova) i kopnenu vojsku (60.000 pješaka i 80.000 konjanika), koja je pobijedila Bugare i zaustavila provalu Mađara. Spomenik je djelo kipara Frangeša.

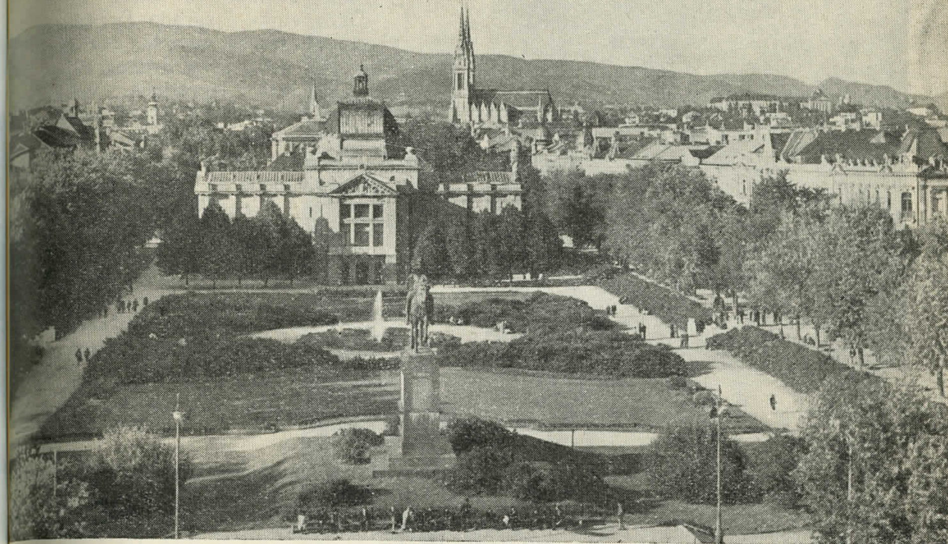
TRI ZELENA TRGA

Tu, od toga spomenika pa do središta današnjeg Zagreba (Trga Republike) tri zelena trga (Tomislavov, Strossmayerov i Nikole Zrinjskoga) tvore jedinstvo i izvanredno uspjelo urbanističko ostvarenje. Prije osamdesetak godina tu su bile livade, a na Zrinjevcu sajmište. Tomislavov je trg najkasnije izgrađen, jer je najudaljeniji od središta. Ova zgrada u njemu, utonula u zelenilo, jest Umjetnički paviljon, podignut 1898. g. Zgrade i palače, koje okružuju trg građene su na prelomu stoljeća. Na južnom dijelu Strossmayerova trga podignut je 1954. g. spomenik Žrtvama fašizma, djelo kipara Kršinića.

Aleja platana na Zrinjevcu

Foto Dabac

Tomislavov trg sa spomenikom kralju Tomislavu i Umjetničkim paviljonom

Foto Zuber

Na trgu, na kojemu je postavljen i spomenik velikom biskupu J. J. Strossmayeru (djelo kipara Ivana Meštrovića) podignuta je 1879. g. po nacrtima arhitekta Schmidta **Palača Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti** u renesansnom slogu. U atriju palače nalaze se vrijedni spomenici hrvatske kulture iz doba vladara narodne krvi: glasovita Višeslavova krstionica, Bašćanska ploča s glagolskim pismom, te kopija rake Sv. Šimuna.

Izgradnjom palače Jugoslavenske akademije ubrzala se i izgradnja čitavog kompleksa oko Zrinjevca, koji je za nekoliko godina bio ograđen lijepim i čistim kućama i palačama, među kojima se ističe zgrada **Moderne galerije,** a na uglu Berislavićeve i Gajeve ulice palača **Vraniczany (Društvo inžinjera i tehničara), Palača sudbenog stola, Kotarskog suda** i druge.

Kako vidite Zrinjevac i Strossmayerov trg ukrašen je nizom poprsja Hrvatskih velikana (Kukuljevića, Jurišića, Klovića, Medulića, Frankopana, Boškovića, Šenoe, Mažuranića, Domjanića). Poprsja su izradili domaći kipari (Meštrović, Rendić, Rosandić Valdec, Radauš).

Zrinjevac sa svojim vodoskocima, svojim šarenim cvjetnim lijehama i gorostasnim platanama najomiljelije je šetalište Zagrepčana.

Motiv iz park-šume Tuškanac
Foto Zuber

Praškom ulicom stići ćemo na Trg Republike. Od god. 1866. do 1878. uglavnom je sagrađena ova čitava ulica. Danas joj nedostaje jedna lijepa građevina, koja se uzdizala na ovom zatvorenom gradilištu s desne strane. Bio je to židovski hram, koji je sagrađen od graditelja Kleina (g. 1866—1867), a srušen je za okupacije 1941. Ulica završava ugaonom palačom u kojoj se nalazi »Državni osiguravajući zavod«, i pred nama se otvara

TRG REPUBLIKE

Od 1866. g. ruše se stare zgrade oko trga, zatvara se potok Medvešćak, otvara se Kaptol i podižu nove kuće ne vodeći računa jedna o drugoj. Srušene su stare kuće, među kojima i Felbingerova, da se podignu velike suvremene građevine. Na južnoj strani nalazi se niz uredskih, trgovačkih i stambenih zgrada, među kojima se ističe hotel »Dubrovnik« i zgrada Državnog osiguravajućeg zavoda. Na sjeveru je nešto prije drugog svjetskog rata izgrađena velika sedmorokatnica, u kojoj se nalazi Centralna apoteka, te još nekoliko palača s preloma stoljeća. Istočna je strana trga zatvorena »Gradskom kavanom«, »Gradskim podrumom« i Narodnom bankom.

Kratkom i strmom Bakačevom uličicom doći ćemo na Kaptol.

Pogled sa Splavnice na Trg Republike i Gajevu ulicu
Foto Dabac

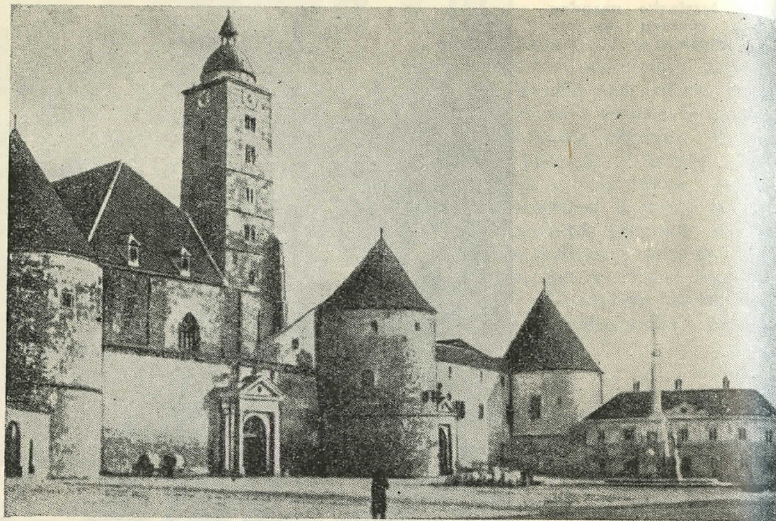
Vedre šestinske narodne nošnje susreću se na svim ulicama

Foto Dabac

Trg Republike oko 1913. g.

Stara katedrala prije velikoga potresa iz 1880. g. Na slici se još vidi zapadni zid sa središnjom Bakačevom kulom (srušena 1907). Prekrasan graditeljski sklop građen sedam stoljeća (dijelovi katedrale i utvrde od XIII. do XVI. st., toranj XVII. st., a ulazna vrata XVIII. i XIX. stoljeće.

KAPTOL

O njemu smo dosta govorili u historijskom dijelu. Kaptol je kao i Gradec bio opasan bedemima i kulama, kojima danas jedva nalazimo tragove. Međutim, unutrašnja utvrđenja, sjeverni zid i kule, koje su štitile katedralu i biskupski dvor ostale su sve do danas u veoma dobrom stanju. Bakačeva kula i zapadni zid bez ikakvoga razloga srušeni su 1907., a istočni i južni zid pregrađen je već ranije u nadbiskupski dvor.
Već s Trga Republike vidimo fontanu i stup s Gospinim kipom, Fernkornovo djelo. Kad mu priđemo bliže, pred nama će se otvoriti mali trg u obliku ljevka na kojemu se uzdiže građevina s dva vitka 105 metara visoka tornja. To je zagrebačka prvostolna crkva.

KATEDRALA

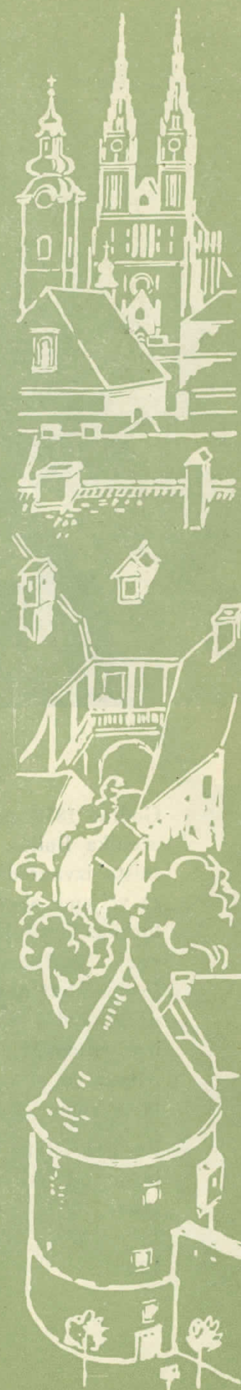
Njena je povijest usko povezana s poviješću Zagreba. Sve njegove nedaće, potrese, požare, opsade, rušenja i nagrđivanja i ona je proživjela. Počela se graditi u romanskom slogu na prelomu XI. i XII. stoljeća, a dovršila se tek god. 1217. Gradila se preko stotinu godina, da tri godine nakon toga (1220) bude zapaljena, 1227. obnovljena, pa opet petnaest godina nakon toga (1242) od Mongola do temelja uništena. No ona se

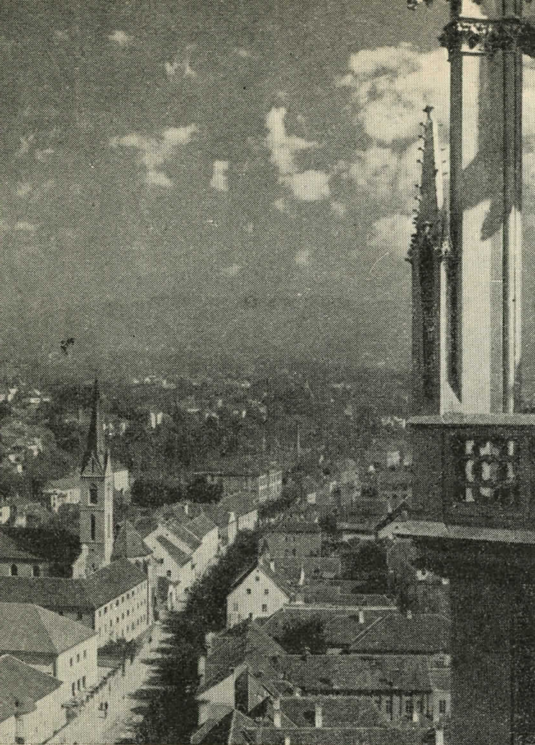
opet počela graditi i to u slogu rane gotike, i već je 1275. bio blagoslovljen oltar Sv. Ladislava. Daljnji su se radovi odvijali veoma sporo. Gradila se gotovo dva stoljeća (do 1433), a čini se da je presvođena tek pod konac XV. stoljeća. Kako se dugo i sporo gradila, nije ni čudo da pokazuje sve znakove od rane i kasne gotike do renesanse i baroka. U nasljednom ratu (1529) lumbarde su srušile oba zvonika, krov i dio pročelja.

Seljaci pred crkvom u Remetama

Onda je došao i grom, pa je i on zapalio drveni krov i zvonik. Gradnju novog i jedinog zvonika, koji se održao sve do posljednje restauracije izveo je graditelj Ivan Albertal (1633—1640).

Iz XIII. stoljeća sačuvale su se u sakristiji zanimljive slikarije u bizantskom stilu. Sedamnaesto stoljeće znači procvat unutrašnjosti katedrale. Tada je Kozma Miller isklesao portal prema romanskom portalu crkve u Jaku, a ipak djelo nije romaničko, nego barokno. U drugoj polovici istoga stoljeća nastaju u unutrašnjosti katedrale prava remek djela toga doba: Komerštajnov oltar Sv. Ladislava i Erlmonov Marijin oltar, oba s Bobićevim slikama. Prigodom restauracije god. 1880. svi su oltari izbačeni. Ostala je jedino prekrasna propovjedaonica Mihajla Cusse sa Znikinim grbom. Od petnaest oltara iz XVIII. stoljeća sačuvana su samo dva.

Pogled s katedrale na Kaptol, sjeverni dio grada i Zagrebačku goru
Foto Dabac

Godine 1878. po nacrtima bečkog arhitekta Schmidta, a u izvedbi njegova učenika Bolléa započela je restauracija, odnosno regotizacija ove dotada zaista izvanredno lijepe građevine. Veliki potres iz 1880. g. nanio joj je za vrijeme obnove ogromne štete, a to je sasvim oslobodilo ruke restauratorima. Gradnja je završena 1899. Djelomično je srušen zvonik, na kojemu je sagrađen današnji južni zvonik, a kao pandant ovome iz temelja je podignut novi sjeverni. Tada je sagrađen i svod nad svetištem, odstranjene dvije empore i dvije polukružne kapele, pregrađeno pročelje i izmijenjen Millerov portal. Iz unutrašnjosti je izbačeno gotovo sve staro pokućstvo, skoro sve nadgrobne ploče i oltari, a mramorni pod zamijenjen klinkerom.

Pa ipak i tako oštećena katedrala i izvana i iznutra još uvijek predstavlja jedan od najljepših i najvrijednijih arhitektonsko-umjetničkih spomenika grada.

Ove dvije kule s jedne i s druge strane pročelja katedrale, ovaj sjeverni zid s kulom, što je vidite s trga i s onom južnom kulom »Nebojan«, koju odavde ne možete vidjeti, dali su izgraditi početkom XVI. stoljeća biskupi Tuz i Luka, da u utvrđenom Kaptolu još više utvrde katedralu i biskupski dvor. Kako vidite utvrđenje je dobro sačuvano i predstavlja veoma značajan spomenik naše srednjovjekovne tvrđavne arhitekture. Nažalost ni taj spomenik nije cjelovit. Ono što ne uništi požar, ni potres, ni bomba, uništi ljudska nerazboritost. Tako su god. 1907. pod izlikom da je ruševna i dotrajala- srušili središnju **Bakačevu kulu,** koja je bila smještena centralno na trgu nasuprot portala katedrale i spojena bedemom s bočnim kulama. A sada umjesto arhitekture, imamo golu poljanu i tragove nekadašnjeg zida u bočnim kaptolskim kulama.
Ali nemojte misliti, da su ovakvi barbarski potezi specifično naši. O, ne! Mnogi evropski gradovi prošli su još i gore. Sjetite se samo Pariza, i plača Victora Hugo-a nad uništavanjem kulturno-umjetničkih spomenika u tom središtu evropske kulture i dobroga ukusa.
No pustimo to. Razgledajmo malo dvorište katedrale i ovu zgradu koja ga opasuje.

Kaptolska kula u snijegu

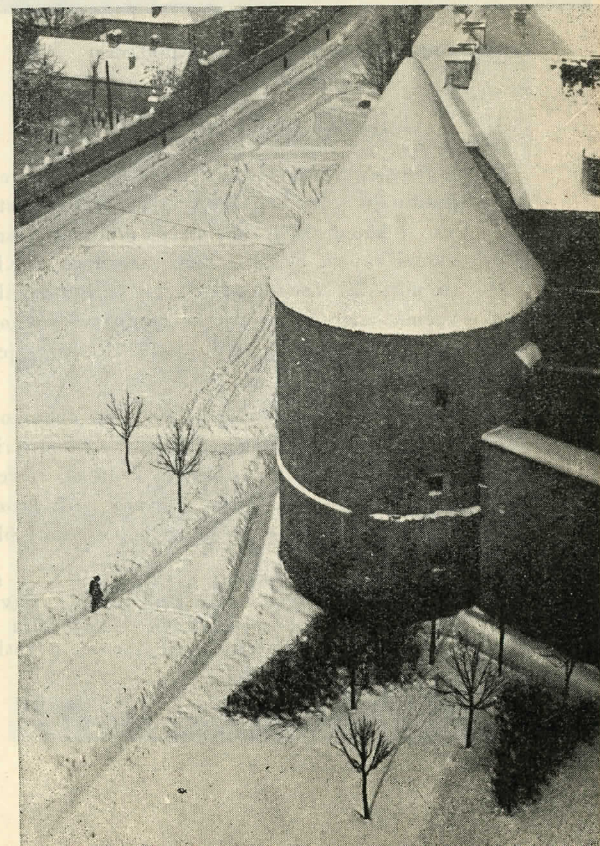
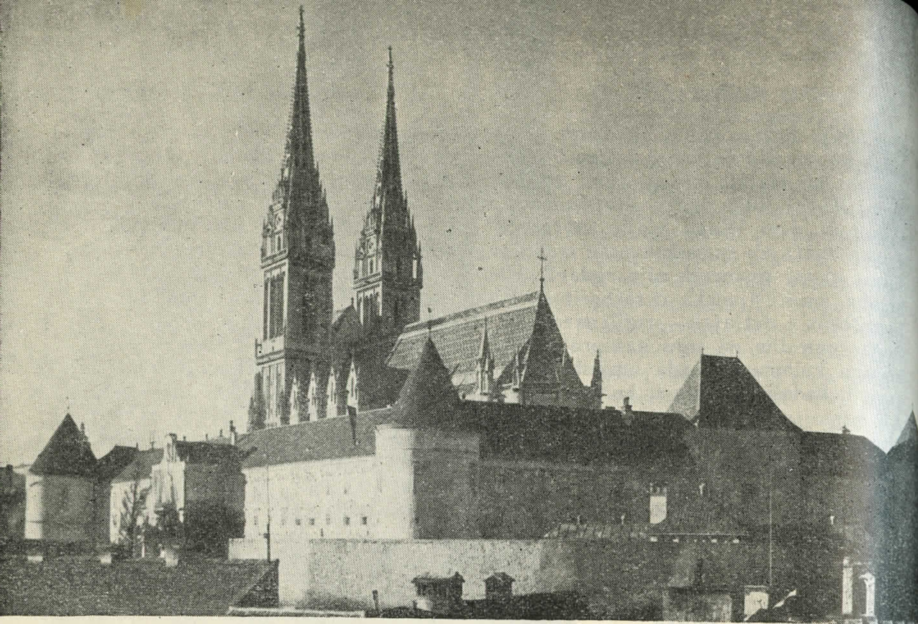

Foto Dabac

Pogled s istoka na nadbiskupski dvor Foto Dabac

NADBISKUPSKI DVOR

Najljepša i najveličanstvenija palača prve polovice XVIII. stoljeća. Sagradio ju je biskup Branjug na ostacima starog biskupskog dvora, koji je kao i katedrala tokom stoljeća bio oštećivan, rušen i paljen. U dvoru se nalazi kapela Sv. Stjepana, sagrađena u XIII. st. na torzu katedrale koju su porušili Mongoli. Nedavno se ispod slikarija novijega datuma otkrilo veoma vrijedne primjerke srednjovjekovnoga freskoslikarstva. Radovi su na otkrivanju završeni 1953. Radove je izveo Konzervatorski zavod Hrvatske.

Kako rekosmo Branjug je potpuno obnovio stari dvor, povećao pročelje i podigao drugi kat na čitavom južnom krilu. Sto godina kasnije biskup Alagović gradi dio istočnoga krila do sjeverne kule i uz istočne kaptolske zidine isušenjem ribnjaka stvara park kroz koji ćemo prošetati čim vam pokažem još dvije zgrade u neposrednoj blizini katedrale:

»Crna škola (bogoslovija), koja je u XVI. st. bila kurija kanonika Filipovića. Kanonik se u bosanskom zarobljeništvu poturčio, a biskup Drašković zbog sramote nanesene crkvi, dade kuriju crno obojiti i u nju smjesti bogosloviju. Zbog crne boje i crne bogoslovske odjeće kuća je sve do danas zadržala to ime. Između istočnoga i zapadnoga krila nalazi se gotska kapela s obojenim tabulatom. Odmah do »Crne škole« uzdiže se zgrada Diecezanskog muzeja, a njoj nasuprot uz samostan Franjevaca i kazalište »Komedija«, najljepša od mnogobrojnih kanoničkih kurija barokna kurija T o m e K o v a č e v i ć a (Kaptol 8a — sagrađena 1710). Sada ćemo se vratiti nekoliko koraka natrag i proći kroz najstariji dio Vlaške ulice pokraj starih i trošnih kućica sagrađenih pred nekoliko stoljeća, ispod utvrđenog biskupskog grada, pogledat ćemo dvor i katedralu s južne i s istočne strane i odmoriti se u parku

RIBNJAK

Ribnjak se spominje još 1094. g. Kroza nj je tekao potok Medvešćak i stvarao nekoliko jezera, koja su služila i kao ribnjak i u obrambene svrhe. Oko g. 1830. biskup Alagović po nacrtima arhitekta Klingspoegla pretvori ribnjak u biskupski park. Nakon Drugog svjetskog rata po nacrtima arhitekta Fröhlicha nanovo je uređen s lijepim dječjim igralištem, proširen na 43.900 m^2 (prema prvotnih 17.700 m^2) i otvoren građanstvu. Bogato raslinstvo, travnjaci i cvjetnjaci, ova prastara bukva i libanski cedar, kao i pogled na Kaptol i čitav niz bivših kanoničkih kurija na brijegu nuka čovjeka da se zanese i sanjari. Prošetajmo malo parkom, popušimo cigaretu, pa ćemo na sjevernoj strani opet izići na Kaptol, koji se produžuje u Novu ves, jedno od najstarijih naselja izvan zidina (nastalo 1344.). I tu je barok ostavio svoje tragove (zgrada vojnog zatvora Nova ves, br. 18, crkva Sv. Ivana do br. 39, kapelica Majke Božje i Sv. Dižmuša - nasuprot škole na Kaptolu).

Dječje igralište na Ribnjaku Foto Grčević

Pogled na katedralu iz Ribnjaka Foto Zuber

CRKVE

Uopće, barok je uglavnom izgradio čitav stari postojeći Zagreb. Gotovo sve zagrebačke crkve djelo su baroka: crkva Sv. Petra (Vlaška ulica) sagrađena 1710., pregrađena koncem XIX. st. crkva na Ksaveru s lijepim portalom i lijepo raščlanjenim pročeljem (1740), crkva Sv. Marije na Dolcu, sagrađena u XIV. st. pregrađena u baroku 1740. g. i t. d.
Kad već govorimo o crkvama, možemo spomenuti i one novijega datuma: crkvu Sv. Vinka Paulskog u Frankopanskoj ulici, (XIX. st.), isusovačku

crkvu u Palmotićevoj ulici (1902), crkvu Sv. Blaža (Prilaz Jugoslavenske narodne armije), djelo preporoditelja suvremene hrvatske arhitekture Viktora Kovačića (1913—1915), na kojoj je izvedena prva kupola iz armiranog betona.
A sada ćemo proći Opatovinom, koju su unutar kaptolskih zidina nastavali kaptolski obrtnici, kmetovi i sluge. Naselje je ograđivao zapadni kaptolski bedem. Tu se odmah na početku nalazi franjevački samostan i crkva, sagrađeni u XIII. stoljeću. No tokom vremena izmijenio se prvotni oblik i samostana i crkve. Sadašnja je crkva nakon velikoga potresa (1880) obnovljena u gotskom slogu.

DOLAC

Vraćamo se kroz Opatovinu, da pogledamo stari romantični Dolac. Ali na našu najveću žalost opažamo da ga nema. Nestalo je sitnih kramarskih dućančića, lijepog cistercitskog samostana, jugozapadne kule i stare kurije Jurja Plemića... Sve je to srušeno da se podigne velika moderna tržnica, najživahniji objekt grada i ujedno najveća tržnica u Jugoslaviji na kojoj se još uvijek veoma često susreću bogate narodne nošnje Zagreba i okolice. Prođimo kroz arkade pokraj ribarnice i spustimo se stepenicama uz spomenutu baroknu crkvu Sv. Marije i naći ćemo se u Tkalčićevoj ulici, odmah do Krvavoga mosta na kojemu su Gradec i Kaptol mačevima rješavali sporove.

Pogled s katedrale na tržnicu na Dolcu i toranj barokne crkve Sv. Marije
Foto Dabac

I evo nas opet na Trgu Republike, u buci i vrevi poslovnoga svijeta, jutarnjih šetača i slučajnih susreta. Uđimo u ljevkasto ušće Ilice, današnje magistrale grada i najprometnije trgovačke ulice u kojoj nema kuće bez dućana. Tu je Na-ma, najveća trgovačka kuća u zemlji, tu je palača bivše Prve hrvatske štedionice (Oktogon) i dalje knjižare, manufaktura, ručni radovi, zlatarske radnje, kina i t. d. Pređimo sada preko cvjetnog trga (Trg Bratstva-Jedinstva) na kojemu se nalazi Rendićev spomenik velikom pjesniku XIX. st. Petru Preradoviću, izađimo u prometnu Masarykovu ulicu, pa ćemo se opet naći na Trgu Maršala Tita. Ovaj trg s dva druga (Mažuranićevim i Marulićevim) stvara novu zelenu vertikalu paralelnu sa Zrinjevcem.

Lijevo: Motiv s tržnice Foto Dabac

Dolje: Pogled na gornji otvoreni dio gradske tržnice, najveće tržnice na Balkanu Foto Zuber

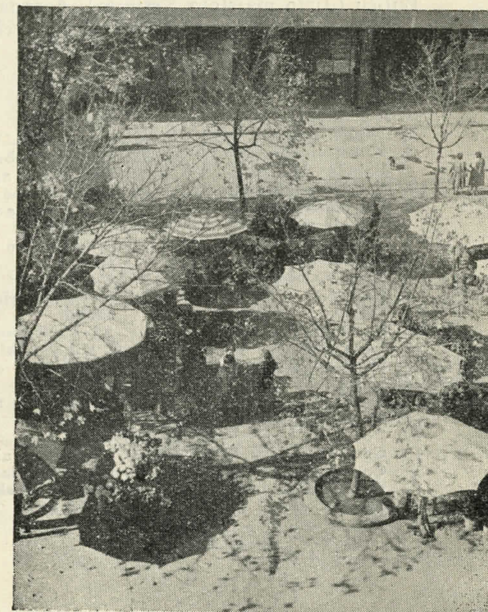

Trg Republike Foto Zuber

Tu je kulturno i prosvjetno središte grada, tu je kazalište, glavna zgrada Sveučilišta, Obrtna škola i Muzej za umjetnost i obrt. Na početku ulica koje se slijevaju u trg nalaze se tri tiskare i redakcija triju dnevnika, a na jugozapadnom uglu trga otvara se Roosewelltov trg (Kršinićev spomenik velikom hrvatskom književniku realisti i naturalisti Eugenu Kumičiću) s gimnazijom i njenim fiskulturnim površinama, iza kojih se uzdiže moderni Tehnički fakultet i Srednja tehnička škola.

Cvjetni trg Foto Zuber

Pogled na Kovačićevu Burzu, Martićevu i Račkoga ulicu Fotoslužba Hrvatske

Kako nažalost nemamo vremena da sve to obiđemo i razgledamo, to ćemo se spustiti niz Mažuranićev trg, pokraj Akademije za kazališnu umjetnost, Tanjuga (novinske agencije), Etnografskog muzeja i dječjeg igrališta do Marulićevog trga na kojemu se nalazi Prirodoslovno-matematički fakultet i Sveučilišna knjižnica, najveća knjižnica u zemlji. Ispod njena južnog pročelja podignut je spomenik najvećem hrvatskom arheologu Don Frani Buliću (djelo majstora Kršinića). A sada kad smo se već tu našli, sjednimo na klupu u hladovini ili pređimo preko puta u Botanički vrt, da vam ukratko ocrtam prosvjetni život grada.

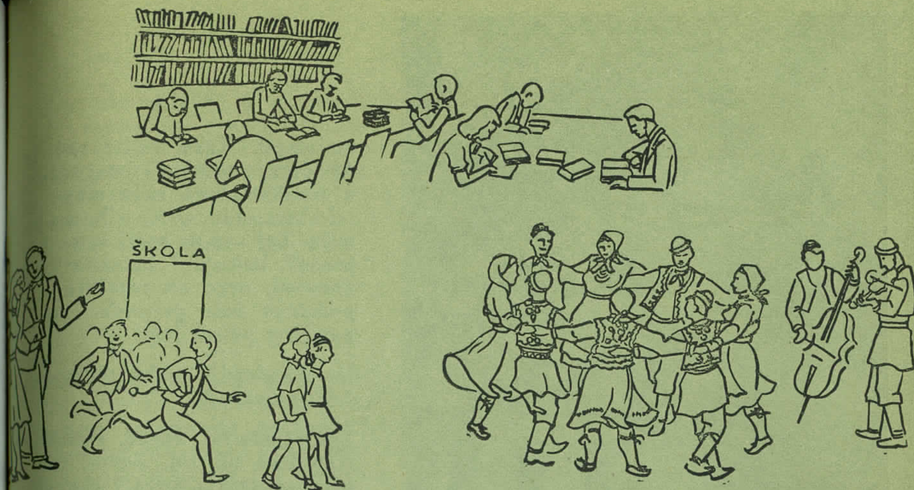
LEGENDA UZ PLAN SREDIŠTA GRADA

1. Gliptoteka
2. Popov muzej
3. Muzej grada Zagreba
4. Palača Jelačić
5. Ljetna pozornica
6. Prirodoslovni muzeji
7. Crkva Sv. Marka
8. Rauchova palača
9. Kino »sloboda«
10. Lotrščak i Dverce
11. Crkva Sv. Katarine
12. Kamenita vrata
13. Kazalište »Komedija«
14. Katedrala
15. Hotel »Jadran«
16. Narodna banka
17. Pošta 1
18. Gradski podrum, Grill Room
19. Radio Zagreb
20. »Ritz-bar«
21. »Putnik«
22. Salon »ULUH«
23. Hotel »Dubrovnik«
24. Centralna apoteka
25. Rukotvorine
26. Kino »Lika«
27. Uspinjača
28. Zagrebačko dramsko kazalište
29. Variété
30. Hrvatski glazbeni zavod
31. Kino »Zagreb«
31.a. Kino »Balkan«
32. Koncertna dvorana »Istra«
33. Arheološki muzej
34. »Turist«
35. JAT
36. Moderna galerija
37. Hotel »Palace«
38. Jugoslavenska Akademija
39. Umjetnički paviljon
40. Hotel »Beograd«
41. Pošta 2.
42. Hotel »Central«
43. Glavni kolodvor
44. »Putnik« — inozemna poslovnica
45. Hotel »Esplanade«
46. Dom narodnog zdravlja »Donji grad«
47. Botanički vrt
48. Sveučilišna knjižnica
49. Etnografski muzej
50. Hrvatsko narodno kazalište
51. Muzej za umjetnost i obrt
52. Sveučilište
53. Zagrebački Velesajam

PLAN SREDIŠTA GRADA (vidi legendu na str. 130.)

Odmorite se malo na Meštrovićevom zdencu života pred ulazom u Hrvatsko narodno kazalište
Foto Zuber

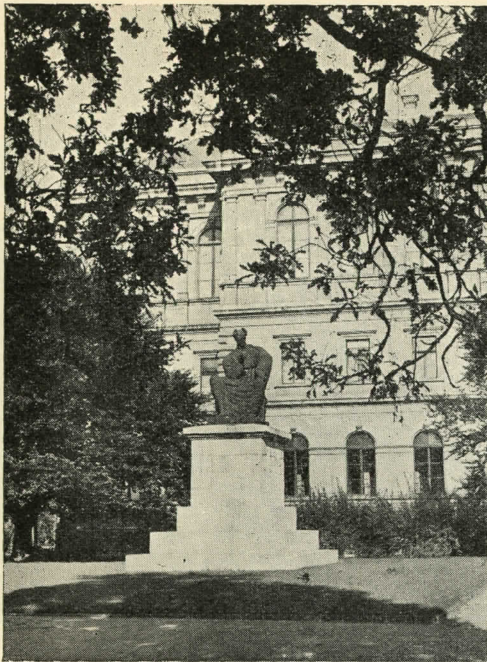

PROSVJETNI ŽIVOT

Za što ste se odlučili? Za klupu na Marulićevom trgu? Vrlo dobro. Pogledajmo na sjever gdje još naziremo dijelak pročelja glavne sveučilišne zgrade, sjetimo se Zrinjevca i Akademije i već imamo početnu temu.

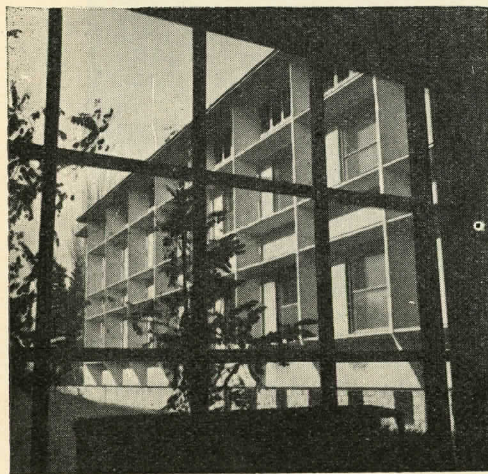
ZNANSTVENE USTANOVE

Pa iako nismo akademici, počnimo s **Jugoslavenskom Akademijom znanosti i umjetnosti,** koja je otvorena 1867. na inicijativu biskupa J. J. Strossmayera koji je za njen osnutak poklonio 50.000 forinti (1860). U početku je bila smještena u dvorani »Narodnoga doma« (Opatička 18), a odatle preselila u novu zgradu na Zrinjevcu (1884). Akademija je pomalo rasla i razvijala se otvarajući nove institute i zavode okupljajući oko sebe sve veći broj znanstvenih radnika i umjetnika. Danas ima osam odjela, desetak instituta u kojima se proučava jezik, književnost, povijest fizika, kemija, biologija, medicina, likovna umjetnost, glazba i t. d.; zatim Restauratorski zavod, koji čuva, obnavlja i popravlja kulturno-historijske spomenike, zavod za arhitekturu i urbanizam, koji unapređuje naše graditeljstvo, četiri galerije, o kojima smo već govorili, Povijesni muzej Hrvatske, arhiv s najvrednijom zbirkom glagolskih rukopisa na svijetu, knjižnicu znanstvenoga karaktera s preko 110.000 svezaka, fotoslužbu, knjižaru, knjigovežnicu i tiskaru, kao i izdavački zavod, koji svojim izdanjima svake godine sve više i više obogaćuje našu i svjetsku znanost i

Južno pročelje palače Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti s Meštrovićevim spomenikom biskupu J. J. Strossmayeru Foto Zuber

Jedna od zgrada instituta za nuklearnu fiziku »Ruđer Bošković«

umjetnost. Kako vidite rad je Akademije opsežan i mnogostruk, a rezultati toga rada mogu se mjeriti s onim evropskih akademija. Taj rad ne znači samo napredak kulture i humanističkih znanosti, nego on rezultira i u području naše privrede i ekonomskog potencijala.

Uz Akademiju treba spomenuti još dva zavoda:

Konzervatorski zavod Hrvatske (Opatička ul. 10). Zavod zaštićuje, popravlja, čuva i obnavlja spomenike kulture i umjetnosti, zaštićuje prirodne rijetkosti na čitavom području Hrvatske. Zavod ima bogatu fototeku kulturno-umjetničkih spomenika i kartoteku podataka o njima. Fototeka je osnovana 1911. i sadrži oko 30.000 fotografija. Zavod učestvuje i u projektiranju gradova, urbaniziranju postojećih predjela pojedinih naseljenih mjesta i t. d. Odjel za zaštitu prirode brine se o čuvanju prirodnih ljepota, nacionalnih gradskih parkova, o zaštiti flore i ostalih prirodnih rijetkosti.

Institut za narodnu umjetnost (Ul. Socijalističke Revolucije 17) Osnovan je potkraj 1948. g. kao samostalna ustanova. Ovaj institut skuplja i obrađuje građu s područja svih vrsta narodnog umjetničkog stvaranja. Institut ima nekoliko odsjeka: glazbeni, književni, likovni, folklorni i t. d. U zbirkama se nalazi preko 30.000 narodnih pjesama i popijevaka i preko 13.000 notnih zapisa

Osim ovih nedavno je po nacrtima arhitekta Ostrogovića sagrađen i institut za nuklearnu fiziku »Ruđer Bošković«, sa svrhom da se najnovije znanje s ovoga osjetljivog područja primijeni u miroljubive svrhe. A sada ćemo reći nekoliko riječi o ustanovi, koja igra značajniju ulogu u našem političkom, privrednom i kulturno-prosvjetnom životu.

SVEUČILIŠTE

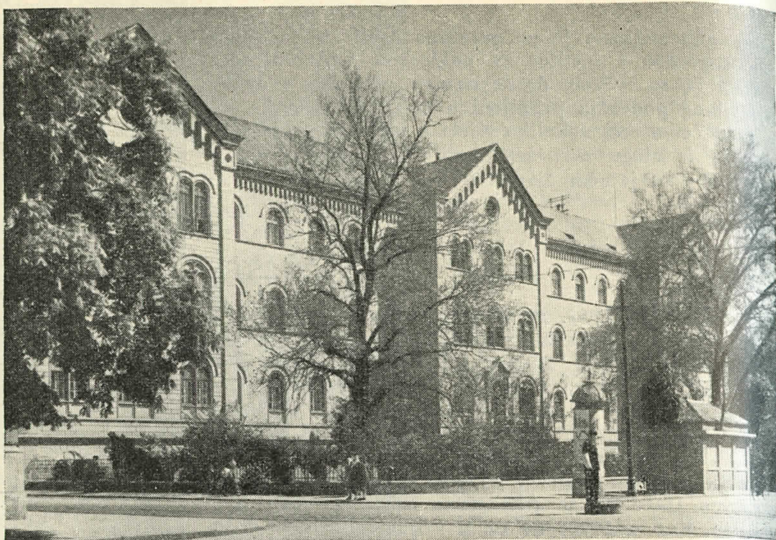
Isusovci su još 1632. g. otvorili javnu bogosloviju, a 1662. u njoj se predavala i filozofija. Tada djeluje pod nazivom Akademija znanosti. Leopold I. daje ovoj Akademiji sva prava koja ima bečko sveučilište. Godine 1773. ukinut je red isusovaca, a s njim i Akademija. God. 1776. (za Marije Terezije) otvara se nova Kraljevska akademija znanosti s teološkim i filozofskim fakultetom. U prvoj polovici XIX. st. Hrvati neprestano traže da se Akademija uzvisi na čast Sveučilišta. Kao odgovor na to, u vrijeme Bachova apsolutizma, Austrija je potpuno dokida. Filozofski se fakultet pripaja gimnaziji, a pravni se pretvara u Pravoslavnu akademiju.

Padom apsolutizma (1860) otvara se put sveučilištu. I opet biskup Strossmayer za njegov osnutak polaže 50.000 forinti. Sveučilište je na svečan način otvoreno 19. X. 1874. u zgradi gornjogradske gimnazije, odakle je g. 1882. doselilo u današnju zgradu. Sveučilište je u početku imalo tri fakulteta i farmaceutski tečaj uz filozofski fakultet. G. 1918. dobiva medicinski, a 1919. gospodarsko-šumarski. Danas ima devet fakulteta s nekoliko desetaka zavoda, instituta, seminara, klinika i t. d. Danas je zagrebačko sveučilište po svom nastavnom kadru, koji se sastoji od niza učenjaka poznatih daleko izvan granica naše zemlje, po svom programu i solidnom radu i po stručnoj spremi kadrova koji izlaze iz njega, najbolje sveučilište u čitavoj zemlji.

Od njegova osnutka broj slušača stalno raste:

God. 1874-75	u ljetnom semestru	285	slušača
God. 1890-91	u ljetnom semestru	383	slušača
God. 1900-01	u ljetnom semestru	760	slušača
God. 1910-11	u ljetnom semestru	1.197	slušača
God. 1919-20	u zimskom semestru	3.009	slušača
God. 1929-30	u zimskom semestru	4.048	slušača
God. 1953-54	u ljetnom semestru	12.056	slušača

Glavna sveučilišna zgrada na Trgu Maršala Tita (sagrađena polovicom prošlog stoljeća)
Foto Grčević

Kako vidimo od njegova postanka pa do danas broj se slušača popedesetorostručio. Ako Vas zanima, mogu Vam sasvim točno reći broj slušača na pojedinim fakultetima u ljetnom semestru 1953-54:

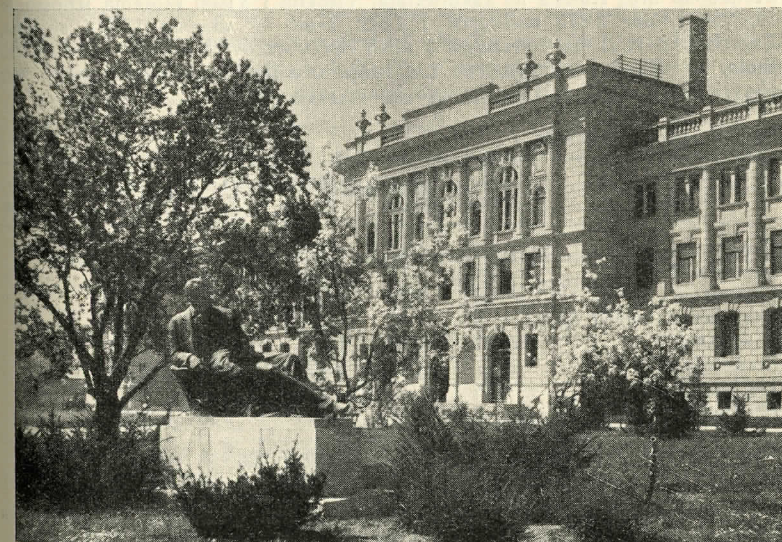
Fakultet	Muških	Ženskih	Ukupno
Poljoprivredno-šumarski	422	134	556
Veterinarski	568	30	598
Tehnički	1.839	298	2.137
Ekonomski	1.071	461	1.532
Pravni	1.191	392	1.583
Medicinski	1.251	577	1.828
Farmaceutski	120	400	520
Filozofski	862	1.452	2.314
Prirodoslovno-matematički	448	540	988
UKUPNO	7.772	4.284	12.056

Sveučilište i sveučilištarci su odigrali i igraju značajnu ulogu ne samo u kulturnom, prosvjetnom i gospodarskom životu grada i zemlje, već i u političkom.

Tehnički fakultet
Foto Grčević

Gimnazija na Rooseveltovom trgu. Pred njom Kršinićev spomenik književniku Eugenu Kumičiću
Foto Grčević

Uz sveučilište djeluju još četiri visoke škole u rangu fakulteta, koje smo već spomenuli kad smo govorili o pojedinim granama kulturnog života grada. Ovdje ćemo ih samo nabrojiti s podacima o broju učenika u ljetnom semestru 1953-54 godine:

Visoke škole	Muških	Ženskih	Ukupno
Akademija likovnih umjetnika	64	19	83
Akademija pa primjenjenu umj.	42	31	73
Muzička akademija	65	75	140
Akademija za kazališnu umj.	42	22	64
UKUPNO	213	147	350

Više škole			
Viša pedagoška	355	371	726
Viša za socijalne radnike	32	26	58
Za medicinske sestre		14	14
UKUPNO	387	411	798

Kako vidimo grad odgaja lijep broj podmlatka na različitim područjima umjetnosti. Dakako škola za pjesnike nema, no i bez njih je grad pun pjesnika.

Sveukupan broj slušača na fakultetima, Visokim i Višim školama iznosio je 1953-54 godine 8.372 muškarca i 4.842 žene — ukupno 13.214 slušača, Zagreb ima velik broj srednjih i nižih općeobrazovnih i stručno-tehničkih škola. O njihovome broju, kao i o broju učenika i nastavnika mogu vas obavijestiti iz tablice, koju upravo imam pred sobom:

Školska godina 1953-54

Vrsta škole	Br. škola	Br. odjela	Br. učenika M.	Br. učenika Ž.	Ukupno	Br. nastavnika
Osnovne	34	305	6.519	6.355	12.874	329
Osmogodišnje	28	477	9.841	10.352	20.193	671
Gimnazije	13	232	4.801	5.225	10.026	376
Škole za defektnu djecu	5	52	256	364	620	63
Niže stručne	30	315	6.275	1.425	7.700	492
Srednje stručne	17	147	1.828	1.992	3.820	530
Umjetničke škole	5	—	281	382	663	101
Škole za odrasle	5	54[1]	897	138	1.025	128
UKUPNO	137	1.582	30.698	26.233	57.021	2.690

[1] Kod škola za odrasle postoje neki odjeli koji samostalno rade u okviru stručnih škola.

Zagreb uz neke stare i već dotrajale škole, ima lijep broj novih školskih zgrada, zdravih, sunčanih i obraslih zelenilom, sagrađenih na principima suvremene arhitekture i pedagogije. Spomenut ćemo škole arhitekta Zemljaka na Jordanovcu, Lašćini, Knežiji, Koturaškoj cesti i Kozjaku, Steinmannovu gimnaziju u Križanićevoj ulici, Vrkljanovu gimnaziju na Savskoj cesti, upravo dovršenu Rašičinu gimnaziju na Trešnjevci i osmogodišnju školu u Mesićevoj ulici, kao i one u izgradnji: Ullrichovu na Pantovčaku, Bernardijevu u Podsusedu i t. d.

NAŠA DJECA

Nije nikakvo čudo da se djeci — veselju grada i naroda — posvećuje najveća briga i pažnja. Za njih se uređuju igrališta i bazeni, šume i perivoji, za njih se grade zračne i sunčane škole, obdaništa, zavodi i odgojilišta. Naši umjetnici oslikavaju zidnim slikarijama i crtežima razrede njihovih škola, njihove pionirske dvorane. Osobita se pažnja poklanja dječjem crtežu. Nastoji se da škola i dom bude jedno, a oboje veselo i nasmijano kao dječje oči, kao njihov vedri optimistički dah, kojim bi htjeli u jednome mahu udahnuti čitavo proljeće, koje je za njih proljeće i u jeseni i u zimi. Kako vidite naš je grad prepun djece, njihova smijeha, njihova vriska, njihove bučne životne radosti.

Sedamdeset tisuća (jedna petina grada) učenika i studenata, od onih najmanjih iz prvoga razreda osnovne do odraslih momaka s mnoštvom sanja i iluzija, sedamdeset tisuća mladih ljudi svakoga dana izlazi na gradske ulice sa svojim školskim torbama, da se radom izgradi. Ne brinu se što će jesti: za njih se brinu roditelji, Crveni Križ i država, koja im osigurava socijalnu i zdravstvenu skrb, koje su na velikoj visini, a to proizlazi iz našega zakona o socijalnom osiguranju, jednog od najnaprednijih zakona te vrste u čitavome svijetu.

A sada, kad već sjedimo pred Sveučilišnom knjižnicom, dozvolit ćete mi da vam u nekoliko riječi prikažem nju i ostale knjižnice.

KNJIŽNICE

Sveučilišna knjižnica, ujedno centralna nacionalna biblioteka Hrvatske, otvorena je kad i Sveučilište (1874). Temelj joj je knjižnica dotadašnje Akademije, (24.000) svezaka. Slijedeće joj se godine pripaja i muzejska knjižnica sa 16.700 svezaka i 317 rukopisa. Knjižnica je najprije bila u Isusovačkom kolegiju, zatim je 1882. preselila u današnju glavnu sve-

učilišnu zgradu, a 1913. u ovu zgradu na Marulićevom trgu br. 21. Zgrada je sagrađena po nacrtima arhitekta Lubinskog. Pročelje je ukrašeno reliefima Frangeša i Valdeca, a unutrašnjost slikama Bukovca, Auera, Crnčića, Ivekovića, Jurkića, Kovačevića, Račkoga i Tišova, te brončanim reliefima Mile Vod.
Knjižnica ima pet katova sa spremištima za preko pola milijuna svezaka, pet čitaonica s preko 320 mjesta. Iz godine u godinu povećava se broj knjiga, tako da knjižnica danas ima daleko više od pola milijuna svezaka, 156 inkunabula i nekoliko tisuća rukopisa. God. 1914. predana joj je na čuvanje i upotrebu Metropolitana (kaptolska knjižnica) s preko 55.000 knjiga, 197 inkunabula i s preko 380 rukopisa.
Druga je po veličini
Biblioteka Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti (Zrinjevac 11) Osnovana je 1868. Temelj joj je knjižnica Ivana Kukuljevića (18.000 svezaka). Tokom godina knjižnica se povećala novim znanstvenim knjigama, i to ponajviše zamjenom Akademijinih izdanja s izdanjima mnogobrojnih svjetskih Akademija. Knjižnica danas ima preko 110.000 svezaka.
Osim ove dvije znanstvene biblioteke postoji u gradu 17 javnih knjižnica s oko 260.000 knjiga. Na prvo mjesto dolazi
Gradska narodna knjižnica (Perkovčeva 2 — Novinarski dom)
Osnovana 1907. Danas ima preko 105.000 svezaka, među kojima se ističe veoma bogat odjel »Zagrabiensia«, t. j. djela koja su tokom XVII., XVIII. i početkom XIX. st. štampana u Zagrebu, te lijep broj rariteta. Knjižnica

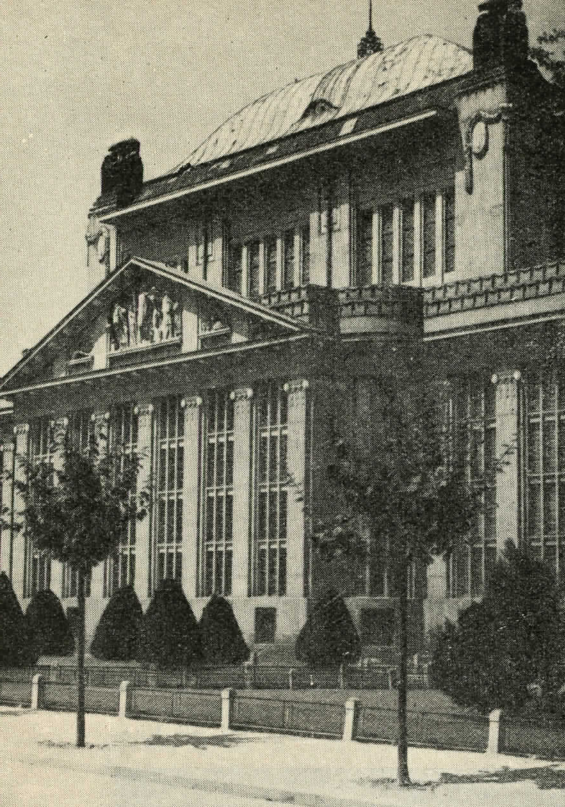
ima oko 8.000 članova, a broj posuđenih knjiga dosiže gotovo 200.000 godišnje Ima vlastitu čitaonicu s 200 mjesta. Nedavno je otvoren i pionirski odjel s čitaonicom. Uz nju djeluju i općinske knjižnice s oko 100.000 svezaka.
Treba spomenuti i **Radničku knjižnicu** (Lenjinov trg 2/I). Osnovana je 1926. Ima preko 30.000 svezaka, uglavnom s područja društvenih nauka, oko 5.000 članova, a broj godišnje pročitanih knjiga penje se do sto tisuća.
Osim ovih javnih, postoji u gradu velik broj polujavnih (kolektivnih) knjižnica različitih stručnih udruženja, škola, prosvjetnih ustanova, domova i zavoda, sindikalnih podružnica i t. d.... Pa ako ovome broju pridodamo i privatne knjižnice, onda će se broj knjiga u gradu popeti na nekoliko milijuna svezaka.
Grad ima i nekoliko javnih čitaonica dobro opskrbljenih dnevnom, tjednom i povremenom štampom:
Gradska čitaonica (Perkovčeva 2)
Čitaonica »Matice iseljenika Hrvatske« (Gajeva 2a)
Američka čitaonica i knjižnica (ulica Braće Kavurića 2)
Engleska čitaonica (Ilica 12)
Francuska čitaonica (Preradovića 5)

TISKARSTVO I IZDAVAČKA DJELATNOST

Kako smo vidjeli Zagreb je relativno kasno dobio tiskaru (1664). O tome što je tiskala ne znamo ništa. Znamo tek to da je bila zanemarena, da ju je ponovno otkrio Vitezović i nadopunio (1695), i da je taj isti Vite-

Djeca u obdaništu

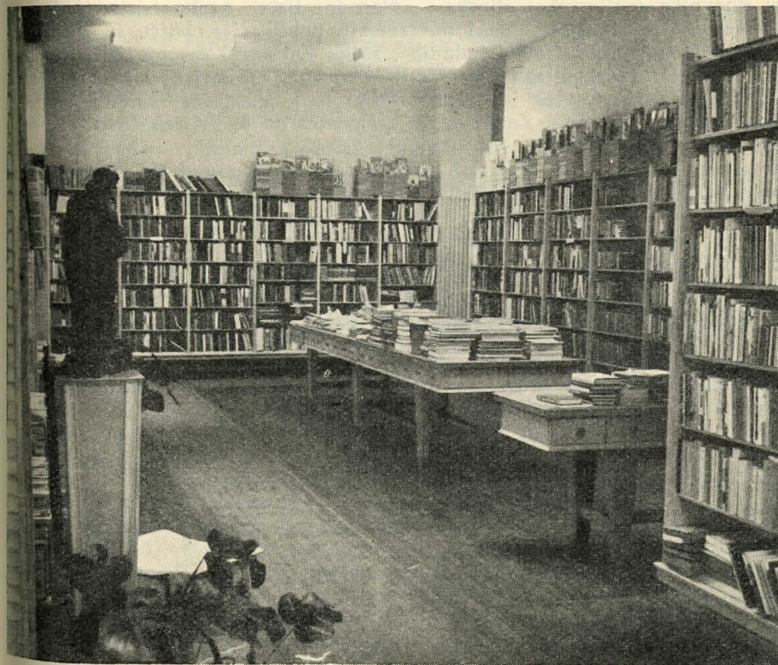

Sveučilišna knjižnica

Foto Dabac

zović sve do velikog požara 1706. u njoj štampao niz svojih historijskih i popularnih djela namijenjenih širokim narodnim slojevima.
U XVIII. st. djeluje u Zagrebu trinaestak nakladnih knjižara i tiskara, koje su izdale lijep broj knjiga, među kojima se ističe Belostenčev »Gazophilacium«, veliki Jambrešićev rječnik, povijesna djela Adama Krčelića, te niz njemačkih i hrvatskih knjiga, među ostalim i mnogobrojna djela kajkavskog pisca Mikloušića.
U doba Ilirskog preporoda najaktivnija je **Županova** tiskara i knjižara, koja izdaje »Danicu Ilirsku« (1836—1838), »Novine Horvatzke« (1835), »Novine Ilirske«, beletristiku kajkavskih pisaca i znanstvena djela Kukuljevića, Vukotinovića i drugih. God. 1838. Gaj osniva bibliografski zavod s litografijom i tiskarom, koja tiska mnogobrojna godišta Gajevih časopisa i djela ilirskih književnika. Gajevu je knjižaru 1856. preuzeo učitelj Hartman, kasnije Kugli. Do Drugog svjetskog rata ta se knjižara razvila u najveće knjižarsko-nakladničko poduzeće u Jugoslaviji.
U prvom ratu i između dva rata osniva se u Zagrebu dvadesetak nakladnih kuća, koje su izdale na tisuće knjiga iz domaće i svjetske književnosti, kao i s različitih područja znanosti i umjetnosti (»Zabavna biblioteka«, »Binoza« »Moderna knjižnica«, »Obnova«, »Suvremena biblioteka«, »Orbis«, »Epoha«, »Stj. i M. Radić«, »Narodna prosvjeta«, »Hrvatska naklada«, koju je organizirala KP Hrvatske i mnoga druga poduzeća.
Danas u Zagrebu djeluje niz izdavačkih kuća, koje izdaju stare i suvremene domaće i strane beletriste, djela znanstvenog, političkog i gospodarskog karaktera, kao i mape domaćih i stranih likovnih umjetnika. (»Zora«, prije »Nakladni zavod Hrvatske«, »Kultura«, »Mladost«, »Seljačka Sloga«, »Prosvjeta«, »Poljoprivredni nakladni zavod«, »Tehnička knjiga«, »Medicinska knjiga«, »Zadružna štampa«, »Školska knjiga« i t. d.).
Ne smijemo zaboraviti značajnu djelatnost književnih društava i znanstvenih zavoda, koji djeluju još od polovice prošlog stoljeća:
Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti (Zrinjevac 11), koja je od 1867. izdala gotovo tisuću znanstvenih knjiga u desetak različitih serija (Rad, Građa, Starine, Zbornik, Stari pisci, Ljetopis i t. d.).
Matica Hrvatska. Osnovana 1842. Izdala nekoliko tisuća knjiga iz domaće i prijevodne književnosti, gospodarskih i povijesnih nauka, a izdavala je i zbornike, almanahe i časopise.
Književno društvo Sv. Ćirila i Metoda (bivše društvo Sv. Jeronima), osnovano 1868. izdalo je preko tisuću knjiga i brošura.

Pogled na dio Znanstvene knjižare Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti
Foto Fuis

Društvo književnika Hrvatske djelovalo je između dva rata i izdalo kolekciju »Suvremeni hrvatski pisci«, a niz godina svoju društvenu publikaciju »Savremenik«. God. 1954. ponovno je počelo nakladnom djelatnošću. Godine 1950. na inicijativu književnika Miroslava Krleže (sadašnjeg upravitelja) osnovana je u Zagrebu najveća savezna izdavačka ustanova u zemlji: **Leksikografski zavod FNRJ** (Jurišićeva ul. 3 i Strossmayerov trg 4) sa zamašnim izdavačkim zadacima: izdati čitav niz djela enciklopedijskog karaktera. U sadašnjem programu zavoda predviđena su slijedeća izdanja »Enciklopedija Jugoslavije« (8 svezaka), »Opća enciklopedija« (6 svezaka), »Pomorska enciklopedija« (s terminologijom 7 svezaka, od njih već dva izašla), koja će obuhvatiti čitavu pomorsku problematiku, a specijalno Jadran. Zatim se niže šest stručnih enciklopedija: »Enciklopedija likovnih umjetnosti« (4 sveska), »Enciklopedija muzike« (2 sveska), »Šumarska enciklopedija« (2 sveska) »Medicinska enciklopedija« (6 svezaka), »Poljoprivredna enciklopedija« (4 sveska), »Tehnička enciklopedija« (6 svezaka).

Leksikografski zavod pribire i sređuje ogromni materijal svih jugoslavenskih časopisa, novina i ostalih povremenih izdanja od početka naše publicistike do 1945. g. Bibliografski materijal obuhvaćat će daleko preko milijun jedinica i bit će objavljen u 20—25 svezaka enciklopedijskog formata.

I u dnevnoj i povremenoj štampi Zagreb prilično dobro stoji. Danas ima tri dnevnika (»Vjesnik«, »Borba«, »Narodni list«), preko trista tjednika, petnaestdnevnika, mjesečnika i povremenih publikacija. Ističu se »Vjesnik u srijedu«, »Sport« »Novine mladih«, zatim književni časopis »Republika« i »Krugovi«, časopisi za arhitekturu, likovnu i primijenjenu umjetnost: »Arhitektura« i »Čovjek i prostor«. Osim toga izlazi niz modnih žurnala i obiteljskih ilustracija. Značajno je spomenuti da je Zagreb 1840. g. imao dvoje novine, a 1940. g. 488 novina i časopisa.

Grad ima i lijep broj tiskarskih zavoda (»Grafički zavod Hrvatske«, »Tipografija«, »Vjesnik«, »Ognjen Prica« »Tiskara Jugoslavenske Akademije«, »Seljačka tiskara« »Prosvjeta«, »Grafička škola« i t. d.) u kojima se solidno obavljaju sve vrste tiskarskih usluga. Zagrebački su grafički radnici uz ljubljanske najbolji i najsolidniji u čitavoj Jugoslaviji.

KULTURNO-UMJETNIČKA I PROSVJETNA DRUŠTVA

U kulturnom i prosvjetnom životu grada igraju značajnu ulogu kulturno-umjetnička i kulturno-prosvjetna društva i ustanove. Ova su društva obuhvaćena u Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske, koji usmjeruje njihov rad, a u suradnji s kotarevima održava zemaljske i pokrajinske smotre i festivale. Savez ima svoj organ »Kulturni radnik«, svoju izdavačku djelatnost, koja obuhvaća scenska djela, glazbena djela i t. d.

Desetci kulturno-umjetničkih radničkih i studentskih društava živahno sudjeluje u svim granama kulturnog i umjetničkog života. Društva imaju svoje dramske, glazbene, plesne, folklorne, književne sekcije, daju javne priredbe, dramske večeri i koncerte u prostorijama Domova kulture, u općinskim prosvjetnim dvoranama, a nerijetko i u jednoj od velikih kazališnih zgrada i koncertnih dvorana. Veoma često održavaju priredbe za radne kolektive velikih industrijskih poduzeća, a nerijetko gostuju i izvan Zagreba.

Uz ova društva rasuta po pojedinim gradskim općinama, treba spomenuti značajan rad **Radničke kulturno-prosvjetne zajednice** u prosvjetnom odgoju radnika. Zajednica je organ mjesnog sindikalnog vijeća, a pod njenim rukovodstvom djeluje i **Radničko sveučilište,** koje ima zadatak, da obrazuje radnike u političkim, ekonomskim, pravnim, tehničkim i ostalim znanostima.

Osobito je značajan rad Hrvatskog seljačkog prosvjetnog društva **Seljačka Sloga**. Društvo je osnovano 1920. g. Ima oko 600 ogranaka u pojedinim mjestima Hrvatske, a lijep broj ogranaka postoji i u NR Bosni i Hercegovini. Osnovni je zadatak društva narodno prosvjećivanje i opismenjivanje, a zatim unapređivanje poljoprivrede i seljačkog gospodarstva. »Seljačka sloga« promiče narodnu knjigu, održava književne, dramske, plesne i t. d. večeri. Zatim priređuje kotarske i velike republičke smotre narodnih plesova, igara i pjesama, na kojima se vidi ogromno bogatstvo našeg narodnog folklora. »Seljačka sloga« razvija i veliku nakladnu djelatnost, te uz svoje polumjesečno glasilo izdaje niz popularnih djela domaćih i stranih pisaca.

Sličnu djelatnost za Srbe u Hrvatskoj razvija srpsko kulturno društvo »Prosvjeta« preko svojih podružnica.

Tako smo jutros razgledali Kaptol i Donji grad, upoznali se prosvjetnim životom i ustanovama, a poslije ručka . . .

— Čujem da se poslije podne održava međunarodni nogometni susret.

— Vidite, na to sam posve zaboravio. E, dobro, poslije podne idemo na utakmicu. Sjest ćemo na Glavnom kolodoru na tramvaj broj 12, ili na Trgu Republike na tramvaj broj 1 ili 11.

— A da pođemo pješice? Da malo pogledamo i taj dio grada?

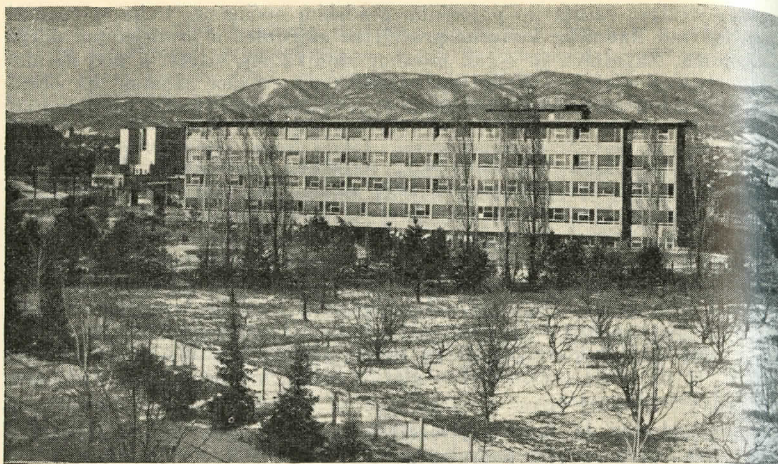
— Predaleko je. Uostalom, i prevozna su sredstva izmislili pješaci.

— U redu. Onda ćemo tramvajem.

— Kažu da su sport i fizička kultura čuvari narodnoga zdravlja. Nemam ništa protiv toga. No dozvolit ćete mi prije nego se pozabavimo tim čuvarima narodnoga zdravlja, da vam kažem nekoliko riječi o vraćanju izgubljenoga zdravlja, tim više što ćemo na putu do stadiona vidjeti na brijegu kliniku »Rebro«, najveću bolničku zgradu na Balkanu, a do nje jednu od najljepših bolnica, Bolnicu za plućne bolesti.

ZDRAVSTVENA SLUŽBA

Po svojim liječnicima, po nizu liječnika-specijalista, poznatih daleko izvan granica naše zemlje, po organizaciji zdravstvene bolničke i izvanbolničke službe Zagreb se uzdigao visoko iznad evropskog prosjeka. Grad ima 27 bolnica i klinika sa 6.410 keveta i 910 liječnika, a od toga 477 specijalista. U Zagrebu na 1000 stanovnika otpada gotovo 20 kreveta, a na jednog liječnika dolazi samo 385 stanovnika, dok na liječnika-specijalistu 733. U tom odnosu broja liječnika prema broju stanovnika Zagreb dolazi u red prvih gradova svijeta. No nije bilo uvijek tako. Pred 30 godina imao je ispod 200 liječnika, a pred 50 ispod sto.

Bolnica za TBC pluća i plućne bolesti na Jordanovcu (arh. Haberle)

Sve do XIX. st. ni kod nas, kao ni u svijetu nema medicinske znanosti u današnjem smislu riječi. Postoje gradski fizici (i Zagreb ga ima već u XVIII. st.), postoje vidari i narodni liječnici, čija se terapija sastoji u puštanju krvi, uzimanju tekućine i napitaka, koji su više štetili nego koristili. Pred nešto više od sto godina liječnici su zazirali od kirurgije (taj niži posao obavljali su brijači i ranarnici). Postojale su i bolnice, koje su u stvari bile ubožnice, gdje su gladni i nemoćni dolazili da umru. I Zagreb XVIII. st. ima takve bolnice.

Međutim, gradnja prve bolnice u suvremenom smislu riječi počela je u Zagrebu 1795., a završila 1804. Ova se bolnica kasnije proširila u zakladnu bolnicu na ulazu Ilice u Trg Republike. Bolnica je radila sve do 1931. kad je srušena da ustupi mjesto modernom stambenom bloku. Bolnica je prenešena na Sveti Duh (danas »Bolnica Dr. Kajfeša« — Miškinina ul. 64). God. 1856. sagrađena je za bolnicu današnja glavna sveučilišna zgrada (Trg Maršala Tita). No kako za tu svrhu nije odgovarala, smjestili su u nju (1868) tvornicu duhana, a 1882. Sveučilište. God. 1879. podiže se u Stenjevcu Zemaljski zavod za umobolnike, koji još i danas proširen djeluje. God. 1892. podiže se Zarazna bolnica na Zelenom brijegu, a nedaleko od nje (1924) g.) Rockefellerova zaklada Higijenski zavod. Pod konac stoljeća Milosrdne sestre Sv. Vinka sagradile su (Vinogradska ul. 29) bolnicu, koja se tokom godina proširivala i nadograđivala (danas »Opća bolnica Dr. Stojanovića«) God. 1909. podiže se u Zagrebu prvi sanatorij na Balkanu (Klaićeva ulica — danas »Bolnica za dječju kirurgiju«).

Između dva rata započela je gradnja nove velike bolnice na Rebru (danas klinike Medicinskog fakulteta), koja je dovršena 1942. Osim spomenutih postoji u Zagrebu niz bolnica i klinika: Opća bolnica (Zajčeva 19), Traumatološka (Draškovićeva 19), za dječju TBC (Srebrnjak 100), za TBC (Zelengaj 3), dvije velike vojne bolnice i t. d.

God. 1947. dovršena je na Rebru Bolnica željezničara, danas Bolnica za TBC pluća i plućne bolesti (Jordanovac 104).

Kroz ove bolnice prođe godišnje oko 70.000 bolesnika s prosječnom duljinom liječenja od oko 20 dana.

Izvanbolnička služba na osobitoj je visini. Tu djeluju četiri Doma narodnog zdravlja (»Černomerec«, »Donji grad«, »Maksimir« i »Trešnjevka«) u kojima ima preko 130 općih i specijalističkih ambulanta. Zatim niz dispanzera: 7 antituberkuloznih, 7 dječjih, 5 kožno-veneričnih, 6 za žene i 1 za bolesti srca. Zubna klinika ima 14 ambulanta. Osim toga postoji čitav niz poliklinika, laboratorija, zavoda, reumatična stanica, stanica za psihohigijenu, prvu pomoć i t. d. Treba spomenuti i rad Dr. A. Štampara, hrvatskog učenjaka svjetskoga glasa, na preventivnoj medicini, osobito u tvornicama i velikim poduzećima.

U ovim izvanbolničkim ustanovama obavi se godišnje preko četiri milijuna pregleda, a stanica za prvu pomoć izvrši preko sto tisuća intervencija. K tome treba pribrojiti desetke tisuća kućnih posjeta, djelovanje liječnika po različitim zavodima, internatima, domovima i t. d., te 28 ljekarna (posebno Centralnu — Trg Republike 3 — s danonoćnom službom, ujedno najveću ljekarnu u zemlji), zatim oko 150 ljekarnika, pa ćete dobiti približnu sliku o zdravstvenoj zaštiti građana ovoga grada.

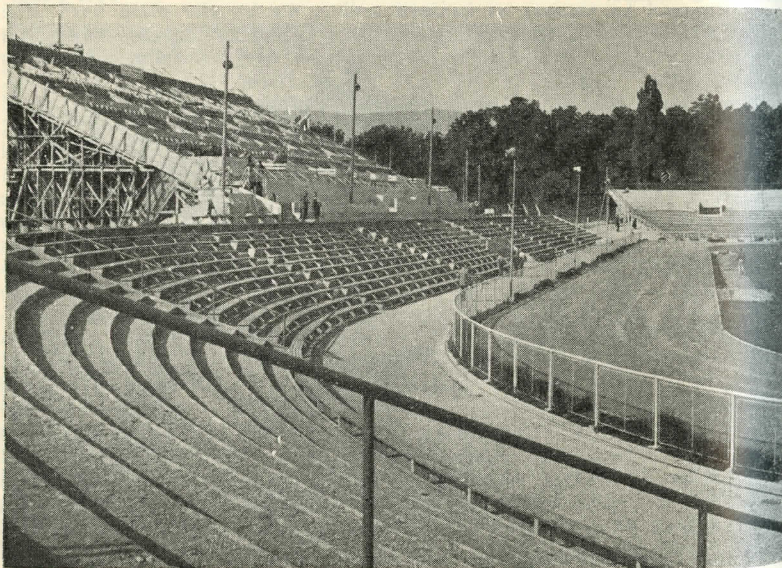
Za čitavu tu skrb treba u prvom redu zahvaliti **Zakonu o socijalnom osiguranju radnika, službenika i njihovih obitelji.** Prava koja proističu iz toga zakona mogu se sažeti u nekoliko rečenica: pravo na materijalno

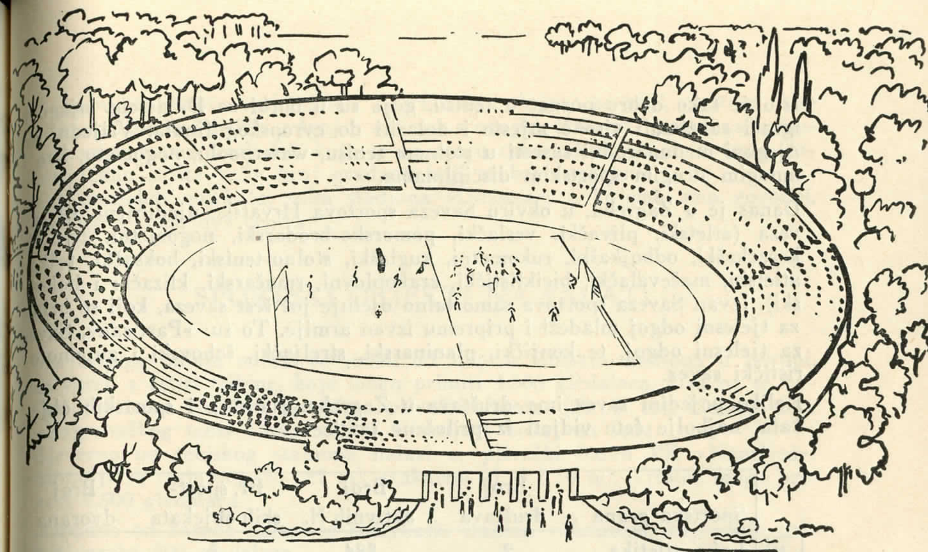
I u perifernim gradskim općinama posvećuje se briga očuvanju zdravlja, osobito dječjeg. Veliki dječji bazen na Trešnjevci, smješten u lijepom i prostranom dječjem parku s igralištima. Foto Dabac

osiguranje za vrijeme radne nesposobnosti, dopusta, trudnoće, poroda i nezaposlenosti; pravo na materijalno osiguranje za vrijeme smanjenja radne sposobnosti (invalidnina); pravo na drugi posao i na osposobljivanje za posao druge struke; pravo na invalidsku, starosnu i obiteljsku mirovinu; pravo na pogrebninu i pravo na **zdravstvenu zaštitu.**
Zakon je zaštitio sve: osiguranike, obitelji, majke, dojenčad, djecu, bolesnike, invalide i starce. Izvan toga zakona, koji obuhvaća samo radnike, službenike i njihove obitelji, postoje desetci i desetci socijalnih ustanova (jaslice, obdaništa, odgojni zavodi, internati, domovi, ljetovališta i oporavilišta) za djecu, učenike, studente, starce i invalide, za defektnu djecu i mladež, za socijalno ugrožene osobe i t. d. Sve to iziskuje velike financijske žrtve, koje se samo u ovome gradu očituju u stotinama milijuna dinara.
Eto, već moramo napustiti tramvaj i sliti se s mnoštvom od četrdeset do pedeset tisuća ljudi. Penjemo se na tribinu najvećeg sportskog objekta u Hrvatskoj, na tribinu stadiona »DINAMO«. Stadion je još u izgradnji (projektirali su ga arhitekti V. Turina i F. Neidhardt). Kada bude potpuno dovršen, moći će primiti preko 60.000 gledalaca. Kako vidite, igralište je veoma lijepo, travnato, normalne veličine 105×70 m. Stadion ima još dva pomoćna terena, od toga jedan travnati, atletsku stazu od 400 metara sa svim potrebnim napravama, klubski dom i t. d.
Momčad već izlazi, radio-reporteri ukapčaju mikrofone, navijači kliču i plješću, a vidim i vi, stoga ću ja ušutjeti, a nakon pobjede ili poraza, otvorit ćemo novo poglavlje.

Stadion »Dinamo«. U pozadini park-šuma Maksimir Foto Movrin

SPORT I REKREACIJA

S tribine gradskog stadiona »Dinamo«, o kojem smo upravo govorili, vidimo ogromnu stoljetnu hrastovu šumu. To je Maksimir, najveći zagrebački park, nastao početkom prošloga stoljeća zaslugom biskupa Vrhovca. O parku ćemo reći još nekoliko riječi kad se budemo osvrnuli na rekreaciju (odmor i razonodu). Sada ga spominjem samo zato, jer je u njemu bio prvi sportski objekt u povijesti grada: prvo klizalište (1853.). Od tada je prošlo devet godina do osnutka drugog sportskog društva, streljačkog (1862), devetnaest do »Hrvatskog planinarskog društva« i »Sokola« (1874) i 31 godinu do »Prvog hrvatskog društva biciklista« (1884).
Za sportski život grada na prelomu stoljeća osobito je značajan Dr. F. Bučar, koji je imao odlučan utjecaj na razvoj hrvatskoga sporta, napose gimnastike i klizanja. On je 1893. donio u Zagreb i prvu nogometnu loptu, a dvije godine kasnije i prve skije.
I već 1903. g. osnivaju se dva nogometna kluba (»Zagreb« i »Hašk«), g. 1909. osniva se Hrvatski sportski savez, a 1919. Jugoslavenski nogometni savez u Zagrebu.
Na početku stoljeća pojavljuju se prvi atletičari, auto-moto društvo i prvo tenisko igralište. Klubovi za tešku atletiku (»Croatia« i »Herkules«) nastaje nakon prvog rata (1919), a između 1925. i 1932. javlja se stolni tenis, rukomet, kuglanje i golf, prvi u čitavoj Jugoslaviji.
Općenito govoreći Zagreb je bio pionir svih sportskih disciplina u zemlji, i te je discipline doveo do visokog kvaliteta, što je pokazao tokom desetljeća u mnogobrojnim međunarodnim susretima, iz kojih je ponajčešće izlazio kao pobjednik. Još 1934. g. Zagreb je u rukometu odnio prvenstvo svijeta.

Isto je tako dobro poznat u tenisu, gdje su u borbi za Davis-cup njegovi igrači zauzimali visoko mjesto i dolazili do evropskog finala. Vrijedni su njegovi međunarodni susreti u stolnom tenisu, waterpoolu, nogometu, kao i mnogim drugim sportskim disciplinama.

Danas je u Zagrebu, u okviru Saveza sportova Hrvatske ujedinjeno 19 saveza (atletski, plivački, veslački, pomorsko-brodarski, nogometni, teniski, košarkaški, odbojkaški, rukometni, kuglaški, stolno-teniski, boksački, teškoatletski, mačevalački, biciklistički, zrakoplovni, smučarski, klizački i hokejski). Izvan Saveza sportova samostalno djeluje još šest saveza, koji se brinu za tjelesni odgoj mladeži i pripremu izvan armije. To su: »Partizan«, Savez za tjelesni odgoj, te konjički, planinarski, streljački, šahovski i automoto-ristički savez.

Koliko pojedini savez ima društava u Zagrebu, članstva i sportskih objekata, najbolje ćete vidjeti iz priložene tablice:

	Sportska grana	Broj društava	Broj aktivnih čl.	Br. sportskih objekata	Broj dvorana
U okviru Saveza sportova Hrvatske	Laka atletika	2	334	2	—
	Biciklizam	5	200	1	—
	Boks	3	312	—	4
	Nogomet	38	1.800	29	—
	Hokej na travi	5	178	1	—
	Klizanje i hokej na ledu	5	156	2	—
	Košarka	6	382	5	2
	Kuglanje	31	2.549	44	—
	Mačevanje	2	76	—	1
	Odbojka	18	513	14	3
	Plivanje	2	319	2	—
	Rukomet	11	412	2	—
	Skijanje	5	260	—	—
	Tenis	8	813	27	—
	Stolni tenis	10	272	—	9
	Teška atletika	7	291	—	7
	Veslanje	4	598	4 doma	—
	UKUPNO	162	9.465	129	26
U samostalnim savezima	Streljaštvo	14	7.225	8	—
	Planinarstvo	14	10.893	—	—
	Auto-moto	13	436	—	—
	Konjica	2	372	1	—
	Tjelesni odgoj	8	1.849	—	—
	Šah	16	1.744	—	11
	UKUPNO	67	22.519	9	11
	SVEUKUPNO	229	31.984	138	37

Kako vidite gotovo svaki deseti Zagrebčanin aktivno se bavi sportom. Ako tome pridodamo fizički odgoj u nižim i srednjim školama, zavodima i drugim ustanovama i mladež, koja se na svoju ruku udružuje, onda ćemo dobiti jedan zaista velik broj građana koji se bave sportom.

Od sportskih objekata, osim stadiona »Dinama«, o kojemu smo govorili, spomenut ćemo dva centra:

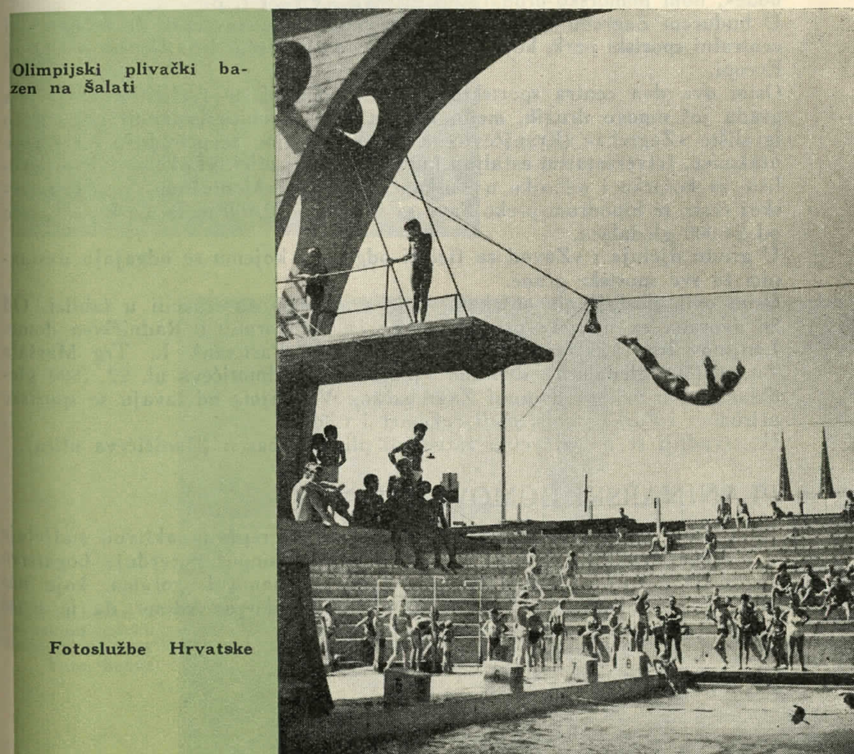
SPORTSKI OBJEKTI NA ŠALATI

Na brijegu Šalata nalazi se jedan od ljepših teniskih stadiona u Evropi, zatvoren s četiri tribine, koje mogu primiti 4.500 gledalaca. Uza nj se nalazi još osam teniskih igrališta, plivački bazen (20 : 8 m), klubski dom »Zagrebačkog tenis kluba«. Zimi klizanje i hokej na ledu.

Sjeverno od teniskog stadiona nalazi se plivački bazen PK »Naprijed«, olimpijskih razmjera (50 : 22 m), skakaona (3, 5 i 10 m). Tribine mogu primiti 2.500 gledalaca.

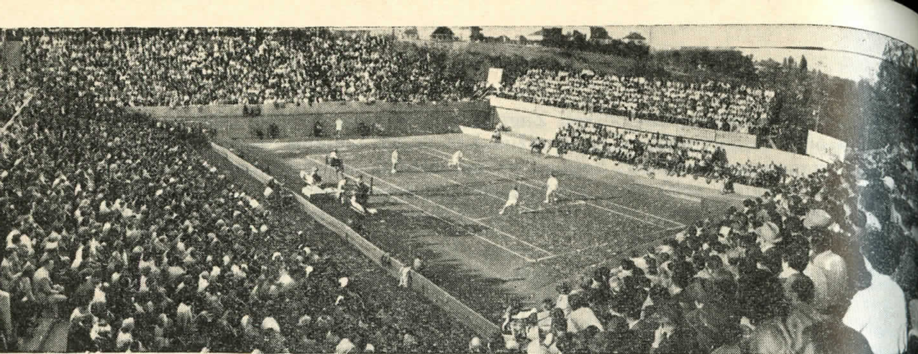
Zapadno od bazena nalazi se košarkaški stadion »Metalca«, koji može primiti preko 600 gledalaca.

Svi su ovi objekti predviđeni i za večernje priredbe.

Olimpijski plivački bazen na Šalati

Fotoslužbe Hrvatske

Teniski stadion na Šalati Foto Mladenović

SPORTSKI OBJEKTI NA SAVI

Odmah do velikog gradskog kupališta na Savi, otvara se najljepši sportski park u zemlji: Sportski park »Mladosti«. Tu su travnata igrališta za nogomet i hokej na travi, kao i pomoćno nogometno igralište, lijepa atletska staza sa svim napravama, 6 igrališta za tenis, 2 za košarku, 3 za odbojku, olimpijski plivački bazen, domovi plivača, nogometaša i atletičara i t. d. ... i sve to uraslo u zelenilo.

Kod željezničkog mosta nalazi se dom veslača »Mladosti«, »Save« i »Slobode«, dom pomorsko-brodarskog društva »Vir« i t. d.

U budućem Zagrebu uz obje zelene obale Save protezat će se ogromni centralni sportski park, koji će biti jedan od najvećih i najljepših u čitavoj Evropi.

Osim ova dva centra sportskih objekata, postoji na različitim krajevima grada još mnogo drugih, među kojima treba osobito istaknuti nogometno igralište »Zagreba« (Kranjčevićeva ul.) na kojemu se priređuju i večernje utakmice, četverostaznu asfaltnu kuglanu u istoj ulici, »Lokomotivino« igralište za košarku i odbojku u Tuškancu, objekte »Montažnog« na Miramarskoj cesti, te hipodrom preko Save sa stazom od 2.400 metara i kapacitetom od 24.000 gledalaca.

U gradu djeluje i »Zavod za fizički odgoj« u kojemu se odgajaju nastavnici za sve sportske grane.

Osim ovih postoji niz objekata, koje smo sumarno izbacili u tablici. Od 26 dvorana za sportske priredbe treba istaći dvoranu u Radničkom domu, Lenjinov trg (1500 sjedala), dvoranu STV »Partizan« I., Trg Maršala Tita 6 (800 gledalaca), dvoranu »Jedinstva«, Palmotićeva ul. 22. (300 gledalaca). I u velikoj dvorani Zagrebačkog Velesajma održavaju se sportske priredbe: košarka, tenis, mali rukomet i t. d.

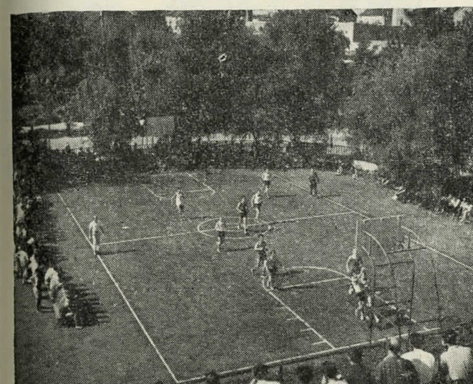
U izgradnji se nalazi veliki zatvoreni plivački bazen (Daničićeva ulica).

PLANINARSKI DOMOVI

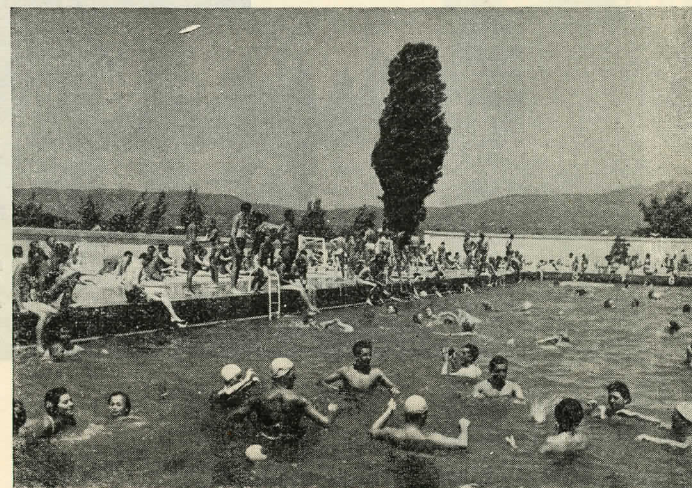
Kako smo iz tablice vidjeli gotovo 11.000 Zagrepčana aktivno sudjeluje u planinarstvu. Ovaj veliki broj još nam jedamput potvrđuje bogatstvo zagrebačke okolice prirodnim ljepotama, šumama i gorama, koje nas upravo zavodnički mame. Ne ćemo pretjerati ako ustvrdimo, da je svaki drugi Zagrepčanin veoma često planinar.

Na samoj Zagrebačkoj gori naći ćete osam planinarskih domova:
Tomislavov dom na Sljemenu (129 kreveta),
Dom na Sljemenu P. D. »Zagreb« (6 ležaja)
Dom na Puntijarki (30 ležaja),
Dom nad Vugrovcem PD »Lipa«, Sesvete (20 ležaja),
Dom PD »Grafičar« na Rudarskom sedlu (28 ležaja),
Dom na Oštrici (20 ležaja),
Dom »Risnjak« kod Pongračeve lugarnice PD zdravstvenih radnika (20 ležaja)
Dom na Glavici PD »Podsused« (20 ležaja).

A sada nakon ove lijepe utakmice, napustimo armirano-betonske tribine, to gorostasno djelo ljudskih ruku, pređimo preko ceste u isto tako gorostasno djelo ruku prirode, u istočni centar rekreacije, u najveću i najomiljeniju park-šumu Zagrepčana.

Srednjoškolski stadion u središtu grada. Igralište za košarku
Fotoslužba Hrvatske

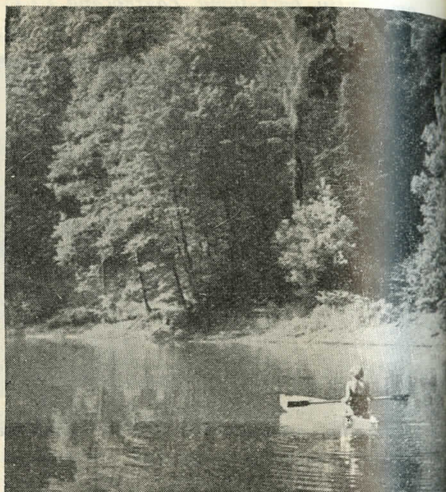
Olimpijski bazen u Sportskom parku »Mladosti« na Savi
Foto Zuber

MAKSIMIR

(1,93 km² površine)

Početkom prošlog stoljeća bilo je tu mnogo hrastova, koje i danas vidite, hrastova starih 300 i 400 godina, ali nije bilo aleja, staza ni puteljaka; nije bilo ribnjaka, cvjetnjaka, ni klupa, ni paviljona; nije bilo ograđenih jezera ni reguliranih potoka. Bila je samo šuma, dobra, lijepa, bogata stara hrastova šuma. Biskup Maksimilijan Vrhovac (po njemu i ime parku) otpoče uređivati tu divlju šumu. Njegov rad nastavljaju Alagović i Haulik. Park je kasnije preuzeo Grad i uredio njegov najveći dio: obnovio putove, očistio jezera, na koje je postavio desetke čamaca. Na dnu aleje diže se Vidikovac. Istočno od njega nalazi se kapelica Sv. Jurja, sagrađena u gotskom slogu, a malo dalje lugarska kuća. Na lijevoj strani glavnog ulaza u park smješten je lijep restaurant s prostranom baščom. Na sjeverozapadu postavljeno je veliko zabavište s nizom atrakcija.

Prije dvije godine NOG Zagreba raspisao je natječaj za konačno i suvremeno uređenje parka. Natječaj je uspio i dao nekoliko izvanredno dobrih hortikulturnih rješenja.

Maksimir. Sunce, zrak, voda i šuma

Foto Zuber

Iz zoološkog vrta u Maksimiru — Foto Dabac

U Maksimiru se nalazi još jedan park, koji veseli i nas, a najviše naše najmlađe:

ZOOLOŠKI VRT

God. 1925. na otočiću u donjem maksimirskom jezeru otvoren je Gradski zoološki vrt. Početak je bio više nego skroman, a pomalo i ganutljiv: tri mlade lisice i tri mlade sove. To je bilo sve. No već godinu dana kasnije

Motiv iz Maksimira Foto Grčević

vrt se površinski udvostručio; 1927. g. dobiva lava, i već 1931. ima dvjesta vrsta životinja s preko 600 primjeraka. Danas zoološki vrt ima 419 ptica, 40 majmuna, 42 gmaza, 37 zvijeri i t. d. Ukupno 690 životinja. Možete ga posjetiti svakim danom od 8 do 18 sati.

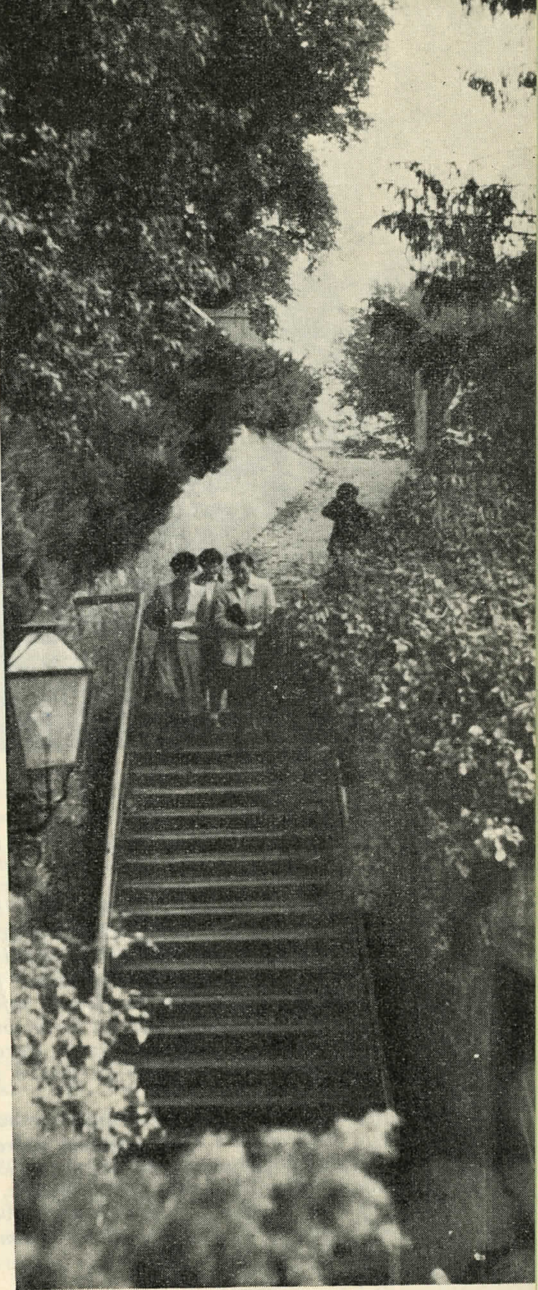
Tako sam vas u ova dva dana proveo kroz nekoliko gradskih šetališta (Zrinjevac, Tomislavov, Strossmayerov, Marulićev trg i Trg Maršala Tita, kao i Strossmayerovo šetalište, Jurjevsko groblje i Ribnjak); pokazao sam vam ogromni izvor odmora i razonode: gorsko-šumski masiv Zagrebačke gore i njene pitome proplanke, koji su protkali samo tkivo grada, pokazao sam vam veliki zeleni grad mrtvih Mirogoj. Sa Cmroka, odnosno Prekrižja vidjeli smo ubave brežuljke i doline sjevernih vanjskih gradskih općina, vraćali smo se kroz zelenilo Tuškanca i Zelengaja i naslutili veliku šumu Jelenovac, kao i desetke zelenih bregova nad Černomercem, Kustošijom, Stenjevcem i Podsusedom. Ostaje nam još čitav niz parkova i trgova, koje nažalost ne ćemo stići obići, ostaje nam zeleni pojas oko Save, lijepo uređeni trgovi oko novih upravnih zgrada, tvornica i tvorničkih kombinata (Žitnjak) i na kraju veliki i brižno uređivani bolnički vrtovi.

Zaboravili smo spomenuti LENJINOV TRG s najljepše uređenim dječjim parkom u gradu, ROKOV PERIVOJ s bogatim travnjakom i s veoma lijepim pogledom na Donji grad, *TRG FRANCUSKE REPUBLIKE s dječjim igralištem, i na kraju u neurbaniziranoj općini Trešnjevka jedno zaista lijepo dječje igralište s bazenom i raslinstvom.*
Ostaju nam još i

BOTANIČKI VRTOVI

Odmah do Glavnog kolodvora uz željezničku prugu proteže se najvažniji i najznačajniji **Botanički vrt Prirodoslovno-matematskog fakulteta.** Vrt je zasađen probranim primjercima drveća i grmlja, te mnogim vrstama ljekovitog bilja iz kopnenih krajeva Hrvatske. Vrt ima znanstveni karakter, no pristupačan je i građanstvu, te služi kao i park. Pod staklom se uzgaja lijep broj vrsta egzotičnog bilja, a u jezeru vodeno bilje. U istočnom dijelu Maksimira nalazi se **Šumski vrt Poljoprivredno-šumarskog fakulteta** s ljekovitim, otrovnim i krmnim biljem, te **Botanički vrt farmaceutskog fakulteta** južno od Mirogoja.

Da li smo još što zaboravili? Mnogo smo toga zaboravili, mnogo toga moramo zaboraviti i preskočiti, jer vremena je tako malo, a zanimljivosti i odviše. Na početku sam vam rekao, da je ovo grad zelenih površina. A sada ste se uvjerili da je to i historijski grad s obiljem vrijednih kulturno-historijskih spomenika.

Predjesenska šetnja Foto Cajzek

Proljeće u botaničkom vrtu Foto Cajzek

da je to i industrijski grad (četvrtinu pučanstva izdržava industrija) s novim svijetlim, zračnim i sunčanim tvornicama u zelenilu, da je to grad bogat muzejima i galerijama, bogat suvremenom arhitekturom, koja se uzdigla iznad evropskog prosjeka, bogat književnošću i likovnom umjetnošću, kazališnim i glazbenim životom, bolnicama i sportom, da taj grad živi i raste i da će u toku ove godine dostići 400.000 stanovnika, a za desetak godina ubrojit će se u onih stotinjak polmilijunskih gradova i među njima nikako ne će zauzeti posljednje mjesto.

A sada, dosta o gradu, jer mi ne bi bilo osobito drago da se osmijehnete i pomislite: »Cicerone pjeva svoju staru pjesmu«. Vidjeli ste dovoljno, da sami stvorite sliku grada, i ja vam o njemu ne ću više reći ni jedne riječi pohvale.

Uostalom, vrijeme je da napustimo ovaj lijepi zeleni svod maksimirskih hrastovih krošnja i da se vratimo u središte, jer večeras idete na koncert. A sutra ćemo se popeti na Sljeme (1.035 m) vrh Zagrebačke gore. Hoćete li automobilom? Ako ste dobar pješak, možemo i pješice: u lijepoj šetnji popet ćemo se bez ikakva umora za dva sata. Pa kad se popnemo na vrh gore, obuhvatit ćemo pogledom jedan lijepi dio Hrvatske — zemlje turizma.

HRVATSKA-ZEMLJA TURIZMA

Ne mogu Vam govoriti o Zagrebu kao središtu turizma ovoga dijela Hrvatske, a da vam ne kažem nekoliko riječi o samoj Hrvatskoj kao zemlji turizma. Ako usporedimo evropske zemlje s Hrvatskom, onda ćemo vidjeti da je samo Hrvatska podjednako bogata obim evropskim rekreacionim i turističkim zonama: alpskom i mediteranskom. Njena obala Jadrana jedna je od najrazvedenijih obala na svijetu, čuvena po svojim mnogobrojnim i pitomim otocima, po svojoj blagoj mediteranskoj klimi i subtropskom raslinstvu, čuvena po svojim starim lijepo oblikovanim gradićima i gradovima, prepunim kulturno-historijskih spomenika od ilirskog doba i Antike, preko srednjovjekovne umjetnosti do renesanse, baroka i klasicizma. Sunčana i mirisna Dalmacija, gotovo ni s jednim kišnim danom preko čitavoga ljeta, pruža više odmora, mira i istinskoga dodira s prirodom nego ijedna evropska rivijera.

Planinski pojas obuhvaća čitavo područje Krša. Tu su visoki planinski lanci i masivi, koji svakom turisti, a napose planinaru pružaju nesvakidašnji užitak. Tu je Gorski Kotar s bogatstvom gustih crnogoričnih šuma i izvrsnih terena za zimske sportove, tu je jedna od najvrednijih evropskih prirodnih ljepota: Plitivička jezera, a zatim čitav niz krških rijeka, od kojih je Krka sedrotvorcima najbogatija u Evropi. Tu su barijere sedre i slapovi, kaskade i ponornice, kraška polja i kamene goleti s poznatim vrtačama i docima.

Pa Hrvatsko Zagorje sa svojim opjevanim i oslikanim brežuljcima, posutim dvorcima iz feudalnog doba, ljekovitim kupkama, izletištima i odmaralištima, tu su šumovite gore ravne Slavonije s gorskim jezerima, gore s još neistraženim turističkim vrijednostima.

U Hrvatskoj, tako reći, u malom je skupljena geografija svijeta: srednjoevropska nizina i alpski masivi, norveški fjordovi i finska jezera, engleski travnjaci i maloazijske goleti, naći ćete palmu i runolist, naranču i rododendron, čempres i bukvu; Na Jadranu ćete uloviti više vrsta izvrsnih riba, nego u ijedonom moru, u planinskim brzacima potoka izvanredne pastrve, a na mnogobrojnim lovištima zečeve, fazane i jelene, I svugdje, dva koraka

od grada, a nerijetko i u samim gradovima (kao u Zagrebu) srest ćete folklor: bogate narodne nošnje, stotine narodnih nošnja s jednom zajedničkom odlikom: skladnošću. Vidjet ćete bogatstvo keramičkih radova, rezbarija i filigrana, koji upravo izlaze ispod vještih ruku pučkih majstora. Čut ćete čitavu ljestvicu narodnih pjesama i popijevaka, u koje je ovaj narod slio svu svoju tugu i čežnju, svoje ljubavne boli i radosti, sve svoje herojstvo i vječiti osjećaj slobode. Čut ćete s usta narodnog guslara i »Hasanaginicu«, koja je zanijela i velikog Göthea. Ali mi smo sada na vrhu Zagrebačke gore na SLJEMENU na željeznoj piramidi, koja je podignuta 1889., okruženoj tamnozelenim morem smreka. Prekrasan vidik, zar ne? Grad je daleko ispod nas, i srebrnkasta Sava vijuga prema istoku gubeći se u zelenoj i plodnoj posavskoj ravnici. Na jugu vidite Vukomeričke gorice i ličku Plješivicu, a nešto prema istoku Petrovu goru, na kojoj je, prema predaji, poginuo Petar Svačić, posljednji kralj narodne krvi, i Kozaru, na kojoj je u posljednjem ratu poginulo tisuće rodoljuba. Na zapadu ćemo vidjeti samoborsku Plešivicu, Žumberačko gorje i Klek, pa dalje i dalje, preko slovenskih planina letjet će nam pogled i za lijepa vremena zaustaviti se na dvjesta kilometara udaljenom Triglavu (2.863 m visine). Na sjeveru nam se otvara vidik na valovite zelene brežuljke Hrvatskoga Zagorja, da se preko Ivančice i Kalnika izgubi u Madžarskoj ravnici. Sa sjeverne strane Sljemena podignuta je za skijaše žičana željeznica na visinskoj razlici od 300 metara.

Ne ću vas više smetati. Uživajte sami u vidiku, napravite nekoliko snimaka, prošetajte sami ovom prekrasnom šumom, pa ćemo se naći na ručku nekoliko koraka niže: u Tomislavovu domu. Ostale sam Vam planinarske domove već prije spomenuo, pa nema smisla da vas nanovo umaram.

— Ovaj dan nije izgubljen — velite i punim plućima udišete svježi šumski zrak na terasi Tomislavova doma.

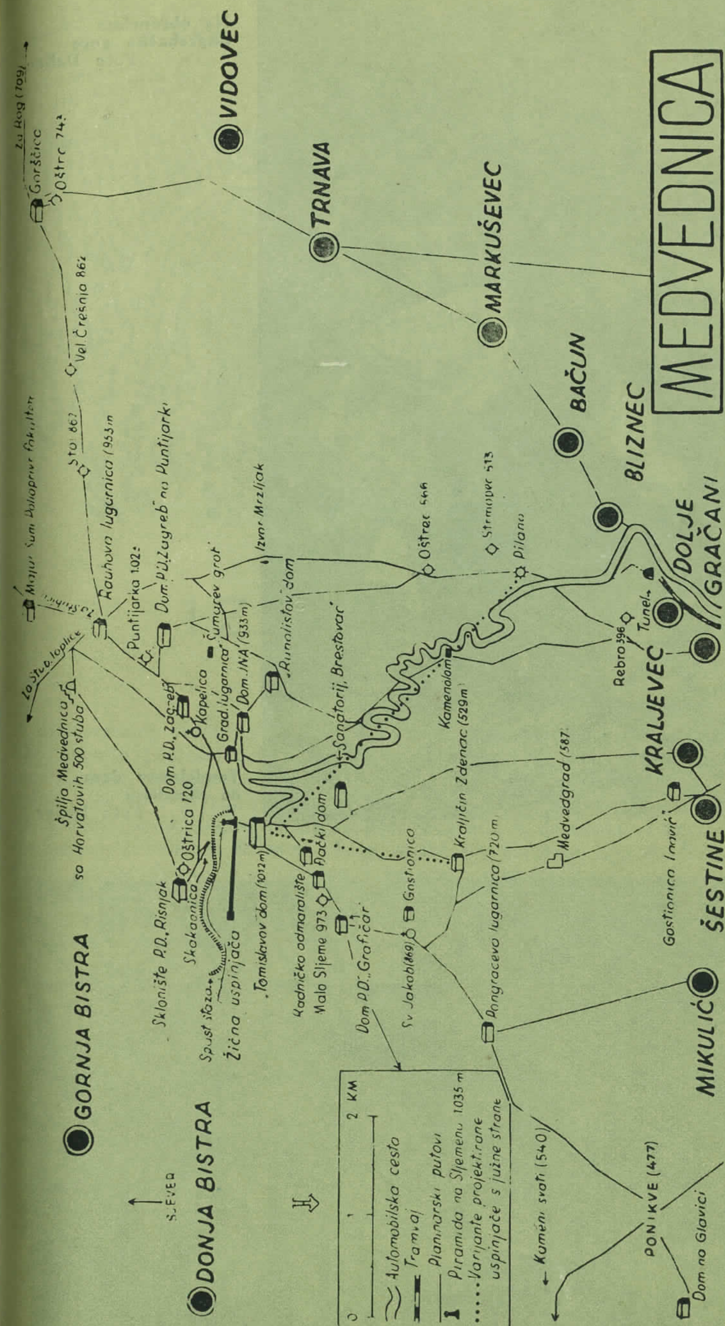
— Ni jedan od ova tri dana.

A sada, kad smo sve ovo vidjeli, ne znam da li ima smisla da vam ponovo govorim o ulozi Zagreba u našem turizmu, o njemu kao središtu ovog područja, koje ste vidjeli s vrha Zagrebačke gore, područja polumjer kojega prelazi stotinu kilometara.

— Ja mislim — velite — da nema. Pokazali ste mi činjenice, mogu i sam stvoriti zaključke.

Ipak vam moram reći da se danas u ovoj gori nalazi nekoliko tisuća Zagrepčana i stranaca, da je tako svakoga sunčanoga blagdana, da ti izleti ne prestaju ni zimi, jer gora ima mnogo prikladnih terena za zimske sportove, da... da... i stotine da...

Eto, to je Zagreb, grad prirodnih ljepota, kulturno-historijskih spomenika industrije, sporta i turizma, grad koji veže sve hrvatske krajeve, gradove izletišta, koja bez sumnje zavređuju da ih posjetimo.

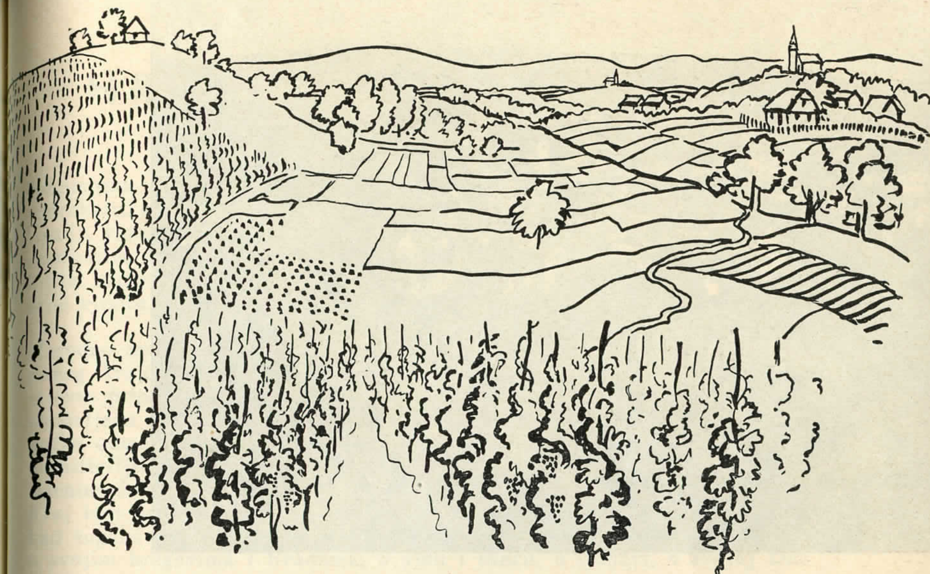

Na obroncima Zagrebačke gore
Foto Dabac

Tomislavov dom na Sljemenu
Foto Zuber

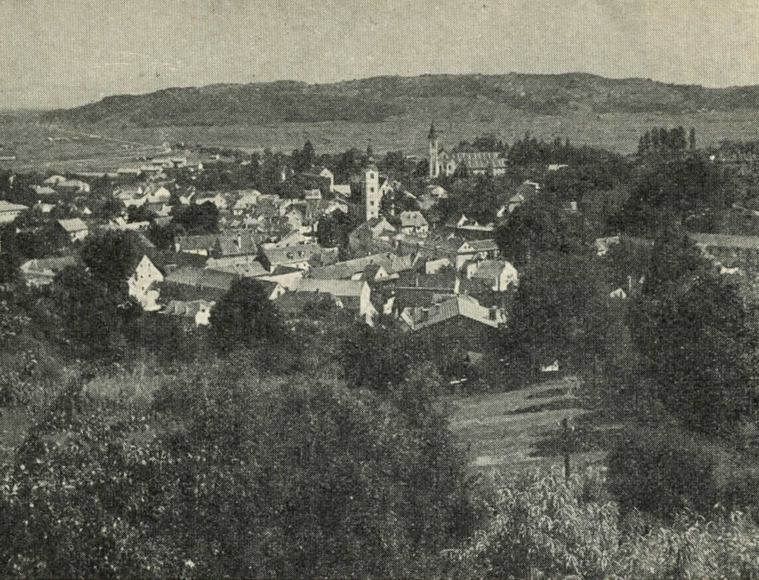
IZLETIŠTA

U neposrednoj okolici grada, pa i na samoj gradskoj periferiji ima nekoliko osobito posjećivanih izletišta. U poglavlju »Gornji grad« spomenuli smo Remete, Gračane i Šestine — tri gradske općine na podnožju Zagrebačke gore — i osvrnuli se na njihov osobito bogat folklor. Kada se budemo vraćali, spustit ćemo se preko Medvedgrada u Šestinski »Lagvić«, lijep restaurant s velikom terasom, koja gleda na obronke Zagrebačke gore i njene zelene doline. Tu možemo i večerati: domaći specijaliteti (ražnjići, ćevapčići, šestinska pečenica) i dobro domaće vino.
Zagrepčani često odlaze na izlet na jedan od zapadnih obronaka Zagrebačke gore, na Glavicu, gdje se nalazi i planinarski dom PD »Podsused« s 20 ležaja, a još češće u Podsused na kupanje u Savi, ali najomiljelije je izletište, gotovo na području grada

SAMOBOR

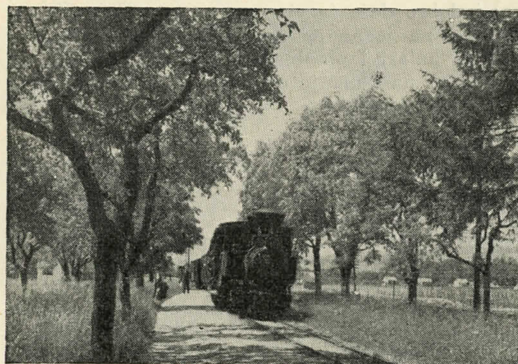
(22 km)

Najomiljenija vožnja Zagrepčana, jest vožnja malom uskotračnom lokalnom željeznicom »Samoborcem«. Taj je vlak postao kao neko mezimče grada. Ali to je i vrijedno mezimče, jer uza sve to što postoje redovite autobusne linije i druga prometna sredstva, »Samoborec« preveze godišnje oko 2 milijuna putnika. Dakako da je tu uključen i veliki broj radnika, seljaka i poslovnog svijeta, ali još uvijek i velik broj izletnika.

Pogled sa staroga grada na Samobor i Savsku ravnicu Foto Čorković

Samobor je lijepo mjestance sraslo s pejsažem Samoborskog gorja. Ima bazen u hidro-terapeutskom kupalištu, ruševine staroga grada iz XIII. stoljeća, kapelicu Sv. Mihajla s najstarijim sačuvanim vratašcima iz kovanog željeza (XVI. st.) Samobor ima nekoliko restauranata s dobrim vinima i domaćim specijalitetima, među kojima je osobito poznat samoborski kotlet. Produžimo li »Samoborcem« sedam kilometara, doći ćemo u Breganu, pa još dva kilometra naći ćemo se u MOKRICAMA s preuređenim dvorcem iz XVI. st. usred ogromnog parka.
Od Samobora 6 km. cestom, koja vodi kroz romantičnu dolinu, doći ćemo u Rude, srednjovjekovno rudarsko naselje. Odatle planinski izleti: Plešivica, poznata po izvrsnim vinima, Oštrc (753 m), planinarski dom s 45 ležaja, zatim **Lipovački dom** i **Japetić.**

»Samoborec« Foto Dabac

HRVATSKO ZAGORJE

Romantika. Zvuk i boja. »Lepi bregi zeleni«. I zeleni i modri, i žuti i crvenkasti, oker i terakota, i tisuće i tisuće raznoliko obojenih ploha (šuma i livada, vinograda i voćnjaka, njiva i oranica) skladno se stapa u jednu nerazdjeljivu cjelinu. Čini se da je neki veliki slikar preko čitavog ovog kraja bacio svoje ogromno oslikano platno. I sada po njemu teku srebrne rječice i potočići i kao da ga nadahnjuju životom.

Narodno seosko graditeljstvo minijaturno je i prisno kao da je izraslo iz samog krajolika. Desetci i desetci uščuvanih dvoraca iz feudalnog doba nijemo pripovijedaju o dalekoj prošlosti i neodoljivo nas mame u svoju obnovljenu unutrašnjost. Neki su pretvoreni u muzeje, a neki u škole i đačka odmarališta. Mali srednjovjekovni gradići s lijepim brojem kulturno-historijskih i umjetničkih spomenika nenagrđeni novotarijama žive u zelenim dolinama, uz rijeke i potočiće, koje prati vijugavi drvored vrba. Kraj koji neprestano pjeva. Svugdje će nas pratiti gdjekad vesela, a gdjekad tugaljiva popijevka ovih ljudi i njihovo djetinjasto veselje. Pjevaju o svojim bregovima i livadama, o vinu i suncu, o ljubavi, o svojoj kući (hiži)

»A bila je bela
i zmirom vesela,
a denes od tuge se hoće
podret.«

Hiža (kuća) u Hrvatskom Zagorju
Foto Dabac

Bogati narodni običaji, od kojih neki sežu do praslavenskih davnina, do svečanosti sunca i proljeća, šarolike narodne nošnje, rezbarije, lončarski i keramički radovi, kao i vesele dječje igračke, daju životu ovih ljudi nepomućenu životnu radost. Ni jak infiltrat industrije ne može narušiti ni ljepotu prirode ni nazor ovih ljudi.

To je najnapučeniji hrvatski kraj, to je kraj hrvatskih seljačkih buna, hrvatskog preporoda, hrvatske misli i hrvatske himne:

Svečano — Jos. Runjanin

Lijepa naša domovi-no, oj junačka zemljo mi-la, stare slave djedovino, da bi vazda sretna bi-la! Mi-la ka-no si nam slavna, mila si nam ti je-di-na, mi-la ku-da si nam ravna, mila ku-da si plani-na

To je kraj hrvatske kajkavske književnosti, kraj kolorističkih slikara i nježnih lirskih pjesnika, koji su živjeli s njim i pjevali njemu:

Vre ptičeki spiju
a šume mučiju,
naj moja popevka zvoni
po dolu i gaju,
po dragome kraju,
od kojeg mi lepšega ni.

Tu brat mi je vsaki,
Tu doma sem taki,
pogodit bi mogel i speć,
poznati su puti,
tu vsigde je čuti
ljubljenu domaču mi reč.

I srce mi greje
i z menom se smeje
i v žalosti plače takaj.
Em nikaj nij slajše,
ne čuje se rajše
neg dobri i dragi naš kaj!

(DRAGUTIN DOMJANIĆ)

To je kraj u kojemu se rodio i Predsjednik FNRJ Jugoslavije Josip Broz Tito. Pa kad već putujemo u Hrvatsko Zagorje, posjetimo najprije njegovo rodno mjesto Kumrovec, i to će biti **naš prvi izlet** u ovaj prekrasni predio.

Poći ćemo autobusom iz Zagreba prema **Zaprešiću,** a odavde na sjever preko **Velikoga Trgovišta** (43 km.). Proći ćemo pokraj **Jelačićevih Novih dvora** (Danas dječje oporavilište). U neposrednoj se blizini nalazi lijepa suvremena tvornica porculana i keramike **Pojatno.** Zatim ćemo kroz klanac rijeke Sutle doći u **Zelenjak** i zastati pred obeliskom podignutim pjesniku hrvatske himne Antunu Mihanoviću. S desna će nam ostati ruševine historijskog grada **Cesar-grada,** a s lijeva na slovenskoj strani historijski dvorac **Kunšperk.** Još osam kilometara i doći ćemo u

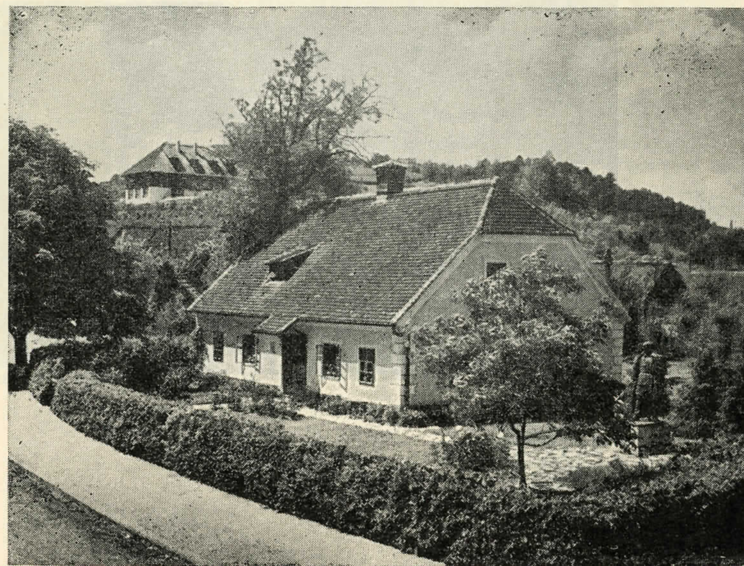
KUMROVEC

(51 km od Zagreba)

Rodno mjesto Maršala Tita. Njegova rodna kuća uređena je kao u djetinjstvu, a u lijevom krilu nalazi se mali muzej o Titovu životu i radu od najranije mladosti, pa do danas. U mjestu je sagrađen i hotel s 15 soba (22 ležaja). Iz Kumrovca se možemo vratiti preko pitomog Klanjca (7 km) iz kojega vodi odvojak (16 km) u

TUHELJSKE TOPLICE

Nalaze se u najslikovitijem predjelu Hrvatskoga Zagorja. Šume i bregovi, njive i oranice u stotinama ploha i boja. Voda ključa iz mnogobrojnih vrela s temperaturom od 32,5° C i kapacitetom od 7.000 hl dnevno. Liječenje se obavlja u bistrom i blatnom bazenu na otvorenom, a liječe se lakša reumatična oboljenja, neuralgija i živčane bolesti s određenom indikacijom.

Kumrovec. Rodna kuća Predsjednika Tita. U pozadini hotel

Foto A. Fuis

Toplice imaju dva lječilišna doma s ukupno 60 ležaja. Iz Tuheljskih toplica osvježeni kupkom i okrijepljeni zagorskim domaćim specijalitetima (sirom, vrhnjem i kiselkastim vinom) u ugodnoj ljetnoj noći vratit ćemo se u Zagreb (54 km.).

Naš drugi izlet odvest će nas u najbliže i od Zagrepčana najčešće posjećivano izletište u Hrvatskom Zagorju:

STUBIČKE TOPLICE

Nalaze se na sjevernom podnožju Zagrebačke gore: vlakom 47 km, autobusom 44 km ili pješice preko Sljemena oko 5 sati hoda. U planu je, a već i u izgradnji tunel ispod Zagrebačke gore, koji bi uvelike skratio ove zaobilazne putove, i tako što bolje povezao grad s njegovim slikovitim gospodarskim zaleđem.

Toplice su poznate još iz rimskoga doba. Temperatura vode 44° C, 49° C i 63° C, a kapacitet 8.000 hl dnevno. Toplice imaju četiri otvorena bazena te natkrite bazene i kade. Voda je indiferentna s karakterom slabo alkalna. U dva lječilišta, smještena u lijepom parku, nalazi se 160 ležaja zimi i 210 ljeti. Liječi se reuma, lumbago, giht i išijas.

Na putu iz Zagreba u Stubičke Toplice, kod industrijskoga mjesta Oroslavja (43 km) nalaze se dva feudalna dvorca, jedan izveden u renesansi, a drugi u baroku.

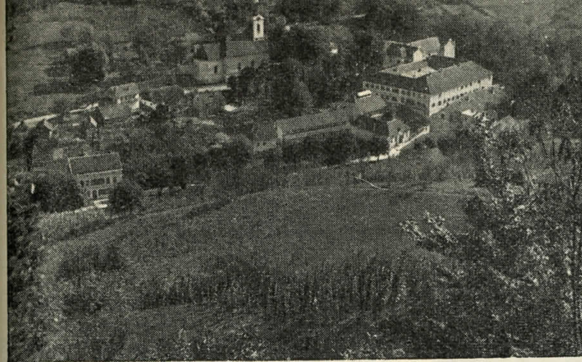
Stubički kraj poznat je iz velike seljačke bune Matije Gupca (1572 g.). U njegovom rodnom mjestu **Gornjoj Stubici** prema predaji još i danas možete vidjeti historijsku Gupčevu lipu, staru 400 godina.

Tako smo učinili dva kraća izleta u Hrvatsko Zagorje. Njegovu smo slikovitu panoramu vidjeli s vrha Zagrebačke gore, a sada smo se i upoznali s nizom pojedinosti, odmorili se u njegovim šumama punim svježine i mirisa, ugodno se osvježili u njegovim kupkama, ali još uvijek njegov najveći dio nismo ni prošli ni vidjeli. Stoga ne bi bilo sgorega, da krenemo automobilom, odnosno autobusom na **naš treći** i malo duži **izlet** po središnjem dijelu Hrvatskog Zagorja

Stubičke Toplice

Foto Čorković

Krapinske Toplice Foto Zuber

KRAPINSKE TOPLICE

Toplice se nalaze u dolini ograđenoj šumovitim brežuljcima. Četiri vrela, poznata još iz rimskog doba, (od 40° C — 42° C) s dnevnim kapacitetom od 5.600 hl. Voda je po kemijskom sastavu jednaka onoj u Teplicama (Češka) i Gasteinu. Osim unutrašnjih bazena i kada, te odjela za blatna omatanja, postoji i veliki otvoreni bazen. Dva lječilišna doma s ukupno 310 ležaja. Liječi se reuma, giht, išijas i ženske bolesti. Četrnaest kilometara od Krapinskih Toplica leži

KRAPINA

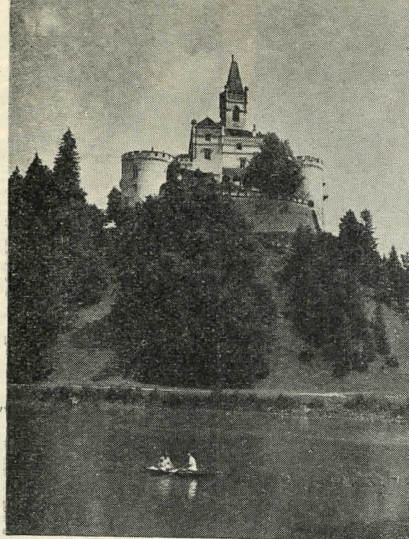
(Željeznicom iz Zagreba 57 km.)

Historijski grad, u kojem se neko vrijeme održavao i Hrvatski sabor; rodno mjesto preporoditelja Gaja, grad s veoma lijepom okolicom i plivačkim bazenom. Kroza nj teče lijepa i slikovati rječica Krapinčica. Krapina je u znanstvenom svijetu poznata po Hušnjakovoj špilji, u kojoj je prof. Kramberger-Gorjanović otkrio ostatke diluvijalnog pračovjeka neandertalskog tipa (homo crapiniensis). Na Trškom vrhu nalazi se stara barokna crkvica s bogatim freskama slikara Lechingera, a u starom gradu mjesni povijesni muzej.

Krapinskim Toplicama na sjeveroistok (32 km.), preko Bednje, leži:

TRAKOŠĆAN

Stari dvorac grofova Drašković. Spominje se još početkom XIV. st. Tokom vremena dvorac je doživio niz pregradnja. Posljednji je put obnovljen 1856. Danas se u njemu nalazi lijepo uređen muzej, koji se sastoji od nekoliko soba s nekadašnjim originalnim pokućstvom, pinakotekom obiteljskih portreta, bibliotekom, zbirkom

Dvorac Trakošćan

Foto Zuber

staroga oružja i t. d. Ispod dvorca pruža se veliko jezero sa svih strana obrubljeno gustom i bogatom šumom, a na rubovima samoga jezera raste u izobilju vodeno bilje, među kojim se osobito ističu lopoči. Ovdje se možemo osvježiti i okupati, ručati u mjesnom restaurantu, popiti dvije čaše kiselkastog vina, koje je osobito ugodno u toplim ljetnim popodnevima, a zatim se odvesti (11 km) do

LEPOGLAVA

U njoj se nalazi nekadašnji pavlinski samostan, u kojem je danas smješten kazneno-popravni zavod. Lijepa samostanska crkva ukrašena je nizom bogatih baroknih oltara i vrijednim frescoslikarijama pavlina slikara Ivana Rangera.

Iz Lepoglave (6 km) kroz romantični klanac Očure, uz ugljenokop Golubovec doći ćemo u

BELEC

Lijepo naselje pod zelenom planinom Ivančicom. U njemu se nalazi jedno od najljepših djela hrvatskog baroka: kapela Majke Božje snježne. Prebogata je skulpturama i ukrasima, a njena najviša vrijednost leži u majstorski izrađenoj propovijedaonici (1743). Bogate zidne slikarije i opet slikara Ivana Rangera, stapaju se sa svim ukrasima unutrašnjosti u skladnu simfoniju, koja na posjetioca ostavlja izvanredno jak dojam.

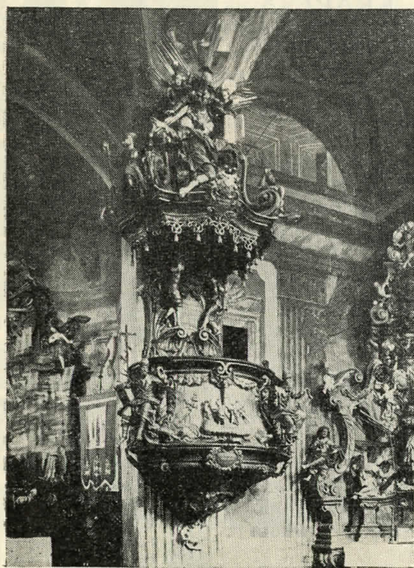
Iz Belca ćemo se ponovo vratiti svratit ćemo u stari barokni grad u Lepoglavu, a odavde (28 km)

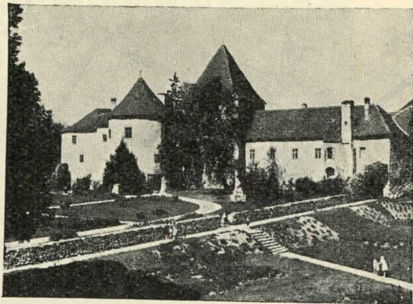
VARAŽDIN

Grad u kojemu je mnogo godina zasijedao Hrvatski sabor, u ko-

Unutrašnjost barokne crkve u Belcu

Foto Dabac

Varaždin. Stari grad Foto Čorković

jem je bila formirana prva vlada Hrvatske, snažno vojničko uporište, a danas jako industrijsko središte čitavoga ovoga kraja. Tamo se nalaze i poznate »Varteks« tekstilne tvornice, kao i evropskom svijetu dobro poznata tvornica savijenog drva »Florijan Bobić«. Lijep je to barokni gradić s nizom kulturno-historijskih spomenika, među kojima se ističe gimnazija, jedna od prvih u ovom dijelu Evrope, i dobro uščuvani Stari varaždinski grad srednjovjekovna tvrđava, tokom stoljeća pregrađivana i nadograđivana, dobila je svoj današnji oblik u XVI. st. To je jedan od najljepših spomenika tvrđavne arhitekture u sjevernoj Hrvatskoj. U njemu se nalazi bogat muzej i arhiv.

Varaždin je nakon Zagreba kulturnohistorijskim spomenicima najbogatiji i najvrijedniji grad sjeverne Hrvatske. Grad ima nekoliko vrijednih baroknih crkava: isusovačku, franjevačku, uršulinsku, zatim barokiziranu gotičku građevinu: župnu crkvu Sv. Nikole. Vrijedan je i refektorij franjevačkog samostana. Od javnih zgrada historijskog značaja vrijedno je pogledati gradsku vijećnicu iz 1523. god., te županijsku zgradu. Među palačama ističu se: Keglević, Patačić, Drašković i t. d. Moramo spomenuti kazalište i galeriju slika, u kojoj se nalazi niz vrijednih djela starih i suvremenih majstora. Na kraju mogli bismo posjetiti glasovito varaždinsko groblje, jedno od najljepših i najbolje uređenih i čuvanih u ovom dijelu Evrope.

Vraćajući se iz Varaždina (cestom 18 km.) možemo posjetiti i:

VARAŽDINSKE TOPLICE

Leže na južnom podnožju Varaždinskih gora. Toplice su poznate i upotrebljavane još u doba starih Ilira (Aquae Iasae), a zatim i Rimljana. Nedavnim iskapanjem (1952—1954) Arheološkog muzeja u Zagrebu, otkriveni su čitavi kupališni uređaji, bazeni, sistem odvodne kanalizacije, višestruko pregrađene prostorije i t. d. U lječilištu se nalazi i muzej rimskih spomenika. Temperatura vode iznosi 57,6^0 C, a dnevni kapacitet 4.000 hl. Voda je zemno-alkalno-sumporna. Lječilište ima četiri doma s ukupno 400 ležaja. Liječe se reumatična oboljenja, teške artride, giht, išijas, ženske i živčane bolesti, te bolesti dišnih organa.

Još 82 kilometra i vratit ćemo se u Zagreb.

Tako smo prešli Hrvatsko Zagorje, upoznali se s njegovim ljepotama i vrijednostima i posjetili gotovo sva njegova termalna lječilišta. Zašto sam vas vodio baš u termalna lječilišta? Mislim da to ima i svoje ljudsko opravdanje: ako ste zdravi, najugodnije ćete se osvježiti i odmoriti u njihovim bazenima, bogatim šumama i parkovima, kao i uvijek novim krajolicima. Ako ste pak bolesni, pomoći će vam. Stoga sam odlučio da vas upoznam s još četiri poznata termalna lječilišta, izvan Hrvatskog Zagorja, koja nisu mnogo udaljena od Zagreba.

LIPIK

Vlakom iz Zagreba preko Banove Jaruge (114 km) ili autobusom (112 km). Lječilište se nalazi u pitomoj dolini Pakre, poznato još iz XV. stoljeća. Bušenjem novog arteškog zdenca, na dubini od 234 metra dobivena je voda od 64^0 C. Kapacitet izvora 5.800 hl dnevno. Voda je alkalično-murijatička. Liječe se reumatična oboljenja, ovapnjenja žila, zastarjeli eksudati, bolesti srca i krvnih sudova, te visoki krvni tlak. Liječenje se obavlja u kadama i bazenu. Pet lječilišnih domova ima ukupno 340 ležaja.

DARUVAR

Od Lipika na sjever vlakom (28 km) ili autobusom (25 km) nalazi se Daruvar. Lječilište je poznato još iz doba Rimljana. Ima pet vrela s temperaturom od 39^0 C — 46^0 C., a dnevni kapacitet iznosi 8.200 hl. Liječenje se obavlja u prostranim kadama i bazenima, te blatnim omatanjem. Liječe se eksudativni procesi, osobito kod ženskih bolesti, zatim išijas i neuralgija. Danas gotovo isključivo služi za liječenje ženskih bolesti. Lječilište ima dva doma s ukupno 74 ležaja.

SISAK

Vlakom Zagreb-Beograd (50 km) ili autobusom (58 km). U ovom starom utvrđenom gradu na utoku Kupe u Savu (nekadašnjoj rimskoj Siscii), a današnjem jakom industrijskom naselju, uz niz kulturno-historijskih spomenika (dobro uščuvani Stari grad, koji je nekoliko stoljeća odolijevao neprestanoj navali Turaka; muzej bogat iskopinama iz rimskog doba i t. d.) folklora i drugih vrednota, koje će vas razveseliti i odmoriti, nalazi se i termalno lječilište. Temperatura vode iznosi 25,6^0 C, a kapacitet 6.912 litara dnevno. Voda je alkalno-murijatično-jodna. Liječenje se vrši ambulantno, a indikacije su jednake onima u Lipiku.

TOPUSKO

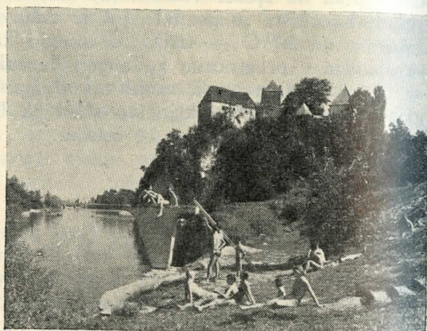
Na 55-tom kilometru željezničke pruge Sisak- Karlovac, odnosno 105-tom iz Zagreba nalazi se lječilište Topusko. Lječilište je smješteno u kotlini okruženoj pitomim brežuljcima. Ima nekoliko skupina izvora ljekovite vode. Temperatura se vode kreće između 49,5^0 C i 56^0 C, a dnevni kapacitet iznosi 16.500 hl. Procedure liječenja obavljaju se u bistrim i blatnim bazenima i kadama. Liječe se upale zglobova i mišića, giht, išijas, ženske i kožne bolesti, te eksudativni procesi.

KARLOVAC I OKOLICA

Na 53-ćem kilometru željezničke pruge Zagreb-Split, odnosno Zagreb-Rijeka, ili na 57-mom kilometru autoceste Zagreb-Rijeka nalazi se Karlovac, grad koji se razvio oko zvjezdolike tvrđave podignute na utoku Korane u Kupu u XVI. st. za obranu od Turaka. Grad je bio podignut isključivo u obrambene svrhe, a taj se karakter graničarskog vojničkog grada zadržao sve do druge polovice XIX. stoljeća.
Grad je lijepo uređen, s velikim zelenim površinama i riječnim kupalištem. Uskoro će se izgraditi veliki fiskulturni park s hotelom i terasom uz lijevu obalu Korane. Prekrasna okolica, dobre i bistre zelene vode rijeke Kupe i Korane, Dobre i Mrežnice, koje se slijevaju u njegovoj neposrednoj blizini i obiluju izvrsnim ribama brzaca (pastrva, štuka, bolen, klen i t. d.), divljom i romantičnom prirodom, odavno su privlačile velik broj turista, sportaša i običnih građana željnih odmora i neposrednog dodira s prirodom. Grad je danas jako industrijsko središte ovoga kraja (prerada kože i drva, tekstil i t. d.). Na željezničkoj pruzi Karlovac-Ljubljana na visokoj hridini nad Kupom uzdiše se stari Frankopanski grad

OZALJ

Grad je obnovljen. U njemu se nalazi muzej sa starim srednjovjekovnim oružjem i ratnom opremom, te dva mača kojima su u Bečkom Novom Mjestu odrubljene glave hrvatskim velikanima Petru Zrinjskome i Frani Krsti Frankopanu (30. travnja 1671. god.) Prekrasan spomenik hrvatskog srednjovjekovnog graditeljstva sazdan u rijetko bogatom krajoliku pružit će vam jedan zaista nesvakidašnji doživljaj.

Ozalj. Stari Frankopanski grad
Foto Čorković

PLITVIČKA JEZERA — NACIONALNI PARK

U krškoj kotlini između Male Kapele i Ličke Plješivice smjestila se jedna od najvećih prirodnih rijetkosti u Evropi: šesnaest Plitvičkih jezera, rođenih iz sastava Bijele i Crne rijeke i potoka Ljeskovac. Jezera su položena u stepenicama preko kojih se slijeva voda u kaskadama i slapovima. Ove zelene barijere sagradili su sićušni organizmi sedrotvorci, i još ih uvijek grade, i tako iz dana u dan sve više i više povećavaju ovo beskrajno bogatstvo prirode.
Vode dolaze i odlaze, žubore i pjevaju u srebrno sunčano podne, naramci njihove pjene silaze iz jezera u jezero, skaču sa slapa na slap, dok kod posljednjega (t. zv. »Sastavci« — 40 m visine) ne dođu do vrhunca ljepote.

Plitvička jezera Foto Grisbach

Odmah do njih uz ogromnu buku i tutnjavu ruši se 70 metara visok veličanstveni slap potoka Plitvice, od kojega nastaje rijeka Korana. Jezera su utonula u visoku bukovu i tamnozelenu crnogoričnu šumu, koja je mjestimično sačuvala prašumski oblik, gdje se još skriva poneki usamljeni mrki medvjed, čuvar šuma i zanosne divljine.
Plitvičke sedrene barijere sa svojim fantastičnim oblicima, špiljama i udubinama, vijugama i ornamentima pružaju oku čitav kaleidoskop neslućene ljepote.
Plitvice su poznate u znanstvenom svijetu kao jedan od rijetkih prirodnih fenomena, koji svu svoju ljepotu i atraktivnost duguje onim sitnim stvorenjima (algama), što su taloženjem samih sebe i vapnenca izgradili sve te gigantske hridine i pećine.
Rat je uništio niz postojećih hotelskih objekata. Sada se izgrađuju novi u obliku šumskih paviljona i veliki suvremeni hotel na Kozjaku. Nekoliko naših darovitih arhitekata radi na tome da te turističke objekte izgrade u skladu s veličanstvenim prirodnim ambijentom, da ih srastu s prirodom.
Plitvička su jezera smještena, tako reći, u središtu Hrvatske. Od Zagreba su udaljena cestom preko Slunja 156 km, a preko Generalskog stola 177 km (vlakom do Vrhovina 167, odatle autobusom 24 km) od Rijeke 155 km., od Splita 239 km, a od Senja 82 kilometra.

GORSKI KOTAR

Željeznička pruga i autocesta Zagreb-Rijeka vodi kroz šumovitu visoravan Gorskog kotara, koji zbog svojih prirodnih ljepota, izrazito planinske klime, prekrasnih terena za zimske sportove i neposredne blizine mora predstavlja izuzetno vrijedan turistički predjel.
To je jedan od rijetkih krajeva u kojemu će biti svi zadovoljni, u kojemu će fizički slabi i iscrpljeni naći osvježenje i ojačanje; ljudi romantične prirode poeziju u njegovim šumama i vrletima, ponornicama, pećinama i vrtačama; ribiči veliko obilje pastrva; lovci nepregledna lovišta srna, tetrijeba i divljači; skijaši prekrasne snježne padine, a planinari na svakom kilometru novi mamac: RISNJAK (1528 m), BITORAJ (1488 m), PLATAK (1111 m) i t. d.
Spomenut ćemo samo nekoliko najvažnijih turističkih mjesta, ljetovališta i oporavilišta: DELNICE (730 m), koje su osim Platka najvažnije središte zimskih sportova i planinarstva; BROD NA KUPI, ribolov; LOKVE s divnim prirodnim parkom »Golubinjak«; SKRAD s 90 metara visokim slapom »Zeleni vir«, špiljom i jezerom; FUŽINE (732 m), prekrasno planinsko mjesto s izvrsnim terenima za zimske sportove, lovištima i t. d.
Visoravan Gorskog Kotara dopire sve do jadranske obale, da se u slikovitoj strmini sruši u Hrvatsko Primorje. Još 28 kilometara, i vi ste u Rijeci; zatim još osam, pa ćete se naći u svjetski poznatom ljetovalištu OPATIJA. Na zapad sve do Trsta vodi lijepa istarska obala, a na istok preko Zadra, Splita, Dubrovnika i stotina jadranskih otoka i otočića do pred ulaz u Boku Kotorsku, prostire se Hrvatsko Primorje i sunčana Dalmacija, prostire se hrvatska rivijera, bogatija i ljepša . . . Ne, ne treba vam o tome govoriti, to i sami poznajete, o tome ste toliko čuli, o tom ste morali čuti, A AKO NISTE VIDJELI, TO MORATE VIDJETI!

LOVAČKI ROG - ZAGREB-ILICA 14

HOTEL **ESPLANADE** ZAGREB

MIHANOVIĆEVA 1
TELEFON: 34-654

HOTEL:

200 komfornih soba, 6 apartmana, prostorije za svečana primanja i bankete.

RESTAURACIJA:

Reprezentativne prostorije. Prvorazredna domaća i strana kuhinja. Domaći i strani specijaliteti.
Birana vina i sve vrste alkoholnih i bezalkoholnih pića.

KAVANA:

Prvorazredne kavanske usluge. Dnevno koncertna glazba. Domaća i inozemna štampa i ilustracije.

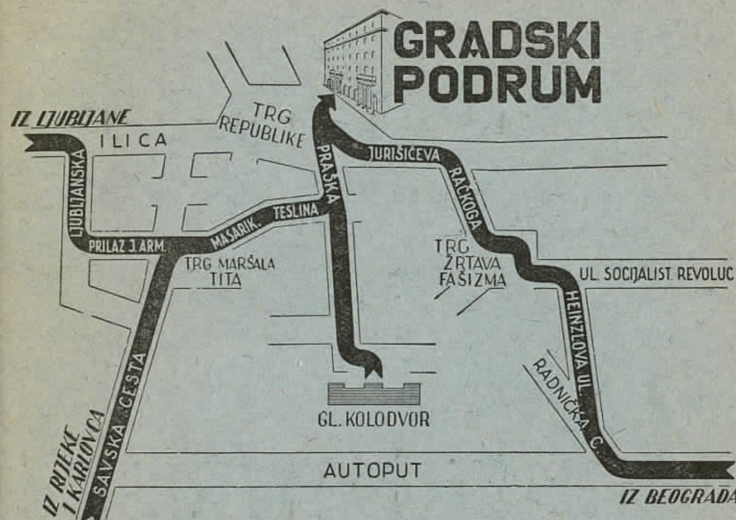
BAR:

PLES — BIRANI PROGRAMI

HOTEL SE NALAZI U NEPOSREDNOJ BLIZINI GLAVNOG KOLODVORA.

OMILJENO SASTAJALIŠTE DIPLOMATA I POSLOVNOG SVIJETA.

MJENJAČNICA, VAGONS LITS, FIZERSKO-BRIJAČKI SALON, RUKOTVORINE, TRAFIKA... U KUĆI.

Kad dođete u ZAGREB — bilo kojim pravcem — put Vas vodi u centar grada na TRG REPUBLIKE, gdje se nalazi poznata restauracija.

„Gradski podrum"

u kojoj ćete biti najbolje usluženi s bogatim izborom jela domaće i strane kuhinje, te prvorazrednim vinima i ostalim pićima.

SVAKU VEČER GLAZBA

U ljetnoj sezoni najljepša vrtna restauracija u gradu.

GRADSKA KAVANA — GRILL ROOM — BAR

PLES — GLAZBA — RAZONODA

Uprava: Cesarčeva 2 — Telefon: 38-294, 24-383

AKO ŽELITE

da vam organiziramo putovanja grupa i pojedinaca iz inozemstva u Jugoslaviju, iz Jugoslavije u inozemstvo, te izlete i kružna putovanja svim vrstama prometnih sredstava

da vam osiguramo smještaj u hotelima i posredujemo kod turističkih usluga

da izvršimo kreditiranje vouchera za hotelske i turističke usluge u Jugoslaviji i inozemstvu

OBRATITE SE NA

»CENTROTURIST«

ZAGREB, PRAŠKA 5/II

Telegram: CENTROTURIST - ZAGREB

TELEFONI: 24-479 i 33-216

koji Vam daje sve informacije za sve grane turizma i ugostiteljstva.

CENTROTURIST ima svoje poslovne veze u svim važnijim turističkim mjestima Jugoslavije.

CENTROTURIST zastupa inozemne turističke organizacije.

CENTROTURIST izdaje propagandni i informativni materijal za hotelska i turistička poduzeća.

PODUZEĆE

HOTEL

„DUBROVNIK"

ZAGREB

nudi svoje usluge cijenjenim posjetiocima

HOTEL, KAVANA, RESTAURACIJA, BAR

Prvorazredna jela i pića
Dnevno sviraju dvije glazbe

Informacije:
GAJEVA 1
Telefon: 33-751, 23-666

„TURIST"

ZAGREBAČKO TURISTIČKO PODUZEĆE

ZAGREB, ZRINJEVAC 18

Prodaja željezničkih, parobrodarskih, autobusnih i avionskih voznih karata za tuzemstvo i inozemstvo.

Izleti i kružna putovanja modernim autobusima u zemlji i inozemstvu.

Godišnji odmori — rezervacije smještaja u hotelima i kućnoj radinosti.

Hotelski i camping aranžmani u zemlji i inozemstvu.

Organiziranje međunarodnih i tuzemnih kongresa i priredaba.
Smještaj posjetioca Zagrebačkog Velesajma u kućnoj radinosti.
Veliki izbor i prodaja rukotvorevina narodne radinosti i folklora.
Mjenjačnica valute. — Informacije.

Posjetioci Zagreba!

PRILIKOM BORAVKA U ZAGREBU NE ZABORAVITE POSJETITI

VARIÉTÉ

VARIÉTÉ VAM PRUŽA DVA SATA UGODNE ZABAVE SVOJIM INTERNACIONALNIM ARTISTIČKIM PROGRAMOM

POČETAK PREDSTAVA SVAKI DAN U 18 i 20 SATI

POSLIJE VARIÉTÉ-a DOĐITE U

»RITZ BAR«

NAJMODERNIJI BAR U ZEMLJI I JEDINI U ZAGREBU S INTERNACIONALNIM PROGRAMOM!

IZVRSNA GLAZBA — VELIKI IZBOR PRVORAZREDNIH PIĆA!

»RADNIK«

Tvornica čeličnih konstrukcija, dizala i roleta

ZAGREB, Mandićeva 2

Telefoni: 24-586, 24-340
Telegram: RADNIK - ZAGREB

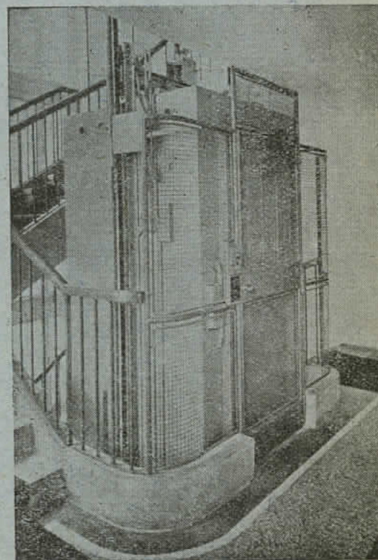
Proizvodi

ČELIČNE KONSTRUKCIJE:

Krovišta, vrata, prozore, stubišne ograde, razne rešetke i svu ostalu građevinsku bravariju.

DIZALA:

Sve vrste osobnih, teretnih i bolničkih dizala po licenci **Wertheim Werke A. G. Wien**

ROLETE:

Čelične sigurnosne rolete, eslinger rolete iz crne bosanske borovine, aluminijske žaluzije i platnene samozavijače (Flos rolete).

OSTALI PROIZVODI:

Željezne tačke, željezne dvokolice (japaneri), kao i razne vrste okova.

GRAĐEVNO PODUZEĆE

„Hidrotehna"

Z A G R E B

Jurišićeva ulica br. 1

TELEFONI: 35-190
36-066
62-337

CENTRALA: 23-649

SPECIJALIZIRANO ZA REGULACIJU RIJEKA I MELIORACIJU ZEMLJIŠTA

IZVODI SVE VRSTE NISKOGRADNJE I VISOKOGRADNJE

RASPOLAŽE VLASTITIM PLOVNIM OBJEKTIMA, KAO I SA SVOM MEHANIZACIJOM

ZAGREBAČKA INDUSTRIJA SVILE

Z A G R E B — BUŽANOVA 20

Telefoni: 41-004, 41-054

PROIZVODI I PRODAJE SVE VRSTE TKANINE IZ UMJETNE SVILE I ZEHL VLAKNA

Brokati za jorgane, postave za odijela, taftove za večernje haljine, lavable za žensko rublje, štampane tkanine za haljine u raznim desenima

OPSKRBLJUJE TRGOVAČKU MREŽU SVIM MODNIM I POMODNIM SVILENIM PROIZVODIMA

POTROŠAČI! TRAŽITE SVILENE PROIZVODE

ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS ● ZIS

Pijte

ZAGREBAČKO

PIVO

SEGESTICA

SISAK

SEGESTICA INDUSTRIJA VRENJA — SISAK

PROIZVODI:

RAFINIRANA ŽESTA, I. i III. TOK — ŽESTA ZA OCAT, PATOČNO ULJE, DENATURIRANA ŽESTA, PEKARSKI KVASAC, AKTIVNI SUHI KVASAC, UGLJIČNA KISELINA, KALIJEV KARBONAT, KALIJEVA SOL, KRISTALNA SODA, LIKERI, RAKIJA, BRANDY SPECIJALITETI, VOĆNI SOKOVI I DESERTNA VINA.

»PROSPEKT« ZAGREB